

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:11
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA

BETÄNKANDE IV

FÖRSLAG ANGÅENDE PARTIELLT ARBETSFÖRAS ANSTÄLLNING I ALLMÄN TJÄNST

STOCKHOLM
1948

Statens offentliga utredningar 1948

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. Idun. 120 s. **Jo.**
2. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. Idun. 220 s. **Jo.**
3. Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. Norstedt. 148 s. **I.**
4. Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. Marcus. 169 s. **Ju.**
5. Trädgårdsundervisningen. Norstedt. 200 s. **Jo.**
6. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. Beckman. 75 s. **K.**
7. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande angående säkerhetstjänstens verksamhet. Norstedt. 490 s., 1 pl. **I.**
8. Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning angående explosiva varor m. m. Norstedt. 231 s. **H.**
9. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. Idun. 243 s. **K.**
10. Betänkande angående skärgårdstrafiken m. m. V. Petterson. 424 s. **K.**
11. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Katalog och Tidskriftstryck. 132 s. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet. **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1948:11
SOCIALDEPARTEMENTET

KOMMITTÉNS FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA

BETÄNKANDE IV

FÖRSLAG ANGÅENDE PARTIELLT ARBETSFÖRAS ANSTÄLLNING I ALLMÄN TJÄNST

STOCKHOLM 1948
KATALOG OCH TIDSKRIFTSTRYCK
73488

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Skrivelse till Konungen 5

Inledning 9

REDOGÖRELSE FÖR VISSA FÖRHÅLLANDEN RÖRANDE ANSTÄLLNING I STATLIG TJÄNST 11

Kap. I. **Anställningsformer och förmåner** 11

1. Allmän karakteristik av staten som arbetsgivare 11
2. Tjänstemännens anställningsförhållanden 12
   a. Anställningsformer 12
   b. Förmåner vid sjukdom 14
   c. Pensionsförmåner 15
3. Verksläkarinstitutionen och läkarintyget 16
4. För arbetare i statens tjänst gällande anställningsvillkor 16

Kap. II. **Framställningar, som överlämnats till kommittén för att tagas under övervägande vid utredningen m. m.** 19

Kap. III. **De sociala förmånernas utveckling och motivering** 25

FÖRSLAG OCH MOTIVERING 31

Kap. IV. **Statsmyndigheterna och den handikappade arbetskraften.** 31

1. Begreppet partiellt arbetsför 31
2. Äro statsmyndigheterna i sin anställningspolitik restriktiva mot de partiellt arbetsföra? 32
3. Kommitténs uppfattning 34
4. Hur bör den handikappade arbetskraften betraktas? 38
   a. Allmänna sociala och ekonomiska synpunkter 38
   b. Vägledande synpunkter vid anställandet av partiellt arbetsföra 40

Kap. V. **Anställningsvillkor m. m. för partiellt arbetsföra i statlig tjänst** 44

1. Förslagens tillämpningsområden 44
   a. Anställningsområden 44
   b. Olika kategorier av partiellt arbetsföra 44
2. Förslag med avseende på tjänstemannaanställning 46
   a. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället anses kunna fullgöra normal arbetsprestation och vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt (kategori I a) 46

b. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället anses kunna fullgöra normal arbetsprestation men beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss (kategori I b) 46
c. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation men vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt (kategori II a) 52
d. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation och beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss (kategori II b) 55
e. Vakantsättning av tjänster för partiellt arbetsföra .. 56
3. Förslag med avseende på arbetaranställning i statlig tjänst 56

Kap. VI. Förslag till särskilda åtgärder 61
1. Särskilt organ för handläggning av frågor rörande partiellt arbetsföras anställning i statlig tjänst 61
2. Företrädesrätt till anställning 64
3. Överenskommelse om anställande av partiellt arbetsföra 65
4. Handläggning av arbetsplaceringsfrågor m.m. inom verken 68

Kap. VII. Den medicinska bedömningen och läkarintyget 69
1. Bedömningen av partiellt arbetsföra anställningssökande 69
2. Läkarintygets utformning 70

Kap. VIII. Fordringar i avseende på ålder vid anställning i statlig tjänst 75

Kap. IX. Kommunal tjänst 80
1. Inledning 80
2. Redogörelse för anställningsförhållanden i kommunal tjänst 81
a. Landstingen 81
b. Städerna 84
c. Landskommunerna 86
3. Kommunerna och den handikappade arbetskraften 87
4. Kommitténs rekommendationer 90
a. Anställningsvillkor i kommunal tjänst 90
b. Åtgärder med syfte att bättre trygga de partiellt arbetsföras anställning i kommunal tjänst 92

Sammanfattning 95

BILAGOR:

Bilaga nr 1. Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa statsmyndigheter angående fordringar i avseende på anställningssökandes hälsotillstånd m m 100

Bilaga nr 2. Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa statsmyndigheter angående bestämmelser eller praxis i avseende på rekryteringsålder 120

Bilaga nr 3. Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa kommuner angående anställningsförhållanden m. m. 122

Till KONUNGEN.

Kommittén för partiellt arbetsföra får härmed överlämna sitt betänkande IV med förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst m. m.

Med sina tidigare avgivna förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet, yrkesvägledning och yrkesutbildning samt arbetsterapi för partiellt arbetsföra (SOU 1946:24, 1947:18 och 1947:44) har kommittén åsyftat att dels skapa en organisation för arbetsvården, dels rusta den enskilde för inträdet i arbetslivet. I föreliggande betänkande föreslår kommittén sådana jämkningar i tillämpningen av anställningsvillkoren m. m. i allmän tjänst, att de partiellt arbetsföra verkligen kunna till större antal få anställning i dylik tjänst. Utgångspunkten för behandlingen av det problem, varom här är fråga, är självfallet de villkor, som gälla för den fullgoda arbetskraften. Då emellertid anställningsförhållandena icke endast i statlig tjänst utan jämväl i kommunal tjänst under de senaste åren varit och ännu i vissa hänseenden äro föremål för utredningar, vilkas resultat torde vara av central betydelse för kommitténs frågeställningar, har kommittén icke kunnat gripa sig an det i detta betänkande behandlade ämnet, förrän pågående revisioner av lönereglementen m. m. nått ett sådant stadium, att de anställningsförhållanden, som äro av vikt för förevarande problems lösning, reglerats och erhållit en fastare utformning. Förslagen i betänkandet torde enligt kommitténs mening vara av sådan karaktär, att de kunna tillämpas utan större ändringar i gällande tjänstereglementen och anställningsavtal.

Med de förslag kommittén framfört i detta betänkande, anser sig densamma ha redovisat sitt ställningstagande till den i direktiven omnämnda riksdagsskrivelsen (1940:386) angående åtgärder för att underlätta vanföra personers arbetsanställning i vad avser allmän tjänst.

Under utredningsarbetets gång ha representanter för kommittén haft överläggningar med 1944 års deltidstjänstutredning, representanter för 1945 års lönekommitté, statens organisationsnämnd, tjänstemännens centralorganisation, de kollektivavtalsslutande parterna i fråga om i statens tjänst anställda arbetare, svenska stadsförbundet, svenska landstingsförbundet och svenska landskommunernas förbund samt svenska kommunalarbetareförbundet.

Såsom experter vid utarbetandet av betänkandet har kommittén anlitat förste byråinspektören Albert Bergh, kanslirådet Folke Ericson och expeditionschefen Erik Montell.

Betänkandet har utarbetats av kommittén i sin helhet med aktuarien Arne Johnson som sekreterare.

I slutjusteringen av betänkandet ha kommitténs samtliga ledamöter deltagit.

Stockholm den 9 februari 1948.

Underdånigst

HILDING KJELLMAN

HJ. CEDERSTRÖM S. HAMMARBERG CH. HEDKVIST

KNUT LARSSON MATTS LARSSON GÖSTA REHN

ALLAN RÜLCKER HANS THORELLI

/Nils Ström

INLEDNING.

Såsom framhållits i kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande I med förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet (SOU 1946:24, sid. 24 ff.), ha flera samverkande faktorer bidragit till att frågan om att i produktionslivet tillvarataga all tillgänglig arbetskraft kommit att tilldraga sig ett mera allmänt intresse. I debatten kring frågan har ofta framhållits, att det allmänna icke på ett sätt, som man kunnat förvänta, tillgodogjort sig de partiellt arbetsföras produktiva förmåga. I skilda sammanhang och från olika håll ha också under årens lopp krav rests på åtgärder för underlättande av handikappades anställning i allmän tjänst. I de direktiv, som givits kommittén, ha även dessa krav beaktats. Sålunda framhålles, att i utredningen jämväl bör ingå en undersökning beträffande möjligheterna att förmå såväl enskilda som allmänna arbetsgivare att i högre grad än hittills nyttja de partiellt arbetsföra inom områden, där detta utan nackdel kunde ske.

I samband med tidigare avgivna förslag har kommittén uttalat sig kritiskt mot sådana lösningar av problemet om de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet, vilka innebära anvisning av vissa yrken eller arbetsuppgifter såsom särskilt lämpade för dem, och i stället förordat, att valet av de handikappades arbetsplacering sker med utgångspunkt från den enskilde individens förutsättningar. I praktiken torde emellertid icke alltid en sådan fullständig anpassning mellan arbetsuppgiftens krav och individens arbetsförmåga kunna förverkligas, att arbetshindrets betydelse elimineras. Avvikelser från de normala arbetsbetingelserna, såsom t. ex. i fråga om arbetsersättning och allmänna anställningsvillkor, kunna därför bli nödvändiga som ett komplement till arbetsanskaffningen.

De i det följande framlagda förslagen syfta till att på nyss angivet sätt underlätta för partiellt arbetsföra att erhålla anställning i allmän tjänst på områden, där de utan nackdel kunna sysselsättas. I fråga om kommunal tjänst har kommittén därvid ansett sig böra giva förslagen formen av rekommendationer.

Lösningen av frågan om de partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst är även till väsentlig del beroende av möjligheten att åstadkomma

en större beredvillighet hos stat och kommun än för närvarande att anställa handikappade. Ett understrykande av den betydelse en sådan beredvillighet har för genomförandet av en allmän sysselsättningspolitik, som jämväl avser att omfatta personer med nedsättning i arbetsförmågan, synes enligt kommitténs uppfattning kunna bidraga till lösandet av problemets psykologiska sida. Även det allmännas omedelbara ekonomiska intresse av att de partiellt arbetsföras prestationsförmåga i största möjliga utsträckning tillvaratages borde vara ägnat att påskynda frågans lösning.

Redogörelse för vissa förhållanden rörande anställning i statlig tjänst.

KAP. I. ANSTÄLLNINGSFORMER OCH FÖRMÅNER.

1. Allmän karakteristik av staten som arbetsgivare.

Såsom arbetsgivare intager staten en särställning på arbetsmarknaden med hänsyn till dels omfattningen och karaktären av verksamheten, dels regleringen av förhållandet till de anställda. Sålunda är staten den av landets arbetsgivare, som sysselsätter det största antalet arbetstagare. Vidare saknar den i avseende på antalet verksamhetsgrenar sin motsvarighet inom det enskilda näringslivet. Härtill kommer, att verksamhetens art och syften i stor utsträckning äro specifika.

Anställningsförhållandena för tjänstemannakategorin, till vilken det övervägande antalet statsanställda är att hänföra, äro reglerade i avlönings- och pensionsreglementen och tillhörande författningar. Härigenom har skapats enhetlighet och likformighet i anställningsförhållandena på de mest skilda arbetsområden. Sålunda gälla generellt för tjänstemännen bestämmelser om vissa anställningsformer och därmed sammanhängande villkor samt samma löne- och pensionssystem. Utmärkande är också den ingående och omfattande regleringen av befattningshavarnas rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten som arbetsgivare. Till statsanställningen hör även, att den anställde normalt icke endast är tillförsäkrad ett antal avlöningsökningar med jämna mellanrum utan vanligtvis också kan påräkna en viss successiv förbättring av sin tjänsteställning i övrigt på grund av befordran.

I statens tjänst anställda arbetare avlönas i allmänhet enligt kollektivavtal, som till innehållet i stor utsträckning förete överensstämmelser med varandra. Vad som emellertid ger statens arbetare en särställning i förhållande till det stora flertalet motsvarande grupper på arbetsmarknaden är, att de under vissa förutsättningar tillförsäkrats pensionsförmåner, varom stadgats i särskilt reglemente.

2. Tjänstemännens anställningsförhållanden.

För närvarande (1947) äro de statliga tjänstemännens anställningsförhållanden i huvudsak reglerade genom statens allmänna avlöningsreglemente (SFS 1947:411) och statens allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen (SFS 1947:416—417). Bestämmelserna i avlöningsreglementet ha delvis givits en till budgetåret 1947/48 begränsad giltighet. Kommittén har emellertid utgått från att bestämmelser av i stort sett samma innebörd komma att gälla i fortsättningen.

a) Anställningsformer.

De allmänna anställningsformerna i statstjänst äro ordinarie-, extra ordinarie-, aspirant- och extraanställning.

Antalet ordinarie tjänster vid varje särskilt verk fastställes av Kungl. Maj:t och riksdagen med undantag för tjänster i lägre grader och mellangrader vid statens affärsdrivande verk, såsom kommunikationsverken, statens vattenfallsverk och domänverket m. fl. De senare tjänsternas antal bestämmes av Kungl. Maj:t ensam. Tillsättandet av ordinarie tjänst sker genom utfärdandet av fullmakt eller konstitutorial eller i vissa fall genom förordnande för viss tid, begränsad anställningstid eller tills vidare. Endast den, som uppnått 21 års ålder, kan inneha ordinarie tjänst. Med undantag för vissa högre ämbetsmän, som inneha förtroendesysslor, kan en ordinarie befattningshavare, som tillsatts genom fullmakt, icke avsättas från tjänsten utan rannsakning och dom. Innehavare av tjänst, som tillsatts genom konstitutorial, intager i stort sett samma ställning men kan dock på administrativ väg skiljas från befattningen på grund av fel eller försummelse i tjänsten.

Vad gäller extra ordinarie tjänster, bestämmes deras antal i regel av vederbörande myndighet. Undantagen gälla främst extra ordinarie tjänster i högre lönegrader, om vilkas inrättande Kungl. Maj:t och riksdagen skola besluta, såvitt icke fråga är om sådan tjänst vid nyss angivna verk, i vilket fall Kungl. Maj:t ensam äger beslutanderätt. Därutöver förekommer det inom vissa förvaltningsområden eller vid vissa verk, att antalet extra ordinarie tjänster begränsats av Kungl. Maj:t, vilket i allmänhet sammanhänger med att de anslagsposter, från vilka avlöningen till den icke-ordinarie personalens löner skall bestridas, i dessa fall icke maximerats av Kungl. Maj:t och riksdagen eller av Kungl. Maj:t ensam. Där sådan maximering förekommer, vilket är regel, kommer denna att medföra en viss begränsning i vederbörande myndighets frihet att bestämma antalet icke-ordinarie tjänster. För den, som erhåller anställning som extra ordinarie tjänsteman, skall utfärdas antagningsbevis eller annan skriftlig

antagningshandling. Som villkor för vinnande av extra ordinarie anställning gäller, att befattningshavaren skall ha uppnått 20 års ålder. En tjänsteman, som är anställd enligt förevarande anställningsform, kan entledigas av annan anledning än tjänstefel genom skriftlig uppsägning, vilken skall ske senast tre månader före anställningens upphörande.

För rekryteringspersonal tillämpas aspirantanställning. Antalet aspiranttjänster liksom deras lönegradsbeteckning och lönegradsnummer fastställes i regel av vederbörande myndighet. I sistnämnda avseende stadgas dock, att myndighet skall åsätta aspiranttjänst det lönegradsnummer, som med två enheter understiger lönegradsnumret för den ordinarie eller extra ordinarie tjänst, som normalt utgör första befordringstjänst från aspiranttjänsten. Aspirantanställningen anses i allmänhet icke behöva uppgå till mer än 18 månader. I varje fall bör den icke överstiga 3 år. För att kunna antagas till aspirant skall vederbörande ha fyllt 17 år.

Extra anställning är avsedd att användas i de fall, då någon av de övriga huvudanställningsformerna icke befinnes lämplig. Enligt kungl. cirkulär den 30 juni 1947 (nr 542) böra myndigheterna, i den mån Kungl. Maj:t icke meddelat beslut beträffande anställningsformen för icke-ordinarie personal, vid bestämmandet av denna beakta 1945 års lönekommittés uttalande i ämnet. I sitt betänkande med förslag till statens allmänna lönereglemente (SOU 1947:23) har lönekommittén framhållit, att anställningsformen extra anställning bör kunna komma ifråga för bl. a. partiellt arbetsföra. I likhet med vad gäller aspiranttjänster, äger vederbörande myndighet i regel att bestämma antalet extra tjänster och deras lönegradsbeteckning och lönegradsnummer. Här gäller dock, att högre lönegrad än som åsatts motsvarande ordinarie eller extra ordinarie tjänst icke må tillämpas.

Även vid anställandet av aspirant och extra tjänsteman skall antagningsbevis eller annan skriftlig antagningshandling utfärdas. I fråga om uppsägning eller uppsägningstid för befattningshavare, anställda enligt sist nämnda anställningsformer, föreligga icke några stadganden.

I sådana fall, där av olika skäl icke ens den extra anställningsformen anses böra ifrågakomma, regleras anställningsförhållandet genom särskilda av Kungl. Maj:t eller vederbörande verk meddelade bestämmelser. Härmed avses i första hand arvodesanställning.

Slutligen bör framhållas, att bestämmelser i avlöningsreglementet möjliggöra anställandet av extra ordinarie tjänsteman, aspirant eller extra tjänsteman för deltidstjänstgöring, i den mån ej annat följer av beslut eller bestämmelser, som meddelats av Kungl. Maj:t. Tjänstgöringstiden för deltidsanställd tjänsteman skall för dag eller längre tidsperiod räknat dock motsvara hälften eller större delen av den för jämförlig ordinarie tjänsteman bestämda. Vidare kan heltidsanställd ordinarie eller extra or-

dinarie, aspirant eller extra tjänsteman medgivas nedsättning av tjänstgöringstiden med viss del, räknat för dag eller längre tidsperiod.

b) Förmåner vid sjukdom.

Vid tjänstledighet har såväl ordinarie och extra ordinarie tjänsteman som aspirant och extra tjänsteman att vidkännas tjänstledighetsavdrag, vilka äro av tre slag, nämligen A-, B- och C-avdrag. A-avdragen, vilka fastställts till vissa dagbelopp, äro differentierade med hänsyn till dyrort och löneklass. Avvägningen av avdragen i dyrortshänseende innebär, att avdragens andel av grundlönen blir i stort sett densamma på olika tjänstgöringsorter. Avdragens differentiering i avseende på löneklass är däremot konstruerad så, att relationen mellan avdrag och grundlön följer en stigande skala. Sålunda stegras A-avdraget från att i lägsta löneklassen enligt löneplan 1 utgöra ca 11,5 procent av grundlönen till att i löneplanens sista löneklass uppgå till ca 26 procent. B-avdraget är dubbelt så stort som A-avdraget. C-avdraget motsvarar hela lönen.

Vid tjänstledighet till följd av sjukdom äro i allmänhet ordinarie och extra ordinarie tjänstemän liksom aspiranter och extra tjänstemän med 36 anställningsmånader eller mera tillförsäkrade oavkortad lön under ett visst mindre antal dagar per kalenderår. För frånvaro på grund av sjukdom utöver denna tid ha sådana befattningshavare att vidkännas A-avdrag. Beträffande aspiranter och extra tjänstemän med 6 men ej 36 anställningsmånader gäller, att avlöningen minskas med B-avdrag under högst 180 dagar av ett och samma kalenderår eller vid sjukdom, som fortgår över årsskifte, högst 180 dagar i en följd. För tid därutöver tillämpas för sistnämnda grupp C-avdrag. Aspiranter och extra tjänstemän, vilkas anställningstid understiger 6 månader, ha att vidkännas C-avdrag vid frånvaro på grund av sjukdom.

Befattningshavare kan även erhålla tjänstledighet för svag hälsas vårdande, då behovet av sådan ledighet är behörigen styrkt. I dylika fall ha ordinarie och extra ordinarie tjänsteman samt aspirant och extra tjänsteman med 36 anställningsmånader att vidkännas B-avdrag och annan tjänsteman C-avdrag.

Samtliga här nämnda kategorier tjänstemän med undantag för aspiranter och extra tjänstemän med mindre än 36 anställningsmånader äro vid sjukdom berättigade till läkarvård och läkemedel på statens bekostnad. Läkarvården ombesörjes i allmänhet av särskilt anställda verksläkare. Därest tjänstemannen är i behov av vård på sjukhus, ersättas kostnaderna härför helt av statsmedel vid olycksfall i arbete eller vid fall av tuberkulos, eljest till hälften, allt dock under förutsättning att behörig läkare förklarat dylik vård erforderlig. Ersättningen för sjukhusvården beräknas i allmän-

efter kostnaderna för vård på allmän sal. Även kostnaden för specialistvård bestrides av statsmedel, därest verksläkaren ansett dylik vård nödvändig. Är behovet av specialistvård föranlett av olycksfall i arbete eller av tuberkulos, betalas vården helt av statsmedel, eljest till tre fjärdedelar.

Läkemedel, som föreskrivas av behörig läkare, äro helt kostnadsfria för tjänstemannen. Ordinerad behandling med bad, massage, elektricitet, hetluft m. m. bekostas helt av statsmedel vid olycksfall i tjänsten och i annat fall till hälften.

c) Pensionsförmåner.

Ordinarie och extra ordinarie befattningshavare åtnjuta såväl tjänste- som familjepensionsrätt. De enligt bestämmelserna i tjänstepensionsreglementet utgående förmånerna äro av två slag, nämligen tjänstepension och tjänstelivränta. Beroende på avgångsanledningen benämnes tjänstepensionen ålders-, invalid-, sjuk- eller förtidspension. Avgörande för tjänstepensionens storlek är i regel vilken tjänst befattningshavaren innehar vid avgången ävensom det antal tjänstår, han därvid kan tillgodoräkna sig. Tjänstelivränta tillerkännes efter gjord ansökan den, som lämnat statens tjänst och som dessförinnan under minst 3 år innehaft med pensionsrätt förenad anställning. Som regel börjar livräntan att utgå efter det att pensionstagaren uppnått 65 år (uppskjuten livränta). Förmånen kan emellertid även börja utgå tidigare, om vederbörande varit varaktigt oförmögen till arbete och på grund härav erhållit folkpension. Dylik förtidslivränta skall motsvara lägst 10 procent av den uppskjutna livräntans belopp.

I fråga om avgångsskyldighet för ordinarie befattningshavare stadgas i allmänna tjänstepensionsreglementet, att sådan skyldighet föreligger

därest han a) i fråga om tjänsteman, som tillsatts medelst fullmakt eller konstitutorial, uppnått den levnadsålder, vid vilken pensionsåldern inträder; b) till följd av olycksfall i tjänsten befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst; eller c) till följd av sjukdom, vanförhet eller lyte i andra fall än under b) sägs eller till följd av nedsatt arbetsförmåga befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst.

För extra ordinarie personal gälla i huvudsak samma avgångsvillkor.

Särskilda bestämmelser möjliggöra för myndigheterna att i sådana fall, som avses under b) och c) i nyss anförda stadgande, få till stånd en förflyttning av tjänstemannen till den befattning, i vilken han trots sitt arbetshinder kan tjänstgöra.

Enligt bestämmelserna i familjepensionsreglementet utgöras de förmåner, som tillerkännas efterlevande till ordinarie eller extra ordinarie tjänsteman, av antingen familjepension eller familjelivränta. Familjepension till-

kommer efterlevande till befattningshavare, som vid sin död kvarstod i tjänst eller åtnjöt eller ägde rätt att komma i åtnjutande av tjänstepension. Familjelivränta utgår efter ansökan till efterlevande till person, vilken ägde rätt till tjänstelivränta.

3. Verksläkarinstitutionen och läkarintyget.

De sociala förmåner, som äro förenade med anställning i statens tjänst, ha av statsmakterna ansetts nödvändiggöra vissa anordningar, som möjliggöra kontroll av utnyttjandet av förmånerna. Sålunda ombesörjes den fria läkarvården av särskilda för ändamålet anställda verksläkare, vilkas åligganden regleras i en av Kungl. Maj:t fastställd instruktion. Delvis betingad av kontrollsynpunkter men även av önskemålet att tillförsäkra staten fullgod arbetskraft är föreskriften om företeende av ett av verksläkaren utfärdat läkarintyg som villkor för antagning i pensionsberättigande befattning eller i sådan anställning, som efter viss prövnings- eller utbildningstid är avsedd att leda till dylik befattning. Intyget skall utfärdas enligt av medicinalstyrelsen fastställt formulär. Här berörda bestämmelser återfinnas i kungl. kungörelse den 18 juli 1935 (nr 460). I kungörelsen göres emellertid undantag för kommunikationsverken och domänverket, för vilka dock föreskrifter av likartad innebörd gälla. Med hänsyn till de speciella kraven för vissa befattningar inom dessa verk äro läkarintygen där mera differentierade.

Förekommande formulär till läkarintyg äro i regel avfattade så, att läkaren har att avgiva ett utlåtande, huruvida eventuellt förefintlig sjuklighet, svaghet eller lyte är till men för arbetsuppgifternas fullgörande eller innebär risk för framtida nedsättning av arbetsförmågan eller huruvida den sökande i avseende på hälsotillståndet är lämplig eller olämplig för viss anställning. I fråga om kommunikationsverken har man för vissa tjänster i instruktioner för verksläkare och vederbörande, som ha att fatta beslut i anställningsfrågor, detaljerat angivit, vilka krav som ur hälsosynpunkt skola ställas på sökande till dessa tjänster.

4. För arbetare i statens tjänst gällande anställningsvillkor.

I fråga om anställningsförfarandet innehålla kollektivavtalen för i statens tjänst anställda arbetare vanligen föreskrifter om att arbetarna vid antagandet — särskilt när det är fråga om varaktigare anställning — skola erhålla antagningsbevis. Vidare förekomma i allmänhet bestämmelser om att arbetstagaren är skyldig — i en del fall dock endast vid anfordran — att avlämna läkarintyg angående sitt hälsotillstånd. Ofta an-

gives, att läkarintyget skall vara utfärdat av läkare, som anvisats av arbetsledningen, samt vara avfattat enligt fastställt formulär.

Såväl utfärdandet av antagningsbevis som kravet på läkarintyg torde stå i samband med det förhållandet, att arbetstagarna genom avtalen i allmänhet tillförsäkras rätt till vissa förmåner vid sjukdom och att de vid varaktigare anställningar kunna bli berättigade till pensionsförmåner enligt särskild författning. De förmåner, som utgå vid sjukdom, utgöras i regel av fri läkarvård och fria läkemedel, sjukhusvård och specialistvård samt sjukavlöning. Vad gäller den fria läkarvården m. m., synas bestämmelserna härom vanligen nära ansluta sig till motsvarande föreskrifter i de för tjänstemännen gällande avlöningsreglementena.

Beträffande sjukavlöning stadgas i regel, att sådan utgår under en viss given tid, vars längd är beroende på anställningstiden. Den längsta tid, under vilken arbetstagaren är tillförsäkrad sjukavlöning, uppgår i allmänhet till 12 månader. I avtalen finnas emellertid bestämmelser om att denna tidsbegränsning kan hävas efter prövning av vederbörande myndighet.

I avtalen har i allmänhet införts en protokollsanteckning, av vilken framgår, att införandet av allmän sjukförsäkring skall ha till följd, att de förmåner, som komma att utgå enligt försäkringen, skola ersätta motsvarande förmåner enligt avtalen.

I avseende på här ovan berörda förhållanden förete de avtal, som gälla domänverkets skogsarbeten, väsentliga avvikelser. Sålunda kräves icke företeende av läkarintyg för vinnande av anställning. I regel tillförsäkras arbetstagaren endast en första läkarundersökning vid sjukdomsfall under arbetet, varvid dock även erforderlig transport till läkare bekostas av arbetsgivaren. I vissa fall utgår emellertid ersättning för sjukvård under kortare tid ävensom för enklare behandling.

Vid avtalens utformning ha även beaktats de variationer, som förekomma mellan olika arbetstagare i avseende på prestationsförmågan. Sålunda medgives, att undantag under vissa förutsättningar göras från de avtalade lönesatserna. Om arbetstagarens prestationsförmåga är nedsatt på grund av sjukdom, vanförhet eller ålder, kunna arbetsgivaren och arbetstagaren överenskomma om viss nedsättning av den avtalsenliga lönen. Den högsta medgivna reduktionen av lönesatserna utgör 15—20 procent. I domänverkets avtal anges endast, att icke fullgod arbetskraft betalas i förhållande till arbetsförmågan. Här bör även framhållas, att kollektivavtalet angående allmänna bestämmelser till specialavtal för anställda hos försvarsväsendets centrala förvaltningsmyndigheter innehåller en bestämmelse om att då arbetare, som åtnjuter pension eller livränta enligt arbetarpensionsreglementet, anställes, skall hans avlöning minskas med 67 procent av det belopp, som motsvarar på avlöningsperioden belöpande pensions- respektive livränteförmåner.

Senast genom år 1947 antagna reglementen ha statsanställda arbetare tillförsäkrats såväl tjänstepensions- som familjepensionsrätt (SFS 1947:422—423).

Reglementena äro tillämpliga på den, som uppnått minst 21 och högst 60 års ålder och som under minst 21 månader i följd eller minst 7 månader under vart och ett av tre på varandra följande kalenderår eller också tillhopa 30 månader under högst fem på varandra följande kalenderår innehaft sådan arbetsanställning i statens tjänst, för vilken gäller en arbetstid av normal omfattning. Vidare kräves, att anställningen skall utgöra arbetarens huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla samt att den tillhör ett arbetsområde, inom vilket föreligger ett fortlöpande behov av arbetskraft.

Pensionen är sammansatt av på stadgat sätt beräknat grundbelopp och i förekommande fall rörligt tillägg. Tjänstepensionen utgår allt efter anledningen till avgången såsom ålderspension, invalidpension eller sjukpension. Även tjänstelivränta utgår till arbetare i statens tjänst, och de bestämmelser, som gälla härför, ansluta sig till dem, som äro tillämpliga på tjänstemän.

Arbetare, som är underkastad pensionsreglementet, erhåller vid avgång till följd av uppnådd pensionsålder — 60 år — ålderspension. Om sådan arbetsoförmåga till följd av olycksfall föreligger, att arbetaren för framtiden befinnes ur stånd att på tillfredsställande sätt utföra honom åliggande arbete, och han prövas icke lämpligen kunna överflyttas till annat arbete vid vederbörande verk, är han berättigad till invalidpension. Enligt bestämmelserna utgår sjukpension till arbetare, som under minst fem år varit underkastad pensionsreglementet eller också under sammanlagt minst tio år i statens tjänst innehaft sådan anställning, som utgjort hans huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla, om han till följd av sjukdom, vanförhet, lyte eller nedsatt arbetsförmåga befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt utföra sitt arbete och icke lämpligen kan överflyttas till annat arbete vid vederbörande verk.

Bestämmelserna angående familjepension och familjelivränta till arbetares efterlevande motsvara i huvudsak de stadganden, som i dessa hänseenden gälla beträffande tjänstemän.

KAP. II. FRAMSTÄLLNINGAR, SOM ÖVERLÄMNATS TILL KOMMITTÉN FÖR ATT TAGAS UNDER ÖVERVÄGANDE VID UTREDNINGEN M. M.

En del av de i frågan om partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst tidigare gjorda framställningarna jämte yttranden över desamma ha överlämnats till kommittén för partiellt arbetsföra för att tagas under övervägande vid utredningsuppdragets fullgörande. Av dessa framställningar kan nämnas den, som av riksorganisationen kamratföreningen *de vanföras väl* år 1933 riktades till chefen för socialdepartementet och som innehöll en vädjan till departementschefen att söka påverka statliga verk och institutioner att taga viss hänsyn till de vanföra vid tillsättandet av befattningar. Styrelsen för *svenska vanföreanstalternas centralkommitté,* som beretts tillfälle att avgiva yttrande i ämnet, anknöt härvid till vad 1928 års lönekommitté i sitt betänkande med förslag till avlöningsreglemente för extra ordinarie och extra tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen m. m. (SOU 1931:12, sid. 71) anfört i motiveringen till 22 § 1 mom. i det föreslagna reglementet. Här hade lönekommittén framhållit bl. a. följande.

> Med hänsyn till de förpliktelser gentemot de extra tjänstemännen staten enligt förslaget ikläder sig i fråga om läkarvård, avlöning under sjukdom m. m., torde såsom allmänt villkor för dylik anställning böra uppställas, att verksläkaren efter vidtagen läkarundersökning funnit vederbörandes hälsotillstånd tillfredsställande. Vid denna undersökning bör helt naturligt beaktas, för vilka arbetsuppgifter personen i fråga skall användas, så att icke från anställning helt och hållet utestängas personer, vilkas kroppskonstitution visserligen företer brister men som genom begåvning och duglighet i övrigt kunna vara särskilt skickade för den gren av statstjänsten, varom fråga är.

Styrelsen för centralkommittén förordade, att i löneregelementen för statens verk inrymdes en bestämmelse av sådan innebörd, som svarade mot vad lönekommittén sist uttalat i avseende på syftet med läkarundersökningen. Tillika ansåg styrelsen, att administrationscheferna inom statliga verk borde bli uppmärksamgjorda på önskvärdheten av att i övrigt väl kvalificerade vanföra personer icke skulle enbart på grund av sin vanförhet

bli utestängda från statliga befattningar. Vidare underströk styrelsen, att om en sådan bestämmelse, som föreslagits, infördes i löneregelementena, borde för administrationscheferna påpekas den möjlighet, som lagts i deras hand, att tillgodose nyssnämnda önskemål. Härvid borde vederbörande verksledning i samråd med verksläkaren noggrant väga varje vanför sökandes meriter för den sökta befattningen mot föreliggande hinder beträffande förmågan att sköta densamma.

Någon bestämmelse med här åsyftat innehåll infördes icke i de från den 1 juli 1939 gällande avlöningsreglementena, avseende ordinarie och icke ordinarie tjänstemän vid den statliga civilförvaltningen.

I anslutning till diskussioner, som förts mellan representanter för pensionsstyrelsen och styrelsen för nyssnämnda centralkommitté, hemställde *pensionsstyrelsen* i skrivelse den 11 november 1939 till chefen för socialdepartementet bl. a., att departementschefen ville anbefalla vidtagande av åtgärder, varigenom möjligheterna för de vanföra att vinna anställning hos statliga institutioner ävensom hos andra offentliga inrättningar underlättades. Styrelsen anförde i sin motivering till framställningen, att det på grund av de avsevärda kostnader för statsverket, som vanförevården och utbetalandet av pensioner enligt folkpensioneringslagen till vanföra personer medförde, vore ett betydelsefullt statsintresse, att sådana personer erhöllo möjlighet att genom eget arbete förtjäna sitt uppehälle och bliva försörjningsdugliga medborgare. Dylika synpunkter ansågos endast erhålla ett ringa utrymme vid tillsättandet av befattningar inom statsförvaltningen. Styrelsen befarade jämväl, att avfattningen av formuläret till det läkarutlåtande, som erfordras för vinnande av anställning, försvårade möjligheterna att antaga vanföra personer i statstjänst.

I sitt yttrande över pensionsstyrelsens framställning förklarade *medicinalstyrelsen* sig dela uppfattningen, att ett användande av de vanföras arbetskraft vore ett önskemål. Beträffande formuläret till läkarintyg hette det vidare i medicinalstyrelsens yttrande.

Såvitt styrelsen kunnat finna, utgör avfattningen av formuläret för läkarintyg enligt Kungl. kungörelsen den 18 juli 1935 (nr 460) icke hinder för beredande i större utsträckning än för närvarande synes vara fallet av möjlighet till statsanställning för vanföra, som icke äro hindrade fullgöra dem åliggande arbete.

Även beträffande andra grupper partiellt arbetsföra än vanföra ha krav på bättre möjligheter att erhålla anställning i statlig tjänst framställts. Sålunda har i det på föranstaltande av *svenska nationalföreningen mot tuberkulos* utarbetade och till Kungl. Maj:t i mars 1940 överlämnade betänkandet med förslag angående förbättrad tuberkuloseftervård — vilket kommittén för partiellt arbetsföra har att taga under övervägande vid full-

görande av sitt utredningsuppdrag — uppmärksamheten riktats på detta spörsmål (sid. 109—111).

I betänkandet erinrade utredningsmännen om de svårigheter, som mötte en person, vilken efter genomgången tuberkulossjukdom måste söka nyanställning, icke minst då fråga vore om kontorsarbete och intellektuella yrken, samt om hur den vidgade förekomsten av sociala förmåner, såsom sjukavlöning, fri sjukvård och pension, lett till en skärpning av anställningsvillkoren, i vad de rörde den sökandes hälsotillstånd. Enligt utredningsmännens mening vore det naturligt, att såväl stat och kommun som måhända i än högre grad enskilda arbetsgivare ville skydda sig mot sådana omkostnader, som anställning av ur hälsosynpunkt olämpliga befattningshavare kunde medföra. Vidare anfördes, att det icke vore osannolikt, att det tuberkulösa klientel, varom vore fråga, komme att växa på grund av att senare tiders behandlingsmetoder kunde förväntas öka antalet restläkta samt förhöja deras arbetsförmåga och livslängd. Det framhölls, att en del av det tuberkulösa klientelet ur behandlingssynpunkt kommit i ett förbättrat men ur arbetsanställningssynpunkt i ett försämrat läge.

Enligt utredningsmännens mening borde en partiellt arbetsförmögen, som erhållit en anställning, vilken i normala fall vore förenad med rätt till sociala förmåner, vid oförmåga att fullgöra sin tjänst på grund av återfall i tuberkulos icke komma i åtnjutande av dessa förmåner i likhet med den, som vid antagandet kunnat förete »friskbetyg», i varje fall icke om avbrottet skedde inom viss tid efter anställningens början. Efter en sådan karenstid skulle den anställde emellertid erhålla rätt till sjukavlöning och pension. Det finge även anses rimligt, att den tuberkulöse, när det gällde arbetsoförmåga på grund av annan sjukdom än lungtuberkulos, borde komma i samma ställning i avseende på här berörda förmåner som fullt arbetsföra. Utredningsmännen uttalade vidare, att, även om genomförandet och tillämpningen av bestämmelser av angivna innebörd skulle vid närmare övervägande möta svårigheter, det vore av stor fördel, om tuberkulösa anställningssökande kunde beredas hel- eller halvtidsarbete såväl i statens och kommunens tjänst som hos enskilda. Under påpekande av att ju större ämbetsverk, inrättningar och företag vore, desto större möjligheter torde föreligga att bereda partiell arbetskraft sysselsättning, underströko utredningsmännen önskvärdheten av att staten föreginge med föredömligt exempel i fråga om anställning av sådan arbetskraft.

Efter erinran om åtgärder, som beslutats av Västernorrlands läns landsting för sysselsättande av vanföra vid landstingets inrättningar och anstalter och som i enstaka fall vidtagits i avseende på arbetsberedning för tuberkulösa, föreslogo utredningsmännen bl. a., att nationalföreningen skulle göra framställning hos Kungl. Maj:t om att sådana åtgärder, som kunde befinnas lämpliga för främjande av att tuberkulösa bereddes anställning

hos statliga institutioner liksom hos andra offentliga inrättningar (landstingens, kommunernas), vidtoges.

I samband med överlämnandet av betänkandet till Kungl. Maj:t hemställde föreningens styrelse i särskild skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, som kunde befinnas lämpliga för främjande av att åt personer, som på grund av tuberkulos ägde nedsatt arbetskraft, bereddes anställning hos statliga institutioner och andra offentliga inrättningar.

Med anledning av framställningen anbefallde Kungl. Maj:t samtliga länsstyrelser och vissa andra myndigheter att inkomma med yttrande i ärendet. Av dessa yttranden framgick, att man i allmänhet erkände det behjärtansvärda i att söka få till stånd åtgärder för underlättande av tuberkulösas anställning i allmän tjänst. I många uttalanden underströks, att frågan lika mycket berörde personer, som av annan anledning än tuberkulos fått sin arbetsförmåga nedsatt. I stor utsträckning framhölls även, att det allmänna borde föregå med gott exempel, när det gällde anställandet av personer med arbetshinder av olika slag.

Bland de omständigheter, som i remissyttrandena ansågos försvåra eller hindra tuberkulösas och andra partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst, nämndes i främsta rummet kravet på företeendet av ett ur hälsosynpunkt tillfredsställande läkarintyg före anställandet samt förekomsten av sådana sociala förmåner som sjukavlöning, fri läkarvård och fria läkemedel samt pensionsrätt. I ett fall angavs även lönefrågan utgöra ett hinder. Ofta underströks, särskilt av länsstyrelserna, att möjligheterna att sysselsätta tuberkulösa torde vara mycket olika hos skilda offentliga företag och att kravet på hög effektivitet och på ekonomisering av tillgängliga medel ytterligare innebar en begränsning av dessa möjligheter. Framför allt vore detta fallet med myndigheter, som i likhet med länsstyrelserna i allmänhet sysselsatte ett relativt litet antal personer. På några håll ställde man sig tveksam till förslaget att anställa tuberkulösa bl. a. på grund av de stora svårigheter, som en sådan åtgärd ansågs föra med sig, samt med hänsyn till det ringa resultat, som kunde förväntas.

Den positiva inställning till frågan, som man i princip hyste på många håll, kom även till uttryck i framförandet av olika uppslag till lösningar av problemet. Bland de utvägar, som sålunda utpekades, kan nämnas viss begränsning i rätten till de sociala förmånerna, särskild kompensation inom socialförsäkringens ram för en sådan begränsning, deltidstjänst, arbetsplacering under medverkan av arbetsförmedlingen, reserverande av tillfälliga arbetsuppgifter och arkivarbeten för tuberkulösa. Som allmän förutsättning för anställning av tuberkulös person eller annan handikappad ansågs böra gälla, att den arbetssökande besutte i det närmaste normal arbetsförmåga samt att smittorisker uteslötes. Vidare förordades organiserandet av en effektiv kontroll i sistnämnda hänseende.

Å andra sidan återfunnos bland utlåtandena sådana uttalanden som att

endast en allmän rekommendation att anställa tuberkulösa personer vore möjlig och att generella rättsliga regler knappast vore genomförbara. Vidare framhölls, att anställning av tuberkulösa personer i allmän tjänst icke borde ske, förrän frågan vore utredd, samt att vid en utredning måste beaktas, att offentliga företag borde drivas lika rationellt som enskilda.

Till sist synas några synpunkter, som anlagts på frågan vid dess behandling i *riksdagen,* böra anföras.

Vid 1940 års lagtima riksdag upptogs frågan genom motion (nr 33) av herr Frändén i första kammaren. Förslagsställaren hemställde om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om vidtagande av skyndsamma åtgärder i syfte att underlätta för vanföra personer att vinna arbetsanställning. I detta förslag framhölls bl. a., att det helt visst funnes många arbetsuppgifter inom statliga verk och inrättningar, som på ett utmärkt sätt skulle kunna utföras av vanföra. Erfarenheten visade emellertid, att stora svårigheter mötte för vanföra att vinna anställning i allmän tjänst. Skulden därtill kunde i någon mån tillskrivas avfattningen av de läkarintyg, som skulle företes för vinnande av anställning med pensionsrätt i statens tjänst. Motionären fann därför, att en viss jämkning av läkarintygets formulering vore önskvärd. Vidare framhölls, att om staten föreginge med gott exempel genom att i lämplig omfattning taga vanföra i sin tjänst, detta sannolikt skulle minska de svårigheter, som nu ofta mötte, när det gällde att bereda arbetsanställning åt vanföra hos enskilda arbetsgivare.

Första kammarens första tillfälliga utskott hemställde i sitt utlåtande (nr 4) i anledning av motionen — efter att ha refererat ett av medicinalstyrelsen i yttrande till utskottet avgivet förslag till ändring av formuleringen av läkarutlåtandet i läkarintyg för vinnande av anställning i statens tjänst — att riksdagen ville besluta skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om åtgärder i syfte att underlätta för vanföra personer att vinna arbetsanställning. Sedan även andra kammarens första tillfälliga utskott uttalat sig (utlåtande nr 3) för bifall till motionen beslöt riksdagen avlåta skrivelse (nr 386) till Kungl. Maj:t i frågan.

I en motion, väckt av herr Gustafsson i Bogla m. fl. (nr 346), vid 1944 års lagtima riksdag i andra kammaren hemställdes, att sådan ändring av villkoren för anställning i statlig tjänst måtte beslutas, att även s. k. partiellt arbetsföra kunde erhålla anställning. Det anfördes bl. a. att, innan krav kunde resas, att privata företag skulle frångå principen att anställa endast »fullvärdig» arbetskraft, samhället som sådant, alltså i första hand stat och kommun, måste föregå med gott exempel, när det gällde anställandet av icke »fullgod» arbetskraft. Därjämte framhölls, att på grund av kravet på s. k. friskintyg för anställning i statliga och kommunala verk en person, som led av viss sjukdom men vars hälsotillstånd och arbets-

kapacitet vore sådan, att han eller hon dock genom lämplig placering kunde utföra samma arbete som en frisk person, ej hade möjlighet att få ordinarie anställning.

I sitt utlåtande (nr 3) med anledning av motionen konstaterade andra kammarens tredje tillfälliga utskott, att av yttranden, som avgivits av hörda ämbetsverk, med tydlighet framgick, att utvägar syntes stå till buds jämväl för anställning av personer, som drabbats av sjukdom eller invaliditet eller som på grund av högre ålder vore mindre begärliga på arbetsmarknaden. Utskottet framhöll vidare, att de invändningar, som gjorts mot en lindring i hittills upprätthållna krav på god hälsa och konstitution som villkor för vinnande av anställning, ej borde verka hindrande för tillvaratagande av all den arbetskraft, som överhuvud taget kunde nyttjas i olika former av arbete. Med hänsyn till att sakkunniga nyligen hade tillsatts för utredandet av det i motionen avsedda spörsmålet, hemställde emellertid utskottet, att motionen icke skulle föranleda någon kammarens åtgärd. I utlåtandet gavs dock uttryck åt en livlig förhoppning, att motionärens synpunkter måtte beaktas av utredningskommittén så långt möjligt vore.

Riksdagens andra kammare biföll utskottets hemställan.

KAP. III. DE SOCIALA FÖRMÅNERNAS UTVECKLING OCH MOTIVERING.

Såsom framgår av det föregående har i samband med framställningar liksom för övrigt i den allmänna diskussionen i frågan starkt understrukits, att förekomsten av till tjänsten knutna sociala förmåner innebär ett betydande hinder för anställandet av partiellt arbetsföra i statstjänst. Det torde med hänsyn härtill ha ett visst intresse att något belysa, huru dessa förmåner utvecklats och motiverats.

Vad gäller pensions- och sjukavlöningsförmånerna, torde man kunna söka deras upprinnelse i den hävdvunna uppfattningen av ämbets- och tjänstemännens oavsättlighet, vilken även vunnit stadfästelse i regeringsformen. I oavsättlighetsbegreppet torde nämligen tidigare inlagts föreställningen om lönens oantastlighet. Att så varit fallet framgår därav, att tjänstemännen i äldre tider hade rätt att intill sin död kvarstå i tjänsten med full lön. Detta förhållande gjorde för befattningshavarens del frågan om pensionsrätten och avlöningsförmånerna under sjukdom överflödig. Systemet medförde emellertid, att förvaltningen kom att tyngas av överåriga befattningshavare. År 1778 utfärdades en kunglig förordning, vilken stadgade rätt för tjänsteman vid civilstaten att vid 70 års ålder begära avsked ur tjänsten med bibehållande av full lön. Motsättningen mellan statens krav på effektivitet i förvaltningen och befattningshavarnas på oavsättligheten grundade anspråk att bibehållas vid sin inkomst av tjänsten kvarstod emellertid. Först i samband med 1870-talets löneregleringar åstadkoms en lösning av problemet. Enligt de lönesystem, som genomfördes vid denna tidpunkt, uppdelades avlöningen i lön och tjänstgöringspengar, vilka senare endast skulle utgå för tid, då befattningshavaren bestritt tjänsten eller åtnjutit semester. Vidare kommo föreskrifter till stånd om avgångsskyldighet för befattningshavaren vid viss uppnådd levnadsålder. Pensionens storlek bestämdes till den uppburna lönen inklusive intjänta ålderstillägg. Vid avgången ur tjänst miste sålunda befattningshavaren tjänstgöringspengarna, vilket i regel betydde en inkomstreduktion med en tredjedel. Efter hand väcktes frågan om att de statsanställda själva skulle med avgifter bidraga till sin pensionering. Sedan spörsmålet varit föremål för ett antal utredningar, antogs år 1907 den s. k. civila pensionslagen, vilken stad-

gade, att befattningshavarna voro skyldiga att erlägga pensionsavgifter. På grundval av vissa av 1945 års lönekommitté framlagda förslag fattade 1946 års riksdag sådant beslut i avseende på grunderna för de statliga befattningshavarnas avlönande, som innebar en återgång till nettolönesystemet från och med den 1 juli 1947.

I fråga om motiveringarna för sjukvårdsförmånerna synes det lämpligt att till en början erinra om det betänkande angående gemensamt lönesystem för postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk, som avgavs den 20 februari 1919 av kommunikationsverkens lönekommitté. Det förslag, som här framlades, innebar ett i princip helt nytt avlöningssystem. Kommunikationsverkens från följande år gällande avlöningsreglemente, som grundade sig på förslaget, blev normgivande för därefter genomförda löneregleringar. Vid behandlingen av frågan om fri läkarvård och fria läkemedel, vilka förmåner i viss utsträckning sedan gammalt förekommo vid här ifrågavarande verk, övervägde kommittén, huruvida dessa förmåner med fördel skulle kunna avlösas genom en mot värdet av desamma svarande höjning av avlöningarna. En av kommittén föranstaltad utredning gav visserligen vid handen, att verkens årliga utgifter för läkarvård och läkemedel i genomsnitt för varje tjänsteman uppgingo till ringa belopp. Det ansågs emellertid, att för tjänstemännen själva måste värdet av dessa förmåner uppskattas till väsentligt högre belopp än genomsnittskostnaden. Även om den enskilde tjänstemannen endast i ringa utsträckning måste anlita läkare, var det sannolikt, att kostnaden härför skulle överstiga verkens genomsnittskostnad. Ett avskaffande av dessa förmåner måste därför medföra en höjning av varje tjänstemans avlöning med ett väsentligt större belopp än medelkostnaden för verken, varigenom statsverket skulle åsamkas onödigtvis ökad utgift. Vidare anförde kommittén följande.[1]

> Härtill kommer, att förmånens bibehållande påkallas av ett direkt statsintresse. Genom att kostnadsfritt bestå personalen läkarvård kan vederbörande verk såsom villkor för åtnjutande av sjukledighet, varunder avlöningen helt eller delvis får behållas, kräva företeendet av intyg om sjukdomen från den av verket anställda läkaren och således förskaffa sig nödig kontroll över att missbrukande av tjänstemännens rätt till dylik sjukledighet icke förekommer. Vidare måste det ligga i statens intresse, att tjänstemännen redan på ett tidigt stadium av inträffande sjuklighet anlita läkare till förebyggande eller snabbare hävande av sjukdom, som alltid medför särskilda utgifter för staten i form av sjukavlöning och vikariatsersättning; skulle tjänstemännen själva bekosta sin läkarvård, komme de säkerligen att av kostnadshänsyn ofta uppskjuta läkares tillfrågande.

Vad härefter gäller civilförvaltningen i övrigt, hade sedan långt tillbaka förmånen av fri läkarvård och fria läkemedel förekommit inom vissa för-

[1] Betänkande angående gemensamt lönesystem samt löneregleringför postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk. Sthlm 1919, sid. 66.

valtningsgrenar. Det var emellertid härvid ofta endast fråga om vissa personalgrupper i lägre tjänsteställning. Med hänsyn till bl. a. önskvärdheten av att enhetliga bestämmelser i avseende på berörda förmåner kommo till stånd inom förvaltningen, anhöll 1924 års riksdag hos Kungl. Maj:t om en allmän utredning av frågan. Kungl. Maj:t anbefallde allmänna civilförvaltningens lönenämnd att verkställa den begärda utredningen. För resultatet av densamma redogjorde lönenämnden i skrivelse till Kungl. Maj:t den 3 november 1928. (Se SOU 1930:17, sid. 99—112.) Enligt meddelade direktiv skulle allmänna civilförvaltningens lönenämnd till en början undersöka, vilka personalgrupper överhuvud taget borde vara berättigade till fri läkarvård. Vidare skulle erforderliga bestämmelser givas största möjliga enkelhet och klarhet, varjämte enhetlighet och likformighet borde eftersträvas. Dessutom skulle frågan om statsverkets kostnader för förmånen noga undersökas och sådana anordningar övervägas, som ledde till sparsamhet vid utnyttjandet av här ifrågavarande förmån.

Vid utredningsuppdragets fullgörande skulle allmänna civilförvaltningens lönenämnd söka samråd med medicinalstyrelsen och kommunikationsverkens lönenämnd. Emellertid visade det sig, att principiella meningsmotsättningar i sakfrågan omöjliggjorde för civilförvaltningens lönenämnd att utarbeta ett förslag, om vilket enighet kunde nås. Utan det förordade samrådet uppgjorde dock civilförvaltningens lönenämnd ett utkast till författning i ämnet, avsedd att gälla såväl allmänna civilförvaltningen som kommunikationsverken. Förslaget, som innebar en försämring av villkoren för personalen vid sistnämnda verk, överlämnades för yttrande till kommunikationsverkens lönenämnd.

I sitt utlåtande framhöll denna bl. a., att en huvudförutsättning för att trafikinrättningarna under påfrestande förhållanden skulle kunna fungera på ett jämnt och ostört sätt vore, att befattningshavarna vid utövande av sina arbetsuppgifter besutte full tjänsteduglighet i såväl andligt som kroppsligt avseende. Vidare underströks, hurusom i många fall människors säkerhet samt bevarandet av stora materiella värden kunde vara beroende av huruvida den enskilde tjänstemannen rådde över handlingskraft och omdöme, som icke nedsatts eller fördunklats av sjukdom och ohälsa. Tjänstgöringen inom kommunikationsverken, åtminstone inom vissa tjänstegrenar, vore också i hög grad påfrestande för hälsan. Med hänsyn till sagda och i övrigt i utlåtandet anförda förhållanden hade det ansetts som ett direkt statsintresse att bereda den vid kommunikationsverken anställda personalen vid inträffande sjukdomsfall läkarvård på statens bekostnad. Härtill knöt sig även intresset att kunna utöva tillbörlig kontroll över att bestämmelserna rörande sjukledighet icke missbrukades. Därjämte måste den kostnadsfria läkarvården även ur personalsynpunkt betraktas såsom en icke oväsentlig förmån. Av administrativa och kamerala skäl hade det icke ansetts nödigt eller lämpligt att undantaga tjänstemän, som uteslutan-

de voro sysselsatta med kontorsarbete eller eljest bestredo tjänstgöring, som närmast motsvarade arbetet inom centrala ämbetsverken i allmänhet, från delaktighet av samma rätt till läkarvård på statens bekostnad, som tillkomme den stora mängden av befattningshavare. Huvudsakligen av anförda skäl fann sig kommunikationsverkens lönenämnd icke kunna förorda, att några väsentliga inskränkningar för det dåvarande vidtoges i den befattningshavarna tillkommande förmånen av fri läkarvård och fria läkemedel.

Med anledning av kommunikationsverkens lönenämnds yttrande anförde allmänna civilförvaltningens lönenämnd bl. a., att den gärna erkände de stora krav på andlig och fysisk hälsa, som ur tjänstesynpunkt måste ställas på en stor del av trafikverkens personal. Det stode emellertid klart för allmänna civilförvaltningens lönenämnd, att de anförda skälen för den dåvarande anordningen vid kommunikationsverken med avseende på befattningshavarnas läkarvård även kunde framföras som motiv för en motsvarande anordning i fråga om ett flertal grupper befattningshavare inom allmänna civilförvaltningen. Erinran gjordes om att en del verk inom allmänna civilförvaltningen upprätthöllo krav på frihet från sjukdom som obetingat villkor för anställning. Som exempel på att tjänstgöringsförhållandena inom vissa till allmänna civilförvaltningen hörande arbetsområden även kunde anses påfrestande för hälsan, nämndes ett antal arbetsuppgifter vid tullverket och lotsverket. Också nödvändigheten att med hänsyn till ansvaret för människors liv och lem ställa stora krav på befattningshavarnas tjänsteduglighet kunde sägas vara gällande för den allmänna civilförvaltningen. Härvid erinrades om arbetsuppgifter, som tillkomma befattningshavare i lotstjänst och vid fyrinrättningar. Vidare framhöll nämnden, att byråarbetet med sin enformighet och ensidighet kunde bidraga till sjuklighet bland personalen. Den särskilda sjukdomsrisk, som följde av mindre tillfredsställande lokalförhållanden vid vissa centrala ämbetsverk, påtalades även.

Lönenämnden ansåg sig i övrigt böra framhålla, att andlig och fysisk vigör och förmåga av fullgod arbetsprestation äro egenskaper, som ur statsintressets synpunkt måste krävas av varje i statens tjänst anställd person, oberoende av vilket verk han tillhör.

Med hänsyn till de kostnader för statsverket, som bestämmelserna i avlöningsreglementena angående tjänstemannens rätt att under sjukdom uppbära oavkortad lön eller också del därav medförde, vore åtgärder, som syftade till förebyggande av sjukledighet bland personalen, av fördel för staten. Det vore därför ett direkt ekonomiskt intresse för staten, att befattningshavarna såväl inom kommunikationsverken som inom allmänna civilförvaltningen icke av ekonomiska orsaker förhindrades att vidtaga de åtgärder, som kunde leda till ett snabbt tillfrisknande.

Lönenämnden förklarade slutligen, att den icke funnit någon annan ut-

väg att ordna fri läkarvård och fria läkemedel för hela civila statsförvaltningen än att inskränka de vid kommunikationsverken gällande förmånerna. Därvid framhölls, att det icke varit möjligt för nämnden att föreslå en rationell uppdelning av den vid de särskilda verken anställda personalen med hänsyn till olika behov av läkarvård samt åberopades vad som vid utredningsuppdragets meddelande angivits i direktiven beträffande kostnaderna för statsverket för förmånen i fråga. Allmänna civilförvaltningens lönenämnd ansåg sig emellertid, sedan en allmän revision av gällande avlöningsreglementen igångsatts genom tillsättandet av 1928 års lönekommitté, böra i likhet med kommunikationsverkens lönenämnd förorda, att ärendet överlämnades till denna kommitté för vidare behandling. Detta skedde även.

I sitt betänkande med förslag till allmänt avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen (SOU 1930:17), framhöll 1928 års lönekommitté, att det för ett rätt bedömande av sjukvårdsfrågan inom statsförvaltningen syntes vara av vikt att utröna, huruvida den fria sjukvården huvudsakligen borde betraktas såsom en förmån för befattningshavarna eller om den möjligen kunde sägas vara i övervägande grad ett statsintresse, betingat av statsekonomiska hänsyn. Statsekonomiskt betingad kunde den fria sjukvården givetvis anses vara, endast om den utgjorde ett verksamt och ur kostnadssynpunkt skäligt medel att hålla de av befattningshavarnas sjukdomar föranledda utgifterna nere dels genom att kontroll erhölles å sjukledigheterna, dels genom att befattningshavarna medelst rättidigt och effektivt ingripande vid sjukdomsfall bleve snabbare och mera varaktigt återställda till arbetsduglighet, varigenom större arbetsprestation erhölles och förtidspensionering förebyggdes. För att erfara huru styrelserna för vissa verk ställde sig till detta spörsmål, hade kommittén hos dessa verk anhållit om bl. a. ett uttalande rörande den fria sjukvården, sedd ur statsekonomisk synpunkt.

I myndigheternas yttranden med anledning av lönekommitténs anhållan återkommo ofta de synpunkter, som framförts av lönenämnderna och vilka här ovan refererats. Lönekommittén ansåg, att det av ämbetsverkens uttalanden torde framgå, att den fria sjukvården i allmänhet ansågs vara av stor betydelse för vederbörande verk. Samtidigt som lönekommittén konstaterade, att flertalet av de hörda myndigheterna icke fällde något bestämt omdöme om huruvida förmånen i fråga vore övervägande ett statsintresse eller ett personalintresse, framhöll kommittén, att den dock hade bibragts den uppfattningen, att det även ur statsekonomisk synpunkt måste anses både försvarligt och lämpligt att åtminstone i viss utsträckning bereda samtliga ordinarie tjänstemän möjlighet till sjukvård på statens bekostnad.

I sitt betänkande med förslag till avlöningsreglemente för extra ordinarie och extra tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen m. m.

(SOU 1931:12), förordade 1928 års lönekommitté, att ifrågavarande tjänstemän skulle erhålla rätt till sjukvårdsförmåner i samma utsträckning som föreslagits beträffande ordinarie befattningshavare vid civilförvaltningen. Först genom 1939 års avlöningsreglementen kom den av nämnda kommitté ifrågasatta utvidgningen av rätten till sjukvårdsförmåner på statens bekostnad till stånd.

Uppläggningen av motiveringen för sjukvårdsförmånerna har sålunda huvudsakligen skett från företagsekonomiska utgångspunkter. Att så varit fallet framgår otvetydigt av det förhållandet, att man dels betraktade förmånerna som medel att upprätthålla de anställdas tjänsteduglighet, och dels i dem såg en utväg att utöva en effektivare kontroll av personalens sjukledighet. Man har utomordentligt starkt understrukit den vikt, myndigheterna i allmänhet, åtminstone vid denna tid, lade vid att personalbeståndet rekryterades med i alla hänseenden fullgod arbetskraft.

Förslag och motivering.

KAP. IV. STATSMYNDIGHETERNA OCH DEN HANDIKAPPADE ARBETSKRAFTEN.

1. Begreppet partiellt arbetsför.

Med handikappad arbetskraft eller partiell arbetsförhet avses ofta endast undernormal prestationsförmåga i en viss arbetsuppgift. Kommittén har emellertid givit begreppet ett vidare omfång genom att ställa detsamma i relation till individens allmänna försörjningsförutsättningar. Enligt den i kommitténs betänkande I med förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet (SOU 1946:24) givna begreppsbestämningen är nämligen en partiellt arbetsför *en sådan person, som på grund av ett fysiskt eller psykiskt arbetshinder eller social belastning har eller kan väntas få svårare än andra att erhålla eller behålla ett förvärvsarbete.* Betraktad med utgångspunkt från en viss arbetsuppgift får partiell arbetsförhet bestämd på detta sätt bl. a. den innebörden, att prestationsförmågan i olika fall kan variera från normal — eller till och med därutöver — till i det närmaste obefintlig.

Det torde icke vara görligt att genom generella regler angiva, när en defekt är av sådan beskaffenhet och betydelse, att den påverkar individens allmänna försörjningsförutsättningar och sålunda konstituerar partiell arbetsförhet. Avgörande härför bli förhållandena i varje särskilt fall. Kommittén har, när den i det följande diskuterar partiell arbetsförhet i samband med statlig anställning, hänfört densamma till sådana anmärkningar mot hälsotillståndet, som konstaterats vid den läkarundersökning, som äger rum i anslutning till anställningen.

Såsom framgår av den ovan refererade definitionen har vid dess utformning även hänsyn tagits till socialt betingade arbetshinder. På grund härav kan jämväl en persons ålder i och för sig komma att framstå som orsak till partiell arbetsförhet, i den mån antagningsbestämmelser eller praxis vid personalrekrytering hindra eller försvåra anställning av arbetskraft i viss ålder. Med hänsyn härtill kommer i det följande i ett särskilt kapitel även några problem, som sammanhänga med äldre arbetskrafts anställande i statlig tjänst, att beröras.

2. Äro statsmyndigheterna i sin anställningspolitik restriktiva mot de partiellt arbetsföra?

Såsom i inledningen till detta betänkande framhållits, har myndigheternas inställning till den partiella arbetskraften varit föremål för kritik i den allmänna diskussionen i ämnet. Det har därvid ofta gjorts gällande, att myndigheternas rekryterings- och anställningspolitik är restriktiv gentemot denna arbetskraft. De fordringar i avseende på hälsotillståndet, som i regel upprätthållas, ha i allmänhet ansetts överstiga vad som är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till arbetsuppgifternas utförande. Härvid har uppmärksamheten också riktats på betydelsen av de läkarundersökningar, som föregå en fastare anställning i statlig tjänst, och de i anslutning härtill avgivna läkarutlåtandena. Den restriktiva inställningen har även ansetts komma till synes, när det gällt att knyta redan anställda partiellt arbetsföra fastare till myndigheten, vare sig fråga varit om personer, som redan före antagandet varit att hänföra till de handikappade, eller om anställningshavare, som genom eller under tjänsten drabbats av nedsättning i arbetsförmågan. *Även de, som icke anslutit sig till den längst gående kritiken, vilken hävdat att statsmyndigheterna äro mer obenägna att anställa partiellt arbetsföra än de enskilda företagarna, ha dock ofta understrukit den betydelse, som ett initiativ till liberalare anställningspolitik från statens sida skulle få för vidgandet av de partiellt arbetsföras sysselsättningsmöjligheter på andra anställningsområden än det statliga.*

För att få närmare belyst de statliga myndigheternas inställning till den partiella arbetskraften har kommittén gjort två enquêter till vissa centrala förvaltningsmyndigheter och kommunikationsverk, varav den ena bl. a. åsyftade att giva en uppfattning om huru arbetssökande med brister i hälsotillståndet bedömdes och den andra att giva en bild av i vad mån den arbetssökandes ålder kunde utgöra ett hinder för eller försvåra anställning. Den förra enquêten hänför sig till förhållandena åren 1943—44 och den sistnämnda till åren 1944—45.

I fråga om fordringarna på den arbetssökandes hälsotillstånd giva svaren, som mera detaljerat redovisas i bilaga nr 1, vid handen, att i allmänhet — med undantag huvudsakligen för kommunikationsverken — några särskilda bestämmelser i detta hänseende icke utfärdats. Förefintliga föreskrifter ha i en del fall avseende på vissa personalgrupper eller äro avfattade med hänsyn till tjänstens art.

Vidare framgår av det inkomna materialet, att arbetssökande antagits trots anmärkningar mot hälsotillståndet (bil. 1 sid. 107). Sålunda hade av 2 687 inom vissa distrikt vid telegrafverket under åren 1943—1944 nyanställda personer 407 företett anmärkning mot hälsotillståndet, och 159 sökande hade avvisats av sådan anledning. Motsvarande uppgifter för första

distriktet vid statens järnvägar voro 1 628 nyanställda, varav 286 personer med någon åkomma eller defekt samt 232 avvisade arbetssökande. Vattenfallsstyrelsen hade anställt 461 tjänstemän, varav 23 icke kunde förete anmärkningsfritt läkarintyg. Styrelsen hade endast avvisat ett fåtal på grund av icke tillfredsställande hälsa. Vid några verk hade de nyanställda icke företett läkarintyg. Antalet nyanställningar hos pensionsstyrelsen utgjorde 39, bland vilka 11 företedde anmärkningar mot hälsotillståndet.

Det har förekommit, att myndigheten, innan person med anmärkning mot hälsotillståndet antagits eller i ett fall även efter antagningen, låtit den sökande undergå specialundersökning för utrönande av risken för en ogynnsam utveckling av den föreliggande defekten eller åkomman (bil. 1 sid. 108, 1 a—b sid. 113) eller också föreskrivit viss förebyggande hälsovård som villkor för anställning (bil. 1 sid. 108, 1 b sid. 113).

Telegrafstyrelsen har i ett fall som förutsättning för anställning uppställt villkoret, att befattningshavaren icke skall erhålla sjukavlöning, läkarvård och sjukvård för sjukdom, som står i samband med hans lyte (bil. 1 c sid. 116). I fråga om vissa anställningar inom postverket synas liknande villkor kunna förekomma (bil. 1 sid. 101). I detta sammanhang bör även framhållas, att det kollektivavtal rörande allmänna bestämmelser till specialavtal vid försvarets arbetsplatser, som slutits mellan försvarsväsendets centrala förvaltningsmyndigheter och försvarsverkens civila personals förbund och som omfattar ca 20 000 arbetstagare, innehåller en bestämmelse av följande lydelse: »Om i undantagsfall arbetare anställes, som vid anställningen är behäftad med sjukdom eller lyte, kan överenskommelse mellan arbetsledningen och honom träffas om att sjukvård respektive sjukavlöning ej skall utgå vid härav förorsakad frånvaro.» Vidare har avtalats, att anteckning om sådan sjukdom eller lyte bör ske i antagningsbeviset i enlighet med läkarintyg samt att anteckningen skall strykas, om arbetaren sedermera förebringar friskbetyg, utfärdat av läkare, som arbetsledningen anvisat.

Enquêtesvaren utvisa även, att myndigheterna i görligaste mån söka omhändertaga dem, som under eller genom tjänsten bliva partiellt arbetsföra. Därvid har omplacering till lämpligare arbetsuppgifter (bil. 1 sid. 111), avkortning av tjänstgöringstiden, medgivande av lättnader i tjänstgöringsförhållanden, såsom t. ex. befrielse från nattvaktstjänstgöring, förekommit (bil. 1 sid. 111). Vidare ha anställningsförhållandena anpassats för anställda, som varit att anse såsom partiellt arbetsföra under kortare period, t. ex. under konvalescens efter genomgången sjukdom (bil. 1 sid. 111). Personer, som skadat sig i vattenfallsstyrelsens tjänst, söker man bereda arbete antingen inom eller utom verket. Dessutom bekostar styrelsen, om det anses motiverat, utbildning och omskolning intill ett belopp av ca 2 500 kronor per person (bil. 1 sid. 112).

Svaren på enquêten rörande rekryteringsåldern, vilka närmare redovisats i Kap. VIII och bilaga nr 2, giva vid handen, att bestämmelser härom i allmänhet icke utfärdats. Myndigheterna visa sig emellertid tveksamma att anställa sökande, som uppnått 30 års ålder. I de fall, där bestämmelser om rekryteringsålder förekomma, omfattas dock icke samtliga sysselsatta personalkategorier. De övre åldersgränserna för antagning äro vanligen bestämda till någon av åldrarna 22—25 år. Undantag från såväl utfärdade åldersbestämmelser som stadgad praxis ha blivit allt vanligare på grund av arbetsmarknadsläget.

3. Kommitténs uppfattning.

Oaktat att de uppgifter, som framkommit genom de gjorda enquêterna, icke synas giva belägg för uppfattningen, att statsmyndigheterna i allmänhet intaga en restriktiv hållning gentemot den partiella arbetskraften, torde det dock enligt kommitténs mening icke vara görligt, att med stöd av enquêtematerialet helt avvisa den allmänna kritiken.

I första hand bör det nämligen framhållas, att det icke låter sig tillförlitligt bedöma, i vad mån de anmärkningar mot hälsotillståndet, som förefunnits beträffande nyanställda och som redovisats i enquêten, varit av sådan art, att det kunnat anses, att sökanden på grund av deras förekomst haft eller kunnat väntas få svårare än andra att erhålla och behålla ett förvärvsarbete. Det allmänna intryck, som enquêtematerialet ger i detta avseende, är, att de påtalade bristerna i hälsotillståndet i regel icke varit av sådan beskaffenhet, att de haft nyss angivna betydelse för de sökande utan att det i stor utsträckning snarare gällt åkommor och defekter, som haft ringa betydelse för försörjningsförmågan. Under hänvisning till bilagorna 1 a—c kunna i detta sammanhang nämnas sådana anmärkningar mot de sökandes hälsotillstånd såsom dåliga tänder, obetydligt nedsatt hörsel å ena örat (verkstadsarbetare), svag, gracil kroppskonstitution (telegrafassistent), migrän 5—6 dagar årligen (kontorist), obetydlig latent skelögdhet (verkstadsarbetare), tuberkulos inom den närmaste släkten m. m. Tvivel torde även kunna uttalas, huruvida alla de redovisade sjukdomar och skador, som varit anledning till att sökande avvisats, i själva verket skulle ha utgjort något hinder för vederbörande att tillfredsställande fullgöra ifrågakommande arbetsuppgifter.

I anslutning till vad som nyss anförts vill kommittén nämna, att den genom en särskild undersökning sökt få fram, huru tjänstbarheten hos ett antal sökande, som avvisats från anställning vid en av de av enquêten berörda myndigheterna på grund av brister i hälsotillståndet, skulle ha bedömts, därest den av kommittén i det följande föreslagna formuleringen av läkarutlåtandet kommit till användning. Undersökningen omfattade 101

personer, varav 65 sökt anställning under åren 1943—44 och sålunda innefattades i de uppgifter, som lämnats i samband med svaren på kommitténs enquête. Övriga 36 personer voro sådana, som på grund av anmärkningar i läkarintyget icke beretts anställning eller icke överförts från extra till extra ordinarie tjänst under tiden 1 januari—30 juni 1947. Vidare bör framhållas, att myndigheten under tiden mellan år 1944 och år 1947 hade företagit revision av sina rekryteringsstadgar, vilken innebar vissa uppmjukningar av de uppställda hälsokraven. Undersökningen gav vid handen, att skäl förelågo för antagandet, att i 40 fall av de 65, som hänförde sig till åren 1943—44, sökanden i fråga skulle ha kunnat anställas, om de förslag, som kommittén i det följande framlägger, varit i tillämpning. Heltidsanställning borde ha kunnat ifrågakomma i 30 fall och deltidsanställning i 10 fall. Av de förstnämnda borde 15 fall ha beretts anställning på normala villkor. De övriga 15 borde ha kunnat anställas under förutsättning av sådant omprövningsförfarande, som kommittén föreslår i det följande.

Av de 36 sökande, som icke medgivits anställning under första halvåret 1947, skulle efter samma bedömningsnormer 17 ha kunnat anställas, varav 5 på normala villkor och 12 under förutsättning av omprövning av anställningsvillkoren. Samtliga syntes böra kunna ifrågakomma till heltidstjänstgöring.

Kommittén vill understryka, att den är medveten om att det förhållandet, att undersökningen skett i efterhand, medfört, att många av de faktorer, som varit aktuella vid myndighetens beslut om avvisandet av den sökande, icke kunnat komma under bedömande vid undersökningens genomförande. Resultatet är därför sådant, att man icke bör draga alltför långtgående slutsatser av detsamma. Kommittén anser emellertid, att undersökningen pekar på att en liberalare prövning av de anställningssökandes hälsotillstånd är möjlig. Det bör slutligen — ehuru självfallet — framhållas, att undersökningen icke företagits i syfte att rikta särskild kritik mot den myndighet, som berörts av undersökningen.

Kommittén har genom statens arbetsmarknadskommission erhållit redogörelser för en del fall, avseende sökande, som avvisats från anställning i statlig tjänst på grund av brister i hälsotillståndet. Även detta material synes giva belägg för att myndigheterna icke alltid ställa sig förstående, då det gäller anställande av partiell arbetskraft.

Det ligger i sakens natur, att en sådan anställningsprocedur med läkarundersökning och läkarutlåtande angående den arbetssökandes hälsotillstånd, som staten tillämpar, måste föranleda en mera omfattande gallring bland de arbetssökande, än vad fallet skulle bliva, om personalrekryteringen skedde utan dylik undersökning.

Vid diskussionen av frågan, huruvida den statliga anställningspolitiken

är restriktiv mot den partiella arbetskraften, får ej heller bortses från att *en viss utgallring av partiellt arbetsföra med största sannolikhet sker på grund av en allmän kännedom om anställningskraven.* Det är sålunda enligt kommitténs uppfattning att räkna med att många partiellt arbetsföra, som ha förutsättningar för och äro intresserade av att erhålla anställning i statens tjänst, höra sig för om villkoren härför men avhålla sig från att framträda som sökande på grund av de upplysningar de erhålla angående gällande hälsokrav. I en del fall åter kan enbart vetskapen om kravet på läkarundersökning framkalla samma reaktion. De sist anförda förhållandena utgöra ytterligare skäl till att ifrågasätta, huruvida icke resultatet av enquêten ger en alltför gynnsam bild av myndigheternas villighet att anställa partiellt arbetsföra.

Anställningsproceduren torde ha utformats i syfte att begränsa och undvika de olägenheter, som kunna uppstå till följd av att en anställning i statens tjänst i allmänhet består under en avsevärd tidrymd. Den långa anställningstiden medför nämligen, att statsmyndigheterna måste räkna med att bland personalen med tiden fall av nedsättning av arbetsförmågan uppkomma, som dels giva upphov till arbetsorganisatoriska problem, såsom omplaceringar i arbete m. m., dels i ökad grad belasta statsverkets kostnader för sociala förmåner. Det torde vara ofrånkomligt, att de åtgärder, som måste vidtagas för sysselsättandet av sådana partiellt arbetsföra, i viss mån begränsa myndigheternas möjligheter att nyanställa handikappade sökande.

Omplaceringsfrågor av sådant slag, som nyss antytts, torde förekomma i betydande omfattning hos myndigheter, vilka ha att taga särskild hänsyn till allmänna krav på säkerhet och noggrannhet vid verksamhetens utövande, såsom t. ex. inom kommunikationsverken. Detta synes bero på att verkens säkerhets- och noggrannhetshänsyn nödvändiggöra, att personalrekryteringen är inriktad på att upprätthålla arbetskraftens rörlighet inom företaget. Avgången av personal från de arbetsuppgifter, vilkas fullgörande förutsätter en i alla avseenden fullgod arbetskraft, bestämmes nämligen icke endast av de vanliga omsättningsfaktorerna ålder, sjukdom och dödsfall utan jämväl av det förhållandet, att en viss del av den i dessa uppgifter sysselsatta personalen måste avlägsnas på grund av att den icke längre fyller oundgängliga krav i avseende på sinnes- och kroppsbeskaffenheten. Ersättningsbehovet i fråga om dylik kvalificerad arbetskraft är därför också större än beträffande annan arbetskraft. Härtill kommer, att rekryteringen av ifrågavarande personal endast i obetydlig omfattning torde kunna ske utom företaget, vilket medför, att rekryteringsbasen huvudsakligen måste säkras inom detsamma. I ju större utsträckning verksamhetens utövande kräver beaktande av här diskuterade hänsyn, desto mer begränsas möjligheterna att vid dylika företag bereda personer med brister i hälsotillståndet sysselsättning av nödvändigheten att

vid nyrekrytering skapa en viss reserv av fullgod arbetskraft inom företaget, och att vid behov kunna överföra personal i annan tjänst.

Ett klarläggande av i vad mån berörda förhållanden måste vara bestämmande för nyrekryteringen inom verk, där säkerhets- och noggrannhetskrav gälla, synes icke möjligt utan särskild utredning beträffande resp. förvaltningsområde. En sådan torde för övrigt förutsätta en ingående och tidskrävande undersökning om de speciella förhållandena i avseende på arbetsuppgifternas natur och betydelse ur allmän synpunkt samt verksamhetens organisation på respektive arbetsområde. Då emellertid spörsmålet främst får anses vara av organisatorisk och teknisk karaktär, torde det lämpligast böra upptagas till övervägande av berörda myndigheter.

Sammanfattningsvis kan sålunda framhållas, att även om det kan påvisas, att möjligheter redan för närvarande finnas för personer med brister i hälsotillståndet att vinna anställning och att dessa möjligheter i viss utsträckning utnyttjas, saknas dock icke enligt kommitténs mening visst fog för påståendet, att myndigheterna visa en restriktiv inställning mot de partiellt arbetsföra som arbetskraft. Denna inställning kan dock till en del få sin förklaring med utgångspunkt från vissa med statsanställningen förknippade förhållanden. Sålunda synes hänsynen till risken att i framtiden belasta det egna verket med ökade kostnader för sociala förmåner vara en till uppkomsten av densamma medverkande faktor. Vidare synas myndigheternas möjligheter att anställa partiellt arbetsföra till en del inskränkas därav, att arbetsuppgifter, som äro lämpade för personer med nedsatt eller begränsad arbetsförmåga, utnyttjas för redan anställda, som drabbas av partiell arbetsförhet.

Till en annan del åter torde naturligt nog statsmyndigheternas restriktiva hållning gentemot den handikappade arbetskraften böra ses mot bakgrunden av önskemålet att förvärva en ur effektivitetssynpunkt fullvärdig arbetskraft. Att denna strävan gör sig starkt gällande, belyses i viss mån bl. a. av de inkomna enquêtesvaren, vilka giva vid handen, att vid de läkarundersökningar, som företagas före antagningen, helt obetydliga defekter i sökandens hälsotillstånd registreras i stor utsträckning.

Problemet att åstadkomma en förbättring av de partiellt arbetsföras möjligheter till anställning i statlig tjänst är, såsom framgår av det sagda, *en fråga om att bland statsmyndigheterna åstadkomma en ny syn på de partiellt arbetsföra som arbetskraft och om att genomföra sådana åtgärder, som samtidigt som de åsyfta en utjämning av anställningschanserna mellan partiellt arbetsföra och fullgod arbetssökande även underlätta eller till viss del avlyfta myndigheternas ansvar för anställningsbeslut, som röra personer med brister i hälsotillståndet.*

Närmast vill kommittén fästa uppmärksamheten på några av de synpunkter, som enligt dess mening böra vara grundläggande för bedömningen av den icke fullgoda arbetskraften. I ett senare avsnitt kommer förslag att

framläggas till vissa jämkningar i tillämpningen av avlöningsreglementen och avtal ävensom beträffande tryggandet av möjligheterna för partiellt arbetsföra att erhålla anställning.

4. Hur bör den handikappade arbetskraften betraktas?

a) Allmänna sociala och ekonomiska synpunkter.

Ett dominerande drag i det moderna samhällets utveckling är utvidgningen av de sociala välfärdsanordningarna. Från att i början huvudsakligen ha varit inriktade på att bringa nödställda medborgare hjälp, ha de socialpolitiska åtgärderna för vårt lands vidkommande under de senaste decennierna utbyggts och i allt högre grad kommit att syfta till att häva uppkomna hjälpbehov och att förebygga uppkomsten av nya sådana. För närvarande är den allmänna politiska verksamheten inriktad på ett omfattande socialt reformarbete, som kan sägas syfta till att uppbygga »en socialstat, som söker för det första i lika mån trygga rimlig försörjning åt alla sina medborgare och för det andra strävar efter att genom förebyggande åtgärder sätta alla i stånd till produktiva insatser snarare än att koncentrera sina ansträngningar på att bota och försörja sociala restkategorier» (SOU 1946:24, sid. 27). Målet för den sociala hjälpverksamheten är således numera att i möjligaste mån direkt eller indirekt i arbetslivet inlemma medborgare, som av olika skäl blivit ställda utanför detsamma. Härvid uppstår även problemet att tillföra arbetsmarknaden arbetskraft, vars produktionsförmåga eller anpassningsmöjligheter i olika arbeten är begränsad.

En av grundförutsättningarna för de författningar och avtal, genom vilka staten som arbetsgivare hittills reglerat förhållandet till de anställda, har av flertalet statsmyndigheter ansetts vara, att endast fullgod arbetskraft skulle anställas. Härigenom har emellertid personalrekryteringen till statstjänst ofta kommit att ske efter urvalsgrunder, som stå i motsättning till de intentioner, vilka staten genom utbyggnaden och effektiviseringen av socialpolitiken strävar att förverkliga. *En utjämning av denna motsättning torde i första hand vara av betydelse på grund av statens ställning som mönsterarbetsgivare. Möjligheten att framgångsrikt genomföra en allmän sysselsättnings- och socialpolitik, som även syftar till att tillvarataga de partiellt arbetsföras produktiva förmåga, torde nämligen bl. a. förutsätta, att staten som arbetsgivare tar ledningen i detta avseende.* Härvid skulle man enligt kommitténs mening kunna överväga, om icke de partiellt arbetsföra under vissa förutsättningar skulle kunna tillerkännas företrädesrätt till anställning i statstjänst. Kommittén skall i det följande återkomma till det berörda spörsmålet (sid. 64).

Även ur andra synpunkter äro emellertid åtgärder i förevarande syfte motiverade. Då utvidgningen av de sociala hjälpformerna medför en kraftig kostnadsökning för statsverket, framstår det även som ett *ekonomiskt intresse* för staten, att den handikappade arbetskraften nyttiggöres av såväl allmänna som enskilda arbetsgivare. Därjämte har man att räkna med den samhällsekonomiska betydelsen av de partiellt arbetsföras produktiva insats.

I en undersökning angående socialpolitikens ekonomiska verkningar, som utförts av docenten C. Welinder för 1941 års befolkningsutredningsräkning (SOU 1945:14, sid. 80), ha framlagts vissa uppgifter angående socialutgifternas och skatteunderlagets utveckling under åren 1930—1941. Av dessa framgår, att de totala socialutgifterna (exklusive hjälpverksamhet för arbetslösa) år 1930 uppgingo till ca 248 miljoner kronor, motsvarande ca 3 procent av nationalinkomsten. Av nämnda belopp belöpte sig ca 88 miljoner kronor på staten och ca 160 miljoner kronor på kommunerna. De statliga utgifterna motsvarade 3 procent av det beskattningsbara beloppet och de kommunala en utdebitering av kronor 4:19 per skattekrona. År 1941 hade de totala socialutgifterna stigit till 667 miljoner kronor, vilket belopp utgjorde 5 procent av 1941 års nationalinkomst. Statens andel av utgifterna hade ökat till 390 miljoner kronor och kommunernas till 277 miljoner kronor. De statliga utgifterna utgjorde detta år 8,77 procent av det beskattningsbara beloppet, och de kommunala beräknas motsvara en utdebitering av kronor 3:62 per skattekrona. På grund av att statistiskt material icke varit tillgängligt i samma utsträckning, ha motsvarande uppgifter icke kunnat presenteras för de följande åren. Utredningsmannen påpekar emellertid, att statens socialutgifter under budgetåret 1945/46 överstego utgifterna under år 1941 med ca 163 miljoner kronor. Det framhålles vidare, att även bortsett från penningvärdets förändringar en ökning av socialutgifterna har ägt rum. Under kriget har sålunda otvivelaktigt en höjning av vår socialpolitiska standard skett, fastän krigsåren i övrigt medfört en reducering av vår levnadsstandard (SOU 1945:14, sid. 85).

De sociala reformer, som beslutats av 1946 och 1947 års riksdagar och som träda i kraft under de närmast följande åren, komma emellertid att medföra socialutgifter för staten, som helt undanskymma 1930-talets utveckling. Sålunda beräknas statsverkets kostnader för bl. a. folkpensioneringsreformen uppgå till ca 600 miljoner kronor årligen, för den obligatoriska sjukförsäkringen till ca 165 miljoner kronor och för allmänna barnbidrag till ca 400 miljoner kronor.

Slutligen bör spörsmålets betydelse ses mot *bakgrunden av befolkningsutvecklingen* och därav betingade förhållanden. Sålunda kan man under det närmaste decenniet vänta en minskning i tillströmningen till arbetsmarknaden. På grund härav är det att räkna med en skärpning av de redan nu rådande rekryteringssvårigheterna. Utnyttjandet av varje tillgäng-

lig arbetskraftsreserv är därför såväl i nuvarande läge som i framtiden även för staten ett intresse av vikt. Om staten härvid tillgodogör sig de partiellt arbetsföras produktiva förmåga, tillvaratager densamma ett samhällsekonomiskt intresse, samtidigt som den fyller sin aktiva socialvårdande funktion genom att giva de handikappade möjlighet till deltagande i arbetslivet.

b) Vägledande synpunkter vid anställandet av partiellt arbetsföra.

Ett utmärkande drag i det moderna produktionslivet, vare sig det gäller framställning av varor eller tjänster, är den långt drivna uppdelningen av arbetsprocesserna i skilda arbetsmoment. Fullgörandet av de arbetsuppgifter, som äro förenade med varje sådant moment, kräver av arbetstagaren i de flesta fall endast nyttjande av vissa av hans fysiska och psykiska förmögenheter. Detta förhållande medför, att möjligheterna att sysselsätta personer med arbetshinder numera i högsta grad vidgats. Problemet att inlemma den handikappade arbetskraften i arbetslivet är i grunden en fråga om att finna arbetsuppgifter, vilka icke förutsätta sådana egenskaper hos arbetstagarna, som de handikappade arbetssökandena äga i begränsad utsträckning eller sakna. I den mån det i praktiken icke helt lyckas att finna en arbetsplacering, där arbetshindrets inflytande på prestationen elimineras, kan det bli nödvändigt att vidtaga en anpassning av arbetsbetingelserna i olika avseenden, såsom t. ex. beträffande arbetstekniken, arbetsmiljön eller arbetsersättningen och villkoren för densamma. Behovet av sådana åtgärder bör emellertid icke — bl. a. mot bakgrunden av de allmänna skäl för sysselsättandet av partiellt arbetsföra, som anförts i ett tidigare sammanhang — få utgöra ett generellt hinder för tillvaratagandet av denna arbetskraft.

Utifrån dessa synpunkter sett framstår den uppfattning i fråga om förutsättningarna för arbetssökandes tjänsteduglighet, som kommit till uttryck i samband med behandlingen av frågan om införandet av fri läkarvård för civilförvaltningens tjänstemän och som i det föregående refererats, såsom väl schematisk (sid. 27—30). Det är givet, att andlig och fysisk vigör i allmänhet äro förutsättningar för ett tillfredsställande fullgörande av en tjänstehavares arbetsuppgifter. Men det torde även vara uppenbart, att en anställningssökande utan anmärkningar mot hälsotillståndet icke nödvändigtvis måste med hänsyn till tjänsteduglighet vara överlägsen en sökande, vars arbetsförmåga är begränsad i vissa avseenden. Avgörande för tjänstedugligheten i det senare fallet är icke förekomsten av brister i hälsotillståndet, utan huru den arbetssökande förhåller sig till sin defekt, d. v. s. huruvida han kan kompensera densamma och om hans arbetsplacering sker med hänsynstagande till prestationsmöjligheten.

När det gäller att bedöma partiellt arbetsföra sökande, är det enligt kommitténs mening även av vikt, att följande förhållanden beaktas.

Vid anställandet av fullgod arbetskraft är det i regel om den arbetssökande känt — förutom att han besitter erforderliga kvalifikationer för arbetsuppgiften — att han befinner sig vid gott hälsotillstånd och att hans allmänna karaktärsegenskaper äro utan anmärkning. På grund av att personalrekryteringen i regel sker från de yngre åldersgrupperna, kommer den anställdes tjänstetid vanligtvis att bli av avsevärd längd. Trots det anmärkningsfria hälsotillståndet är han utsatt för ett otal sjukdomsrisker, om vilka man intet vet vid anställningstillfället. Insjuknande-, invaliditets- och dödsriskerna äro under första hälften av förvärvsåldern, bortsett från risken för tuberkulossjukdom, låga och relativt konstanta, och först i fyrtioårsåldern bliva de mera påtagligt framträdande. Under den senare hälften av förvärvsåldern stiga dödsriskerna snabbt. Bland dödsorsakerna överväga olikartade sjukdomar inom cirkulationsorganen samt kräftsjukdomen, vilkas framtida uppträdande undandrager sig varje bedömande vid personalrekrytering från de yngre åldersgrupperna.

Alla partiellt arbetsföra i dessa åldrar med lyten eller stationära sjukdomstillstånd torde därför med avseende på förutnämnda sjukdomar hava samma risker som de vid anställningen fullt friska. För övriga partiellt arbetsföra föreligga självfallet jämförelsevis ökade risker såväl med hänsyn till återinsjuknande som invaliditet och dödsfall. Å andra sidan äro i dessa fall goda förutsättningar för handen att ställa en prognos med hänsyn till riskerna, då dessa partiellt arbetsföra som regel under en lång tid varit föremål för ingående observation. En väl planlagd arbetsplacering och fortlöpande kontroll skulle komma att ytterligare minska dessa risker.

Kommittén finner det angeläget att i anslutning till det ovan anförda fästa myndigheternas uppmärksamhet på ett principuttalande, som gjorts i en inom finansdepartementet år 1943 upprättad P. M. angående kravet på visst hälsotillstånd för erhållande av statliga m. fl. befattningar, företeende av läkarintyg för vinnande av anställning samt läkarundersökning tvångsvis av befattningshavare. Där framhålles bl. a. följande.

Någon allmän föreskrift om frihet från sjuklighet eller dylikt såsom kompetensvillkor för erhållande av anställning i statens tjänst finnes icke. Förefintliga bestämmelser om företeende av läkarintyg för vinnande av pensionsberättigande m. fl. statsanställningar ha meddelats endast i syfte att de anställande myndigheterna skola erhålla kännedom om de särskilda brister i den anställningssökandes hälsotillstånd, som till äventyrs föreligga. Myndigheten har att fästa samma avseende vid ett sådant intyg som vid andra ansökningshandlingar. I sakens natur torde ligga, att en myndighet är skyldig att i den anställning, varom fråga är, antaga en person, som befinnes lämplig ur olika synpunkter, däribland jämväl med hänsyn till vederbörandes hälsotillstånd. Däri ligger givetvis icke, att varje brist i hälsotillståndet skall utgöra hinder för anställning.

Här är sålunda utsagt, att i den mån förefintliga sjukdomar och skador hos anställningssökande anses icke hindra ett tillfredsställande fullgörande av arbetsuppgifter, varom är fråga, skall den sökande kunna erhålla anställning, om han i övrigt har erforderlig kompetens och lämplighet.

I sitt yttrande över nämnda promemoria anförde medicinalstyrelsen följande.

I promemorian uttalas, att någon inskränkning i myndigheternas frihet att i anställningsärenden i allmänhet pröva vilken betydelse som bör tillkomma innehållet i ett företett läkarintyg, icke torde böra ifrågasättas. Medicinalstyrelsen biträder denna uppfattning. Styrelsen anser sig dock böra framhålla, att nu rådande förhållanden på ifrågavarande område enligt styrelsens mening icke äro helt tillfredsställande. Till stöd för denna uppfattning får medicinalstyrelsen anföra, att styrelsen i tämligen stor omfattning, företrädesvis under hand, av andra myndigheter konsulteras i frågor, huruvida viss i företett läkarintyg uppgiven brist i hälsotillståndet hos befattningshavare bör anses utgöra hinder för hans anställande i pensionsberättigande befattning eller ej. Styrelsens erfarenheter från denna konsultationsverksamhet giva vid handen, att tvekan råder hos många myndigheter rörande vilka brister som böra anses utgöra hinder för fastare anställning samt att bedömningen av hithörande spörsmål sker efter olika grunder inom skilda förvaltningsområden utan att detta betingas av olikheter i arbetsförhållandena. Medicinalstyrelsen anser sig även på grund av iakttagelser i skilda sammanhang kunna uttala, att omfattningen av sjuklediglheter och beviljandet av sjukpensioner bland statstjänstemännen skulle kunna, i varje fall i viss utsträckning, begränsas, därest strängare krav i fråga om hälsotillståndet genomgående upprätthölles vid antagning.

Att styrelsen trots det anförda ansluter sig till den i promemorian uttalade uppfattningen beror väsentligen på två omständigheter. Vid preliminära överväganden har styrelsen således funnit, att det är förenat med mycket stora, för att icke säga oöverkomliga svårigheter, att utfinna normer, efter vilka en i och för sig önskvärd, i erforderlig mån enhetlig gallring av aspiranter, skulle kunna verkställas. Det synes vidare förefinnas anledning antaga, att de nu framträdande bristerna på förevarande område komma att minskas i samma mån som verksläkarinstitutionen vinner erfarenhet och stadga.

Sedan detta skrevs har väl förståelsen för vad det ur både allmännyttans och den enskildes synpunkt betyder, att de partiellt arbetsföras arbetskraft blir nyttjad så långt sig göra låter, ytterligare vuxit och stadgat sig. Även om medicinalstyrelsens uttalande om upprätthållande av strängare krav på hälsotillståndet vid ansökningar kan vara motiverat ur en trängre företagsekonomisk synvinkel, stämmer det betraktelsesätt, som framkommer i styrelsens yttrande, om man vill anlägga en vidare syn på den statliga anställningspolitiken, icke med denna mera moderna inställning till de partiellt arbetsföra och deras inlemmande i arbetslivet. Det är emellertid naturligt, att den för anställandet ansvarige är tveksam, om han överhuvud taget skall ha rätt att till sitt verk knyta en tjänsteman, som måhända kan förväntas genom mer än normal sjuklighet och därav föranledd bortovaro åsamka verket besvärligheter och staten kostnader. Om sådan tvek-

samhet tala de många hänvändelserna till medicinalstyrelsen. Tveksamheten kan aldrig helt bringas att försvinna, i varje fall icke då det gäller det enskilda fallet, men åtminstone tveksamheten rörande den allmänna rätten att anställa en partiellt arbetsför, som kan beräknas på ett tillfredsställande sätt fullgöra de arbetsuppgifter, varom fråga är, borde kunna elimineras.

En lämplig åtgärd i detta syfte vore enligt kommitténs mening ett nytt auktoritativt uttalande, vari inskärptes det som framhållits i den nyss anförda promemorian från finansdepartementet angående bedömningen av den sökandes hälsotillstånd. I ett sådant nytt uttalande synes även böra framhållas betydelsen av att staten beträffande de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet föregår med gott exempel och helt allmänt ges uttryck åt det nationalekonomiska och moraliska värdet av att den partiella arbetskraften bättre och mera beredvilligt tillvaratages. Kommittén hemställer, att ett sådant uttalande måtte upptagas till övervägande och i så auktoritativ form som möjligt delgivas den statliga förvaltningens samtliga instanser.

KAP. V. ANSTÄLLNINGSVILLKOR M. M. FÖR PARTIELLT ARBETSFÖRA I STATLIG TJÄNST.

1. Förslagens tillämpningsområden.

a) Anställningsområden.

Såsom i inledningen till föreliggande betänkande angivits, skall enligt de direktiv, som givits kommittén, utredningen jämväl omfatta en undersökning »beträffande möjligheterna att förmå såväl enskilda som allmänna arbetsgivare att i högre grad än hittills utnyttja de partiellt arbetsföra inom områden, där detta utan nackdel kan ske». I fråga om utredningsuppdragets omfattning har kommittén i vad det gäller statlig tjänst ansett, att samtliga förvaltningsområden falla inom ramen för detsamma. Det synes dock ligga i sakens natur, att militära beställningar i regel icke kunna komma i fråga. Med vissa modifikationer avser således kommitténs i det följande framlagda förslag till åtgärder hela det civila förvaltningsområdet ävensom civilmilitära anställningar, i den mån dessa äro jämförliga med civila sådana. Vidare äro de avsedda att gälla såväl tjänstemannasom arbetaranställning.

b) Olika kategorier av partiellt arbetsföra.

Med hänsyn till att kommitténs uppdrag gäller frågor, som avse a n s t ä l l a n d e t av partiellt arbetsföra, har kommittén funnit sig i stort sett icke böra upptaga till behandling sådana spörsmål, som kunna uppstå i samband med att redan anställda personer drabbas av nedsättning av arbetsförmågan. Ur försörjningssynpunkt är i dylika fall den statsanställdes situation i allmänhet relativt tillfredsställande. Vidare möjliggöra förefintliga författnings- och avtalsbestämmelser för statsmyndigheterna att tillvarataga den tjänsteduglighet, som en anställd, vilken drabbats av nedsättning av arbetsförmågan, ändock besitter.

Arbetsförmågan hos de handikappade är synnerligen varierande, även när fråga är om samma slags arbetshinder. Bland de partiellt arbetsföra

finnas såväl personer, vilka i avseende på arbetskapacitet stå den fullgoda arbetskraften nära, som personer, vilka i det närmaste måste betraktas som arbetsoföra. Detta förhållande medför, att man vid diskussion av åtgärder för tillvaratagandet av de handikappades arbetsförmåga kommer in på frågan om vilka partiellt arbetsföra, som skola kunna beredas anställning. Redan denna frågeställning förutsätter en uppdelning av klientelet på olika kategorier. Begreppet partiellt arbetsför är till sin beskaffenhet dock sådant (SOU 1946:24, sid. 11 ff.), att varje indelning av detsamma i olika kategorier blir en mer eller mindre godtycklig schematisering.

Det torde emellertid med hänsyn till den följande diskussionen vara nödvändigt att indela klientelet i olika grupper. Kommittén vill dock därvid framhålla, att en dylik indelning huvudsakligen har sitt värde som arbetshypotes. Det kan synas ligga nära till hands att anknyta diskussionen om de partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst till den gruppering av desamma, som kommittén verkställt i sitt betänkande I (sid. 14) i avsikt att belysa omfattningen av begreppet partiellt arbetsföra och som bygger på arbetshindrets art som indelningsgrund. I betänkandet skiljer kommittén på sex grupper partiellt arbetsföra, nämligen a) blinda och synsvaga, b) dövstumma och döva, c) vanföra, d) tuberkulösa, e) kroniskt sjuka och åldersbelastade, f) övriga (psykiskt sjuka, nervklena, efterblivna, abnorma, alkoholister, straffade m. fl.). Emellertid torde denna gruppering av flera skäl vara mindre lämplig som utgångspunkt för diskussionen av de problemställningar, som bli aktuella vid behandlingen av frågan om de partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. Sålunda tagas icke variationerna i arbetsförmågan i beaktande, vilket dock torde vara ett oundgängligt krav, när det gäller att taga ställning till utformningen av anställningsvillkor m. m. efter olika grader av undernormal prestationsförmåga. Kommittén har funnit, att detta krav bäst fylles genom följande indelning av klientelet, och kommer i fortsättningen att anknyta sina resonemang till densamma.

I. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället anses kunna fullgöra normal arbetsprestation.

a. Partiellt arbetsföra, vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt.

b. Partiellt arbetsföra, beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss.

II. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation.

a. Partiellt arbetsföra, vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt.

b. Partiellt arbetsföra, beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss.

En praktisk tillämpning av en sådan gruppering som den ovan angivna förutsätter i det konkreta fallet, liksom överhuvud taget all rationell arbetsplacering av partiellt arbetsföra, ett bedömande, som dels tar hänsyn till den arbetssökandes fysiska och psykiska tillstånd, dels beaktar de krav, som den aktuella arbetsuppgiften och arbetsmiljön i dessa hänseenden ställa på arbetstagaren. Möjligheterna att samordna dessa båda led i anställningsförfarandet, när det gäller partiellt arbetsföra, synas i fråga om allmän tjänst i regel vara goda på grund av att inom detta arbetsområde i allmänhet finnes tillgång till tjänsteläkare.

2. Förslag med avseende på tjänstemannaanställning.

a) Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället anses kunna fullgöra normal arbetsprestation och vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt (kategori I a).

Till denna kategori hänföras sådana anställningssökande, som förete anmärkningar mot hälsotillståndet men som enligt nu i allmänhet tillämpad praxis trots dylika brister vinna anställning i statlig tjänst. Kommittén vill emellertid understryka, att enligt dess mening det även bland sökande, som nu avvisas av anförda skäl, torde finnas ett betydande antal, vilkas arbetshinder i avseende på prognosen äro av sådan beskaffenhet, att de kunna hänföras till rubricerade kategori. Enligt kommitténs mening borde det därför i fråga om dessa personer föreligga förutsättningar för myndigheterna att tillämpa en väsentligt liberalare anställningspolitik än vad som nu är fallet.

Vad gäller anställningsvillkoren för i detta sammanhang diskuterade fall av partiell arbetsförhet synes det med hänsyn till prestationsförmågan och hälsoprognosen icke nödvändigt att i något avseende föreslå särbestämmelser. Kommittén anser sålunda, att personer med arbetshinder av ovan angivna beskaffenhet skola kunna beredas anställning i statlig tjänst på enahanda villkor som sökande, vilka förete ett fullgott hälsotillstånd, samt ha möjlighet att erhålla ordinarie anställning utan några som helst inskränkningar av de rättigheter, en sådan tjänsteställning medför.

b) Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället anses kunna fullgöra normal arbetsprestation men beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss (kategori I b).

A n s t ä l l n i n g s f o r m. Vid ett bedömande av i vad mån personer, tillhörande denna kategori, skola kunna anställas i vanlig ordning, synes

man böra utgå från det förhållandet, att man vid sysselsättandet av sådan arbetskraft med all sannolikhet skulle ha att räkna med att den såsom grupp genomsnittligt komme att utnyttja de sociala förmånerna i större utsträckning än som är normalt. Man bör emellertid därvid också beakta de fall, vilkas utnyttjande av förmånerna skulle komma att understiga genomsnittet för gruppen och vilka i detta avseende snarare vore att jämföra med personal, som vid anställningstillfället varit utan anmärkningar mot hälsotillståndet.

Om man å ena sidan utan särskilt hänsynstagande till hälsotillståndet skulle bereda partiellt arbetsföra av här diskuterade kategori anställning i statlig tjänst i vanlig ordning, skulle det med hänsyn till det ovan anförda kunna göras gällande, att de i sin anställning föranleda större kostnader för arbetsgivaren — staten — än övriga anställda med fullgott hälsotillstånd. Därest å andra sidan frågan om deras anställning löstes genom att man helt undantoge dem från den fria sjukvården och övriga sociala förmåner, skulle de partiellt arbetsföra, som trots den osäkra prognosen komme att ha ringa behov av dessa förmåner, bli försatta i en särställning, som icke skulle kunna anses tillfredsställande vid jämförelse med den fullgoda arbetskraften. *Frågan synes sålunda gälla att finna en lösning, som tillgodoser både de »bättre riskernas» berättigade krav på att röna en behandling, som svarar mot de särskilda förhållandena i det enskilda fallet, och statens skäliga företagsekonomiska intressen.*

I diskussionen har ofta framkastats den tanken, att man skulle inskränka rätten till de sociala förmånerna på så sätt, att desamma icke utginge i sjukledighets- och pensionsfall, som föranletts av eller stå i samband med den defekt eller åkomma, varav den partiellt arbetsföre lidit vid anställningstillfället. Obestridligen förekommer det en hel del fall — bortsett från recidivfallen — där det utan svårighet skulle låta sig konstatera, huruvida ett sådant samband är för handen eller icke. Det bör emellertid erinras om huru ett visst sjukdomstillstånd, vare sig det hävts eller icke, skapar förutsättningar för eller drar med sig andra åkommor, och om huru stora svårigheter, som på grund härav kunna uppstå vid avgörandet av huruvida det aktuella sjukdomstillståndet står i samband med det ursprungliga arbetshindret. Med hänsyn till det sagda torde man böra ställa sig tveksam till en lösning efter dessa linjer.

Som ovan antytts, gå kommitténs strävanden i det föreliggande spörsmålet ut på att i görligaste mån giva de »bättre riskerna» en ställning, som icke alltför mycket avviker från de normala anställningsvillkoren, samtidigt som skälig hänsyn tages till statens intressen som arbetsgivare. Sålunda anser sig kommittén böra för här ifrågavarande kategori förorda en anställningsform, som utan att från anställningens början alltför fast knyta den anställde till myndigheten dock i viss utsträckning gör honom del-

aktig av vissa av de sociala förmånerna, nämligen sjukavlönings- och sjukvårdsförmånerna. Mot bakgrunden av det läge, som uppstått genom den beslutade sjukförsäkringen, vilken tillförsäkrar alla samma förmåner, synes det föreligga mindre anledning än tidigare att vid anställandet av partiellt arbetsföra göra undantag för dem från de med statstjänsten förenade sociala förmånerna.

Vad sålunda gäller sjukavlöningsförmånerna, äger enligt lagen om sjukförsäkring myndighet, som på grund av lag eller författning, utfärdad av Kungl. Maj:t, utgivit lön till den anställde under tid denne varit frånvarande från tjänsten med anledning av sjukdom, att uppbära sjukpenning jämte tillägg, som tillkommer den anställde, i den mån sjukpenningens belopp icke överstiger lönen. Genom denna bestämmelse har sjukavlöningsförmånen till viss del förlorat sin karaktär av löneförmån och i stället inordnats i den allmänna socialvården.

I avseende på frågan om allmänna sjukförsäkringens inverkan på de statsanställdas sjukvårdsförmåner bör framhållas, att chefen för socialdepartementet i propositionen angående lag om allmän sjukförsäkring (prop. 1946:312) liksom också 1945 års lönekommitté och statstjänstemännens förhandlingsdelegerade uttalat sig för en utredning i ämnet. Med all sannolikhet torde lösningen av denna fråga i varje fall icke komma att innebära, att staten i egenskap av arbetsgivare skall belastas med kostnader för sjukvårdsförmåner i större utsträckning än tidigare.

Vidkommande pensionsförmånerna finner sig kommittén i betraktande av den osäkra hälsoprognosen och de avsevärda kostnader, till vilka pensionsförmåner av skilda slag kunna uppgå, samt icke minst med hänsyn till det sätt, varpå pensioneringen för närvarande är ordnad, icke obetingat kunna förorda pensionsrätt för sådana partiellt arbetsföra, varom här är fråga.

Såsom tidigare meddelats, ha representanter för kommittén för partiellt arbetsföra haft överläggningar med representanter för 1945 års lönekommitté, varvid kommittén för partiellt arbetsföra haft tillfälle att framlägga ovan anförda synpunkter. I sitt betänkande II med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente (SOU 1947:23), vilket i huvudsak antagits av 1947 års riksdag, har lönekommittén föreslagit en ny anställningsform, kallad extra anställning. Såsom framgår av det föregående (sid. 14 ff.) berättigar denna anställningsform i viss omfattning till sjukavlöning och fri sjukvård. Sålunda äro extra tjänstemän, som varit anställda i 6 men ej 36 månader, vid sjukledighet tillerkända rätt till B-avdrag under högst 180 dagar under ett och samma kalenderår eller vid sjukdom, som fortgår över årsskifte, högst 180 dagar i en följd. För tid därutöver har den anställde att vidkännas C-avdrag. Extra tjänstemän med 36 anställningsmånader eller mera äga vid sjukdom uppbära oavkortad lön under ett mindre antal

dagar per kalenderår. För tid därutöver skola dessa befattningshavare vidkännas A-avdrag. Sistnämnda grupp extra tjänstemän äro i berörda avseende likställda med ordinarie och extra ordinarie befattningshavare. Nu nämnda kategorier extra tjänstemän äro dessutom tillförsäkrade fri sjukvård i den omfattning, som gäller för ordinarie och extra ordinarie personal. Extra tjänstemän med mindre än 6 månaders anställningstid äro icke berättigade till varken sjukavlöning eller sjukvårdsförmåner.

Då anställningsformen, extra anställning, därjämte icke är förenad med pensionsrätt, synes den i princip fylla de förutsättningar, som kommittén för partiellt arbetsföra ansett böra gälla för en anställningsform för handikappade personer av här berörda kategori.

Kommittén vill emellertid understryka, att den med det ovan sagda icke avsett att uttala, att sådana partiellt arbetsföra, som här avses, icke under några förutsättningar böra kunna tillerkännas pensionsrätt. Frågan härom synes emellertid endast kunna lösas i samband med den större frågan om den extra anställningsformen generellt skall medföra rätt till pension. Att dessförinnan låta partiellt arbetsföra, som anställts som extra tjänstemän, genom erläggandet av särskilda försäkringstekniskt beräknade avgifter komma i åtnjutande av pensionsrätt skulle icke enbart innebära en återgång till äldre pensionssystem, som successivt övergivits och med senaste pensionsregleringen helt lämnats, utan även, och det icke minst ur rättvisesynpunkt, kunna anses otillfredsställande med hänsyn till andra extra tjänstemän utan arbetshinder. Vid fall av uppkommen arbetsoförhet vore dessa senare lämnade utan det ekonomiska skydd i form av pension, som en såsom extra befattningshavare anställd partiellt arbetsför åtnjöte i motsvarande situation. Enligt kommitténs mening synes anställandet av partiellt arbetsföra i statlig tjänst i vidgad omfattning sålunda aktualisera upptagandet av frågan, huruvida även anställningsformen extra bör vara förenad med pensionsrätt och huru en sådan rätt lämpligen bör vara grundad.

De av kommittén här ovan framförda synpunkterna ha också starkt framhävts av representanter för tjänstemännens centralorganisation, med vilka kommittén haft överläggningar.

Slutligen vill kommittén särskilt framhålla, att den anser, att partiellt arbetsföra, som tidigare lidit av tuberkulossjukdom, icke böra undantagas från avlöningsreglementets bestämmelser rörande bättre förmåner i avseende på specialistvård och sjukhusvård vid fall av tuberkulos.

Omprövning av anställningsvillkoren. Såsom framgår av det föregående, har kommittén med hänsyn till risken för att en del partiellt arbetsföras hälsotillstånd relativt snart efter anställningens början kan utvecklas så, att de icke kunna sysselsättas rationellt, icke funnit sig

kunna för denna kategori förorda annan anställningsform än den extra. Dessa partiellt arbetsföra böra sålunda som extra befattningshavare befordras i vanlig ordning till de lönegrader, som tillämpas för jämförliga anställda, vilka vid antagningen icke företett anmärkningar mot hälsotillståndet. Detta medför följaktligen bl. a., att den reglerade befordringsgång, som genomförts för viss personal inom statsförvaltningen,[1] bör tillämpas för här berörda kategori i vad avser lönegradsplacering.

Emellertid kan det icke anses rimligt, att en sökande, som på grund av en defekt eller åkomma anställts på ofördelaktigare villkor än normalt, icke skulle komma i åtnjutande av pensionsrätt, om hans hälsotillstånd sedermera utvecklar sig gynnsamt, så att det icke längre innebär påfallande risk för förtidspensionering. *Med hänsyn till det sist anförda vill kommittén förorda, att myndigheterna anbefallas att i samråd med verksläkaren vid prövning om uppflyttning i lönegrad eller löneklass av tjänsteman, som på grund av sitt arbetshinder beretts extra anställning, jämväl upptaga frågan, huruvida sådan tjänsteman samtidigt kan överföras till pensionsberättigande anställningsform.*

Enligt kommitténs mening bör det icke uteslutande vara myndigheterna förbehållet att taga initiativ till dylik omprövning. Det synes sålunda skäligt, att den anställde medgives rätt att under vissa förhållanden påkalla ändring av den för honom gällande anställningsformen. Ett villkor för att den anställde skall kunna göra en sådan framställning bör enligt kommitténs mening vara, att befattningshavaren kan erhålla ett tillstyrkande utlåtande av vederbörande verks- eller tjänsteläkare.

Vid prövning av frågan huruvida med hänsyn till utvecklingen av den partiellt arbetsföres hälsotillstånd en ändring av den tillämpade anställningsformen bör komma till stånd, erbjuda sig — därest icke tjänstemannens hälsotillstånd gör det nödvändigt, att anställningsförhållandet upplöses — två möjligheter, nämligen dels att den anställde beredes en fastare anställning, som berättigar till pension, d. v. s. ordinarie eller extra ordinarie anställning, dels att tjänstemannen alltjämt på grund av en bestående osäker prognos kvarstår i extra anställning.

Då fråga är om sådant fall, där prövning av anställningsformen resulterat i ett beslut att överföra den partiellt arbetsföre till en pensionsberättigande anställningsform, uppstår spörsmålet om och i vilken utsträckning befattningshavaren skall för beräkning av vederbörliga pensionsförmåner få tillgodoräkna sig den tid, han innehaft anställning såsom extra tjänsteman.

---

[1] Bestämmelserna härom återfinnas i SFS 1947: 436 och avse icke-ordinarie biträdes- och amanuenspersonal m. fl. Under tryckningen av det föreliggande betänkandet har 1944 års personalutredning framlagt förslag till reglerad befordringsgång även för personal med teknisk utbildning m. fl. (SOU 1947: 58).

Det skulle enligt kommitténs mening icke kunna anses tillfredsställande, om en person, som trots en vid anställningstillfället konstaterad defekt eller åkomma icke visat sig vara bärare av större sjukdoms- eller pensionsrisk än många befattningshavare, som vunnit anställning på normala villkor, skulle komma i sämre ställning än dessa i avseende på pensionens storlek. Kommittén förordar därför, att befattningshavare, som enligt det av kommittén föreslagna observationsförfarandet överförts till pensionsberättigande anställningsform, för bestämmandet av såväl tjänste- som familjepension få i full utsträckning tillgodoräkna sig tid, varunder de på grund av sitt arbetshinder innehaft extra anställning, dock med undantag för sådan del därav, som inom arbetsområdet i fråga kan anses motsvara aspiranttjänstgöring i normal omfattning. Kommittén är angelägen understryka, att enligt dess mening anledning saknas att i här avsedda fall vidtaga en sådan reduktion, att allenast två tredjedelar av den ifrågavarande tiden skulle få tillgodoräknas såsom tjänstår.

Vad åter beträffar det andra av ovan angivna alternativ — det som avser fall, i vilka tveksamhet om tjänstemannens överförande till pensionsberättigande anställningsform föreligger — torde, ju längre anställningsförhållandet varar, förutsättningarna för att ställa en säker prognos angående hälsotillståndets utveckling öka. Härigenom försvagas motiveringen för ett bibehållande av tjänstemannen i extra anställning. Frågan gäller alltså, huru lång tid som skall behövas för bedömning av ett arbetshinders utvecklingstendens. Att med utgångspunkt från de olika tänkbara arbetshindren komma fram till en viss allmängiltig tidrymd, under vilken en åkommas utveckling normalt borde kunna konstateras, är enligt kommitténs mening en orealistisk tanke. Man torde stå inför nödvändigheten att godtyckligt välja en period, under vilken beslut om befattningshavarens överförande till en pensionsberättigande anställningsform som regel bör fattas. Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att staten genom införandet av reglerade befordringsskalor i viss utsträckning kan sägas i princip ha garanterat en nyanställd tjänsteman en viss tjänsteställning efter viss tjänstgöringstid. Det skulle med hänsyn härtill kunna anses skäligt, att en partiellt arbetsför, som efter aspiranttiden anställts som extra befattningshavare och vars frånvarotid från tjänsten på grund av sjuklighet icke anses överstiga det normala, senast efter en tjänstgöringstid, som motsvarar den, efter vilken en befattningshavare i samma karriärgång vanligen skall nå sluttjänsten enligt gällande befordringsskala, bereddes pensionsrätt. Då emellertid de gällande befordringsskalorna omfatta olika tidrymder, skulle den maximala observationstidens längd genom en sådan anordning bli olika för partiellt arbetsföra i skilda befordringsgångar. Enligt kommitténs uppfattning bör den ifrågasatta observationstiden dock vara lika lång, oavsett till vilken befordringsgång den anställde är att hänföra. Kommittén har därför ansett det skäligt att föreslå

en tidrymd, som motsvarar den enligt befordringsskalorna förekommande längsta väntetiden för uppnående av slutplacering, nämligen 7½ år. Denna observationstid, som även bör gälla med avseende på sådana förvaltningsområden och karriärer, för vilka icke någon reglerad befordringsgång genomförts, torde enligt kommitténs mening vara av sådan omfattning, att extra anställning efter dess utgång endast bör tillämpas i undantagsfall.

Därest den extra tjänstemannens arbetsförmåga så försämrats, att fråga om lämpligheten av hans fortsatta anställning uppkommer, torde stora svårigheter föreligga att kunna angiva några allmänna förutsättningar, enligt vilka ett beslut om entledigande bör fattas. Man torde liksom hittills få låta avgörandet ankomma på vederbörande myndighet. Det förhållandet, att en sådan ordning lätt kan medföra skiljaktigheter mellan olika myndigheter i avseende på bedömningen av analoga fall, aktualiserar frågan om behovet av ett särskilt rådgivande organ för spörsmål, som beröra partiellt arbetsföra. Härtill skall kommittén återkomma i ett följande avsnitt (sid. 61).

Bestridandet av kostnaderna för läkarundersökning i samband med vinnande av anställning i statlig tjänst åvilar som regel den anställningssökande. Enligt kommitténs uppfattning bör undantag härifrån icke göras i fråga om partiellt arbetsföra sökande.

c) Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation men vilkas arbetshinder anses vara stationära eller förväntas ur arbetssynpunkt utveckla sig gynnsamt (kategori II a).

Till denna kategori torde kunna hänföras — förutom personer med kroniska åkommor — sådana, som genomgå en längre konvalescens. Bland detta klientel finnes arbetskraft, som mycket väl kan tillvaratagas och som sannolikt skulle kunna utvecklas till fullgod sådan.

I avseende på prestationsförmågan kunna emellertid stora variationer i olika hänseenden föreligga. Sålunda kan i kategorin inrymmas icke enbart fall med alla grader av undernormal prestationsförmåga per tidsenhet utan även sådana, i vilka arbetsprestationen, mätt på angivet sätt, är normal, men där den partiellt arbetsföre icke förmår arbeta mer än en del av arbetsdagen. Det är med hänsyn till detta förhållande icke görligt att för denna kategori förorda något generellt, för myndigheterna bindande anställningsschema. Kommittén vill i stället i det följande angiva några riktlinjer, som den anser böra vara vägledande för myndigheterna vid anställandet av partiellt arbetsföra av denna kategori.

För handikappade, som väntas kunna utföra normal arbetsprestation per tidsenhet men icke kunna utföra ett heldagsarbete, synes lämpligen anställning på deltid böra

ifrågakomma. I detta sammanhang kan erinras om de vidgade möjligheter till deltidsarbete i statlig tjänst, som skapats genom 1947 års avlöningsreglemente, samt om att denna åtgärd motiverats av allmänt samhälleliga synpunkter. I det tidigare omnämnda i anslutning till statens allmänna avlöningsreglemente utfärdade kungl. cirkuläret av den 30 juni 1947 (nr 542) anföres bl. a. följande.

För en ökad användning av deltidsarbete i allmän tjänst, antingen genom deltidsanställning eller genom nedsättning av tjänstgöringstiden för heltidsanställd personal, tala olika skäl av bland annat familjesocial, befolkningspolitisk och arbetsmarknadspolitisk natur. I nuvarande arbetsmarknadsläge måste det betraktas såsom angeläget att möjlighet till deltidsarbete beredes sådana samhällsmedlemmar, vilka av särskilda skäl äro hindrade fullgöra heltidstjänstgöring eller för vilka svårigheter föreligga att kvarstå i dylik tjänstgöring. De föreliggande skälen kunna därjämte vara av sådan natur att de förtjäna särskilt beaktande ur samhällelig synpunkt. Vid den utredning om deltidsarbete i allmän tjänst, som nyligen verkställts genom 1944 års deltidstjänstutredning (SOU 1946: 71), har det bland annat ansetts vara av särskild vikt, att ökade möjligheter till deltidsarbete beredas mödrar under tid, då omvårdnaden om barn tager deras tid och krafter i anspråk i sådan utsträckning, att förvärvsarbete på heltid skulle innebära olägenheter i fråga om barnens vård. Även andra jämförliga skäl kunna föreligga, till vilka särskild hänsyn bör tagas.

Statsmyndigheterna böra vid anställande av icke-ordinarie personal uppmärksamma om deltidsanställning lämpligen kan ifrågakomma.

Det bör här anmärkas, att avlöningsreglementet, såsom tidigare framhållits, stadgar, att deltidsanställning skall avse en tjänstgöringstid, som minst motsvarar hälften av den, som gäller för jämförlig ordinarie tjänsteman. Sagda bestämmelser torde dock icke utgöra något betydande hinder för partiellt arbetsföra att erhålla deltidsarbete, enär det får anses osannolikt, att handikappade personer, som icke förmå arbeta en halv arbetsdag, framträda som anställningssökande.

Enligt kommitténs mening föreligger icke skäl att vid anställande på deltid av sådana partiellt arbetsföra, som här avses, erbjuda andra anställningsvillkor än som vanligtvis tillämpas beträffande övriga sökande till deltidsanställning. Med hänsyn till hälsoprognosen och prestationsförmågan bör således i dessa fall den handikappade efter vederbörlig aspiranttjänstgöring i regel kunna antagas i extra ordinarie tjänst. Skulle det i betraktande av den anställdes prestationsförmåga och önskemål samt myndighetens arbetskraftsbehov sedermera visa sig möjligt, bör övergång till heltidsanställning medgivas.

Genom det nya avlöningsreglementet ha även förutsättningar skapats för tillvaratagandet av arbetsförmågan hos sådana partiellt arbetsföra, som icke kunna förväntas fullgöra normal arbetsprestation per tidsenhet. Detta har skett genom bestämmelsen om extra tjänsters lönegradsplacering (§ 3 mom. 4), vilken

bestämmelse möjliggör lägre lönegradsplacering än som gäller för motsvarande ordinarie eller extra ordinarie tjänst. Den sålunda givna möjligheten till lägre lönesättning skall också enligt det tidigare omnämnda kungl. cirkuläret av den 30 juni 1947 (nr 542) bl. a. kunna utnyttjas i fall, där partiell arbetsförhet inverkar på arbetsprestationen.

Kommittén kommer närmast att beröra anställningsförhållandena för sådana partiellt arbetsföra med undernormal prestationsförmåga per tidsenhet, som förmå arbeta under en hel arbetsdag. Det torde vara att räkna med, att de till denna grupp hänförliga personer, som framträda som arbetssökande, i regel besitta en relativt tillfredsställande prestationsförmåga. Det är angeläget, att myndigheterna vid bestämmandet av lönegrad för här berörda partiellt arbetsföra sökande icke göra mera betydande avvikelser från den lönegradsplacering, som gäller för jämförliga ordinarie eller extra ordinarie tjänstemän än vad som svarar mot prestationsförmågan i det enskilda fallet.

Vidare vill kommittén understryka angelägenheten av att myndigheterna uppmärksamt följa utvecklingen av den anställdes prestationsförmåga. En ökning av denna skall givetvis medföra en anpassning av lönegradsplaceringen. I den mån fråga är om förbättring i sådan grad, att prestationsförmågan kan anses vara normal, är tjänstemannen att hänföra till den tidigare diskuterade kategorin I a och bör på grund härav överföras till pensionsberättigande anställningsform i den lönegrad, som gäller för fullgod arbetskraft med motsvarande arbetsuppgifter.

Möjligheten att på deltid sysselsätta personer, som varken kunna fullgöra normal arbetsprestation per tidsenhet eller utföra arbete under en hel arbetsdag, kan icke helt uteslutas, när det gäller partiellt arbetsföra av förevarande kategori. Härvid bör dock det villkor i avseende på tjänstgöringstidens längd, som uppställts i avlöningsreglementets bestämmelser angående deltidsanställning, kunna uppfyllas, d. v. s. den anställde skall minst kunna fullgöra halva den normala tjänstgöringstiden för dag räknat. Med hänsyn till nödvändigheten att anpassa lönesättningen till arbetsprestationen bör, i likhet med vad som förordats för nyss behandlade fall, extra anställning ifrågakomma. Tveksamhet om att anställa här avsedda sökande mot avlöning enligt löneplan kan komma att vara för handen i en del fall. Innan ett avvisande sker, torde emellertid övervägas, huruvida icke anställning mot arvode kan tillämpas. Visserligen har 1945 års lönekommitté uttalat, att denna anställningsform i största möjliga utsträckning bör undvikas, men nämnda kommitté har därvid huvudsakligen haft heltidsanställning i åtanke.

Även beträffande dessa sökande är det av synnerlig vikt, att myndig-

heterna iakttaga prestationsförmågans utveckling och att de, då fråga är om en förbättring, vidtaga de förändringar i tjänstemannens anställningsförhållanden, som påkallas därav. En ökning av prestationsförmågan synes emellertid kunna vara av olika innebörd. Skulle en utsträckning av den anställdes arbetstid vara möjlig, bör en sådan vidtagas, om tjänstemannen så önskar och myndigheten har behov av hans arbetskraft. Därest arbetseffektiviteten förbättrats så, att den kan anses vara normal, bör detta medföra, att den anställde placeras som deltids- eller heltidsanställd, alltefter förekommande förutsättningar, i pensionsberättigande anställningsform och i lönegrad, som tillämpas för fullgod arbetskraft med samma eller motsvarande arbetsuppgifter.

Det torde få anses skäligt, att även till förevarande kategori hänförliga personer, som på grund av sitt arbetshinder icke ansetts i vanlig ordning kunna beredas pensionsberättigande anställning, vid tjänstårsberäkning för bestämmande av tjänste- och familjepension i viss omfattning få tillgodoräkna sig sådan tid, de innehaft extra anställning. I likhet med vad som förordats beträffande kategori I b bör härvid tillgodoräkning av tid för heltidsanställning som extra tjänsteman få ske i full utsträckning med undantag för tid, som kan anses motsvara aspiranttjänstgöring. I de fall, då extra anställning på deltid förekommit, bör sådan tid få räknas befattningshavaren tillgodo i skälig omfattning.

d) Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation och beträffande vilkas arbetshinder prognosen är oviss (kategori II b).

I den mån sökande, tillhörande ovan angivna kategori, kan anses böra komma i fråga för anställning, synes anställningsförhållandet med hänsyn till nedsättningen i prestationsförmågan och den osäkra prognosen icke böra givas alltför fast karaktär. Enligt kommitténs mening ligger det därför nära till hands att bereda sådana handikappade, varom här är fråga, sysselsättning mot arvode. Givet är, att man även för här diskuterade kategori måste, därest så anses lämpligt och förenligt med myndighetens intresse, tänka sig, att anställningsförhållandet med tiden kan »normaliseras». En förändring dithän, att en normalisering av anställningsförhållandet blir möjlig, torde emellertid i realiteten komma att innebära, att den partiellt arbetsföre närmast blir att hänföra till någondera av kategorierna I b eller II a. En sådan person torde därför böra behandlas i enlighet med de normer, som uppdragits för nämnda kategorier.

e) Vakantsättning av tjänster för partiellt arbetsföra

Enligt kommitténs för partiellt arbetsföra mening bör en tjänsteman, som på grund av sitt arbetshinder ej kunnat erhålla annan än extra anställning, icke uteslutas från möjligheten att deltaga i konkurrensen om ledigförklarade tjänster. Kommittén vill därför föreslå, att myndigheternas uppmärksamhet fästes därpå, att de ha möjlighet att vakantsätta en ledigförklarad befattning och att de kunna överväga en dylik åtgärd, då en tjänsteman med brister i hälsotillståndet befinnes vara den mest kvalificerade bland de sökande. I sådant fall skulle den partiellt arbetsföre sökanden förordnas att fullgöra de med befattningen förenade göromålen såsom extra befattningshavare i den lönegrad, i vilken den sökta befattningen är placerad. Förfarandet härvid borde kunna tillgå på så sätt, att myndigheten, efter det att den utsett eller förordat den efter övriga kvalifikationer lämpligaste sökanden, vakantsätter och reserverar den ledigförklarade tjänsten för en partiellt arbetsför. Ett sådant förfarande skulle enligt kommitténs mening även innebära, att myndigheten utan kungörande och i enlighet med vad kommittén i det föregående förordat beträffande omprövning av anställningsformen — alltså senast efter en anställningstid av 7½ år — besätter eller bemyndigas besätta den vakantsatta befattningen med den tjänsteman, som, om man ser till realiteterna, uppehållit densamma på v a k a n s f ö r o r d n a n d e. Den tid, som en befattningshavare innehaft vakansförordnande, bör enligt kommitténs uppfattning få tillgodoräknas såsom tjänstår vid beräknandet av pension.

3. Förslag med avseende på arbetaranställning i statlig tjänst.

En genomgång av de kollektivavtal, som statsmyndigheterna slutit, har bibringat kommittén den uppfattningen, att avtalen icke lägga några formella hinder i vägen för anställandet av partiellt arbetsföra. Liksom när det gäller tjänstemän, torde den centrala frågan vid anställandet av arbetare vara att få till stånd en liberalare bedömning av de sökandes hälsotillstånd.

Med hänsyn till det inom arbetslivet rådande allmänna kravet på avtalsfrihet för arbetsmarknadens parter har kommittén ansett sig böra endast rekommendera förhandlingsparterna, att vid utformning av avtalsbestämmelser tillse att förutsättningar även för partiellt arbetsföras anställning skapas.

Avtalen innehålla ofta en bestämmelse om att arbetstagaren är skyldig att — i en del fall dock endast vid anfordran — avlämna läkarintyg om sitt hälsotillstånd. Föreskriften torde tillämpas, då fråga är om att knyta arbetstagaren fastare till myndigheten. Det särskilda hänsynstagande till arbetstagarens hälsotillstånd, som härvid kommer i fråga, kan försvåra för partiellt arbetsföra att nå en varaktigare och förmånligare anställning,

för vilken deras allmänna arbetsskicklighet ofta kvalificerar dem. Såsom tidigare anförts (sid. 18) gäller som villkor för att arbetare i statens tjänst skall erhålla pensionsrätt bl. a., att arbetaren innehaft statlig anställning under viss tid. Enligt kommitténs mening skulle de partiellt arbetsföras möjligheter att vinna anställning underlättas, om den sålunda föreskrivna väntetiden i vissa fall kunde utsträckas. Kommittén får därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, huruvida icke förutsättningar för ett prövningsförfarande, motsvarande det, som förordats beträffande tjänstemän, lämpligen borde tillskapas för arbetare, som förete brister i hälsotillståndet och som närmast äro att hänföra till kategori I b. Liksom när det gäller tjänstemän, synes vid anställning och vid de ifrågasatta prövningarna medverkan av det i det följande föreslagna tjänsterådet böra påkallas.

I samband med behandlingen av frågan om lämplig anställningsform för kategori I b diskuterades bl. a. möjligheten av att undantaga partiellt arbetsföra från rätten till sjukavlönings- och sjukvårdsförmåner vid sjukdomsfall, som föranleddes av eller sammanhängde med det vid anställningstillfället konstaterade arbetshindret. Kommittén uttalade sin tveksamhet mot en sådan lösning med hänsyn till de svårigheter, som kunde möta vid avgörandet av huruvida ett visst sjukdomstillstånd stode i samband med det ursprungliga arbetshindret. Vidare underströks, hurusom genomförandet av den beslutade allmänna sjukförsäkringen i väsentlig grad kommer att reducera betydelsen av de sociala förmånerna som för partiellt arbetsföra hindrande moment vid myndigheternas personalrekrytering.

I vissa nu gällande avtal återfinnas bestämmelser, som undantaga den anställde från rätten till sociala förmåner. I anslutning till vad som nyss framhållits vill kommittén därför förorda, att berörda förhandlingsparter taga under övervägande, huruvida avtalsbestämmelser av här avsedd innebörd kunna anses nödvändiga.

De i avtalen förekommande bestämmelserna om avskedstur vid minskat behov av arbetskraft stadga vanligtvis, att arbetstagarna i sådant fall skola uppsägas i den ordning, som bestämmes av sådana omständigheter som likvärdighet i arbete och anställningstid samt stundom även försörjningsplikt.

I avtalet mellan försvarsväsendets centrala förvaltningsmyndigheter och försvarsverkens civila personals förbund angående allmänna bestämmelser till specialavtal har i samband med föreskrifterna om avskedstur intagits en protokollsanteckning. Dess innebörd är, att arbetare, som till följd av invaliditet, ådragen genom värnpliktstjänstgöring eller genom arbete vid försvarsväsendet, endast äger begränsade möjligheter till erhållande av annan anställning, kan efter överenskommelse vid lokal förhandling undantagas från tillämpningen av bestämmelsen i fråga. Den refererade proto-

kollsanteckningen synes ansluta sig till den i det följande vid behandling av frågan om partiellt arbetsföras företrädesrätt omnämnda kungl. kungörelsen den 29 juni 1945 (nr 556). Motsvarande bestämmelse borde enligt kommitténs mening jämväl kunna intagas i andra kollektivavtal, som gälla statliga anställningsområden.

Kommittén vill även föreslå, att förhandlingsparterna taga under övervägande möjligheten av att utvidga bestämmelsens tillämpningsområde att jämväl omfatta andra arbetstagare, som på grund av något arbetshinder kunna anses ha svårare att erhålla och behålla en anställning, alltså även andra partiellt arbetsföra än beredskapsinvalider.

När det gäller inlemmandet av de handikappade i arbetslivet, är på grund av variationerna i prestationsförmåga mellan olika partiellt arbetsföra avvägningen av arbetslönen till denna förmåga ett framträdande problem. Särskilt torde så vara förhållandet beträffande tidlönsarbete, som reglerats genom kollektivavtal, och de avtal, som beröra arbetare i statens tjänst, utgöra härvid intet undantag. Med hänsyn till löneproblemets allmänna karaktär ämnar kommittén icke upptaga detsamma till slutgiltig principiell behandling i förevarande sammanhang utan vill endast inskränka sig till några påpekanden.

De flesta statliga avtal innehålla, såsom i ett tidigare avsnitt framhållits, bestämmelser, enligt vilka överenskommelse om lägre lön än den i avtalet stadgade kan träffas mellan arbetsledningen och arbetstagaren i de fall, då den senares prestationsförmåga är nedsatt på grund av sjukdom, vanförhet eller lyte o. dyl. I regel angives i avtalen den största nedsättning, som kan ifrågakomma. Denna utgör vanligen 15—20 % av avtalslönen. Bestämmelsen om nedsättning torde huvudsakligen tillämpas i fall, där nedsättningen av arbetsförmågan uppkommit under eller genom arbetet. Stundom föreskrives, att arbetstagaren vid ingåendet av sådan överenskommelse med arbetsgivaren äger att påkalla biträde av sin organisation.

Det krav på att anställningen skall giva full försörjning, som synes ligga i att lönenedsättningen begränsats till högst 20 procent, bör icke få leda till att vissa personer genom att vägras anställning på andra villkor helt hänvisas till försörjning genom socialvårdens organ. De farhågor för missbruk av undantagsbestämmelsen om möjligheten till nedsatt lön, vilka även kunna ha föranlett dess snäva utformning, torde åtminstone numera icke vara berättigade. Enligt kommitténs mening bör därför bestämmelsen om nedsättning av avtalslönen göras mera elastisk för att möjliggöra en bättre avvägning av arbetslönen till skiftande grader av arbetsförmåga. I den mån arbetstagarnas försörjning icke skulle tillgodoses genom en lönesättning, som ger lägre inkomst än 80—85 procent av avtalsenlig lön, böra erforderliga inkomsttillskott åstadkommas i annan ordning. Till frågan om dylika stödåtgärder skall kommittén återkomma i sitt sista betänkande.

Vid fall, då lönen på grund av dylik bestämmelse i kollektivavtal ned-

satts, bör det överlämnas åt de avtalsslutande parterna att övervaka avtalets tillämpning. I varje fall bör myndigheten tillse, att lönen motsvarar prestationen och att en inträdande förbättring i arbetstagarens prestationsförmåga omedelbart föranleder en avpassning av arbetslönen.

En hithörande fråga är spörsmålet om lönesättningen för partiellt arbetsföra, som genomgå lärlingsutbildning eller omskolning. Anställningsförhållandena för lärlingar äro ofta reglerade genom särskilda lärlingsavtal, som förutom lönebestämmelser innehålla vissa bestämmelser om antagningsålder och utbildningstid. Lägsta antagningsålder är bestämd till 16 år, och utbildningstidens längd utgör i regel 3 à 4 år. Under lärlingstiden stiger lönen för varje »utbildningsår» och uppnår under sista lärlingsåret en nivå, som ungefär motsvarar den lön, vilken utgår till vuxen arbetare utan specialutbildning inom arbetsområdet. När det gäller omskolning av äldre partiellt arbetsföra, torde det från försörjningssynpunkt te sig ogörligt att tillämpa de lönesatser, som angivas i lärlingsavtalen. Ej heller torde det med hänsyn till prestationsförmågan i allmänhet vara möjligt att låta lönen motsvara vuxen arbetares lön. Vad åter gäller eventuellt förekommande bestämmelser angående viss maximiålder för antagning till lärlingsutbildning, borde möjligheter finnas att träffa överenskommelse om undantag härifrån, då så påkallas.

Det nyss antydda lönesättningsspörsmålet för partiellt arbetsföra har kommittén sökt lösa i annat sammanhang och från andra utgångspunkter. Kommittén vill erinra om vad den framhållit i sitt betänkande II med förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. (SOU 1947:18, sid. 149).

Den partiellt arbetsföre lärlingen bör givetvis erhålla lön i enlighet med gällande kollektivavtal, varvid bör uppmärksammas, att avtalen regelmässigt innehålla en bestämmelse, enligt vilken lägre lön kan utgå till arbetare, som genom sjuklighet eller lyte fått sin arbetsförmåga väsentligt nedsatt. Lönen fastställes i sådana fall genom direkt överenskommelse mellan arbetsgivaren och vederbörande arbetare. Huruvida denna bestämmelse bör tillämpas på en partiellt arbetsför lärling, så att denne vidkännes viss reduktion av den avtalsbestämda lärlingslönen, måste givetvis bero på förhållandena i det enskilda fallet. Enligt vad kommittén genom yrkesrådet (arbetsmarknadens yrkesråd) erfarit, har emellertid ifrågavarande bestämmelse i regel icke tillämpats på partiellt arbetsföra lärlingar, utan dessa ha erhållit lärlingslönen oavkortad. I den mån man önskar inom näringslivet placera ett ökat antal yngre partiellt arbetsföra av den typ, som hittills väsentligen omhändertagits på specialskolorna, får man dock förutsätta, att undantag från lönebestämmelserna i ökad omfattning komma att visa sig erforderliga såsom kompensation för den lägre arbetskapaciteten hos den partiellt arbetsföre och för de särskilda kostnader och besvär, som kunna uppkomma för arbetsgivaren i samband med utbildningen.

Kommittén framlade i nämnda betänkande förslag om vissa bidrag för beredandet av full försörjning åt den partiellt arbetsföre under utbildningstiden. Sålunda förordades, att handikappade personer, som enligt det

centrala arbetsvårdsorganets beslut erhålla yrkesutbildning i annan form än vid undervisningsanstalt, skulle kunna komma i åtnjutande av behovsprövade utbildningsbidrag ävensom familjebidrag (sid. 280). Härigenom skulle möjligheter öppnas till att såväl trygga den partiellt arbetsföres försörjningsstandard som avväga arbetsersättningen efter den aktuella prestationsförmågan. Enligt kommitténs mening torde dessa former av bidrag och stipendier även böra användas vid omskolning eller nyutbildning för partiellt arbetsföra i statlig tjänst.

KAP. VI. FÖRSLAG TILL SÄRSKILDA ÅTGÄRDER.

1. Särskilt organ för handläggning av frågor rörande partiellt arbetsföras anställning i statlig tjänst.

Den tveksamhet och osäkerhet i fråga om bedömningen av anställningssökandes och statliga befattningshavares hälsotillstånd, som gör sig gällande vid myndigheternas handläggning av personalärenden och som bl. a. belyses av medicinalstyrelsens ovan å sid. 42 anförda uttalande, kan givetvis genom anställandet i vidgad omfattning av personer med defekter och åkommor förväntas göra sig starkare gällande än för närvarande. Behovet av att erhålla stöd för ett ställningstagande i dylika spörsmål torde framträda alltmer kännbart för myndigheterna. Även från allmän synpunkt ter det sig angeläget, att bedömningen av partiellt arbetsföra i här berörda avseende sker efter så enhetliga grunder som möjligt. Om ställningstagandet i ärenden av ifrågavarande natur skedde efter varje enskild myndighets gottfinnande, skulle detta lätt kunna leda till en skiljaktighet i praxis mellan olika verk och inrättningar. Ett sådant förhållande skulle ej heller kunna anses tillfredsställande från de partiellt arbetsföras synpunkt.

Med hänsyn till det anförda har kommittén ansett, att ärenden av det slag, varom här är fråga, även böra kunna komma under bedömande av ett för ändamålet lämpligt organ. I ett sådant synes enligt kommitténs mening utrymme böra finnas icke endast för medicinsk sakkunskap och förvaltningserfarenhet utan jämväl för allmänna arbetsmarknadssynpunkter, de anställdas och de partiellt arbetsföras intressen.

Kommittén har ställt sig frågan, i vad mån redan existerande organ skulle kunna utnyttjas i förevarande syfte. Vad därvid i första hand gäller statens lönenämnd, torde dess sammansättning och huvudsakliga uppgifter icke i full utsträckning svara mot de krav, som kunna ställas på ett organ, som skall handha frågor av den speciella natur, som förekomma i samband med anställandet av partiellt arbetsföra i statstjänst. Dessutom är att märka, att lönenämnden endast har att behandla spörsmål, som sammanhänga med tjänstemännens anställnings- och avlöningsförhållanden, under det att det av kommittén ifrågasatta organet jämväl

skulle ha till uppgift att taga ställning till frågor, som beröra kollektivavtalsanställd arbetskraft i statens tjänst. För övrigt torde lönenämndens arbetsbörda redan vara så omfattande i olika avseenden, att det kan vara skäl att ställa sig tveksam till lämpligheten att tillföra densamma arbetsuppgifter av sådan natur, som det här kan komma att gälla.

Bland redan existerande organ, som skulle kunna ifrågakomma för ändamålet, har även medicinalstyrelsen nämnts. Kommittén har emellertid funnit det önskvärt, att jämväl andra synpunkter än de rent medicinska måtte få göra sig gällande vid behandlingen av frågan. Härigenom skulle även kunna uppnås en avlastning av medicinalstyrelsens arbetsuppgifter.

Kommittén för partiellt arbetsföra har därför funnit det vara nödvändigt att föreslå, *att ett särskilt organ, benämnt förslagsvis statens tjänsteråd, inrättas för handläggning av sådana spörsmål, som sammanhänga med partiellt arbetsföras anställning i statlig tjänst.* Kommittén kommer i det följande att allmänt diskutera detta organs sammansättning och funktion men vill som sin mening framhålla, att utformningen av och arbetsuppgifterna för det tilltänkta organet för framtiden icke nödvändigtvis böra bindas vid de av kommittén framlagda förslagen. I mån av behov skall en justering i dessa hänseenden kunna ske, sedan erfarenheter av verksamheten vunnits, och man bättre kan överblicka omfattningen och arten av de frågor, som hänskjutas till detsamma.

I avseende på rådets sammansättning förordar kommittén, att ledamöternas antal skall utgöra åtta. Den medicinska sakkunskapen, det centrala arbetsmarknadsorganet, statsförvaltningen och de partiellt arbetsföra böra vardera företrädas av en representant. Härutöver bör *staten i sin särskilda egenskap av arbetsgivare* representeras av ytterligare *två* ledamöter, nämligen dels en, som deltager i behandlingen av frågor, vilka beröra personal, vars anställningsförhållanden reglerats genom avlöningsreglementena, dels ock en ledamot, som har att tillvarataga statens arbetsgivarintressen i avseende på kollektivavtalsreglerade anställningar. Som statens motpart i förra fallet bör fungera en representant för *tjänstemannaorganisationerna* och i senare fallet en företrädare för *landsorganisationen (statstjänarkartellen).* Ledamöterna böra förordnas för en tid av tre år. Vad gäller den medicinska sakkunskapen bör dess talan föras av en läkare med statlig anställning i någon form. Enligt kommitténs mening borde ett medicinalråd kunna tänkas ifrågakomma till denna uppgift.

Vidare vill kommittén förorda, att ordförande och ledamöter utses av Kungl. Maj:t på förslag av de parter, som skola vara representerade i rådet. Som ordförande synes lämpligen representanten för den medicinska sakkunskapen böra fungera. Till sitt förfogande bör organet ha en heltidsanställd sekreterare (förslagsvis i lönegrad Ce 27).

I sina diskussioner angående tjänsterådets uppgifter och kompetens har kommittén beaktat, att fall kunna uppkomma, där en partiellt arbetsför

kan finna anledning till missnöje med huru myndigheten vid fattandet av beslut i en befordrings- eller lönesättningsfråga bedömt hans arbetshinder. Att för sådana fall utrusta rådet med kompetens att bryta myndigheternas beslut har kommittén icke ansett vara lämpligt med hänsyn till dels att härigenom skulle för en viss grupp statsanställda skapas en särskild besvärsinstans vid sidan av den normala, dels det förhållandet, att hälsotillståndet utgör endast en av de faktorer, vilka myndigheterna ha att beakta vid sina beslut i dylika frågor. I den mån en partiellt arbetsför sökande är missnöjd med ett beslut i en fråga av ovanstående slag, bör han enligt kommitténs mening besvära sig i den för tjänstemål vanliga ordningen.

Innan närmare erfarenheter vunnits av den liberalare anställnings- och befordringspolitik, som kommitténs förslag åsyfta, torde det icke vara möjligt att på förhand i detalj angiva de frågor, som det föreslagna organet skulle ha att handlägga. Tjänsterådet skulle ha till allmän uppgift att på framställning av myndigheter i frågor rörande partiellt arbetsföras sysselsättande i statlig tjänst avgiva råd och utlåtande till stöd för myndigheternas ställningstagande. Det torde härvid bliva fråga om att avgiva yttrande, huruvida en partiellt arbetsför sökande kan antagas till tjänst eller om en sådan person skall kunna beredas pensionsberättigande befattning vid de omprövningar av anställningsformen, som kommittén förordat i det föregående. Rådet bör göra sig väl underrättat om naturen av de arbetsuppgifter, som den partiellt arbetsföre har att eller kan väntas få utföra, om arbetsmiljöns betingelser liksom om arbetshindrets bakgrund och utveckling samt andra faktorer, som kunna vara av betydelse i sammanhanget. Utöver vad som nyss nämnts, synes rådets utlåtande jämväl kunna påkallas i tjänstemål, som hänskjutits till de vanliga besvärsinstanserna liksom också i spörsmål, som röra statsanställning överhuvud taget.

I kungl. kungörelserna den 22 februari och den 18 juli 1935 (nr 52 resp. 459) har föreskrivits skyldighet för lärare resp. tjänsteman, tillhörande den civila statsförvaltningen, att i vissa fall underkasta sig läkarundersökning. Enligt dessa bestämmelser kan myndighet sålunda, om densamma finner, att ordinarie eller extra ordinarie befattningshavare icke på tillfredsställande sätt fullgör sin tjänst, och det synes sannolikt, att anledningen härtill är sjukdom, vanförhet, lyte eller nedsatt arbetsförmåga, ålägga honom att underkasta sig undersökning av läkare, som myndigheten bestämmer. Likaså kan myndigheten föreskriva sådan undersökning beträffande tjänsteman, som åtnjuter tjänstledighet på grund av sjukdom, för utrönande av huruvida tjänsteman av sådan anledning är förhindrad att tillfredsställande fullgöra sin tjänst. Därest tjänstemannen skulle gentemot det av den utsedde läkaren utfärdade intyget åberopa läkarintyg av annan läkare, skall enligt kungörelserna medicinalstyrelsens utlåtande inhämtas.

Det torde vara att räkna med att bland personer, som vid anställnings-

tillfället varit att anse såsom partiellt arbetsföra och som sedermera överförts till pensionsberättigande anställningsform, fall uppstå, vilka visa otillfredsställande tjänsteduglighet på grund av hälsotillståndet och sålunda kunna tänkas bliva föremål för åtgärder, som stadgas i nu nämnda kungörelser. Enligt kommitténs mening bör medicinalstyrelsens i kungörelserna angivna uppgift överflyttas till tjänsterådet.

2. Företrädesrätt till anställning.

I vad mån sådana åtgärder, som kommittén förordat i föregående kapitel och som avse att genom anpassning och uppmjukning av bestämmelser och praxis underlätta för partiellt arbetsföra att erhålla anställning i statlig tjänst, kunna vara tillräckliga för att åstadkomma ett tillfredsställande resultat, låter sig knappast förutse. Effekten av de föreslagna åtgärderna torde vara beroende av den grad, i vilken myndigheterna äro villiga att nyttiggöra den handikappade arbetskraften. Härvid har man att räkna med de skiljaktiga förhållanden, som betingas av den ekonomiska utvecklingen och läget på arbetsmarknaden, liksom även med en viss varierande inställning hos myndigheterna.

För att de av kommittén förordade åtgärderna inom det statliga anställningsområdet verkligen skola leda till att personer med brister i hälsotillståndet i större omfattning än hittills erhålla anställning, har kommittén funnit det nödvändigt att ifrågasätta åtminstone en viss *företrädesrätt* till anställning för dessa personer. Det skulle härvid närmast gälla sådana sökande, vilkas arbetshinder anses stationära eller kunna förväntas utveckla sig gynnsamt ur arbetssynpunkt och vilka enligt nuvarande praxis skulle riskera att bliva avvisade. Företrädesrätt till anställning skulle komma i fråga under förutsättning att den handikappade vore i övrigt *lika kvalificerad* som medsökande utan anmärkningar mot hälsotillståndet och att han efter samråd mellan myndigheten och verksläkaren trots sitt arbetshinder ansåges kunna tillfredsställande fullgöra arbetsuppgifter, som kunde komma att åläggas honom. Den här föreslagna företrädesrätten för partiellt arbetsföra till anställning skulle även — vid lika tjänstetid — gälla vid fall av permittering till följd av arbetsbrist.

Kommittén vill i detta sammanhang erinra om att denna företrädesprincips tillämpning beträffande personer med nedsatt arbetsförmåga icke är främmande för statsförvaltningen. Personer, som under militärtjänstgöring, hemvärnstjänstgöring eller tjänstgöring i civilförsvaret under tid, då riket icke befinner sig i krig, eller under fullgörande av tjänsteplikt skadas till följd av olycksfall eller annorledes ådrager sig sjukdom, som medför längre tids nedsättning av arbetsförmågan samt föranleder rätt till ersättning jämlikt vissa förordningar och författningar, äro nämligen

genom kungl. kungörelse den 29 juni 1945 (nr 556) tillförsäkrade viss företrädesrätt vid tillsättning av befattning i statlig tjänst. I 2 § i kungörelsen har föreskrivits följande.

Vid tillsättande av eller förordnande å statlig civil eller civilmilitär befattning eller uppgörande av förslag därtill skall i 1 § avsedd sökande äga företräde framför medsökande, som icke tidigare varit anställd i statens tjänst, dock under förutsättning,

att nedsättningen av arbetsförmågan prövas icke medföra fara eller avsevärt hinder i arbetet samt

att vederbörande i övrigt är lika lämplig som medsökande.

Vad i första stycket sägs äger tillämpning även om medsökanden innehaft fast anställning vid försvaret och på grund därav skall äga viss företrädesrätt enligt därom meddelade föreskrifter eller om medsökanden enligt gällande föreskrifter skall äga viss företrädesrätt på grund av undergången befälsutbildning.

Vad i denna paragraf stadgas skall dock icke gälla i fråga om tillfällig anställning av personal, vilken ej är avsedd såsom rekryteringspersonal.

Vidare stadgas i 3 § i nyssnämnda kungörelse följande.

Där av Kungl. Maj:t i instruktion, arbetsordning eller dylik författning eller av vederbörande statsmyndighet meddelats föreskrift, enligt vilken för anställning hos verk eller befordran till viss befattning därstädes eller tillträde till vid verket anordnad utbildningskurs eller antagning såsom elev vid läroanstalt fordras,

a) att sökanden icke överskridit viss ålder eller

b) att sökanden uppfyller särskilda krav med avseende å kroppsbeskaffenheten,

skall det ankomma på myndigheten att i förekommande fall taga under övervägande, om och i vad mån dylikt villkor utan men för personalrekryteringen och tjänstens behöriga skötande eller för utbildningen kan eftergivas i fråga om sådan sökande, som avses i 1 §.

Sist anförda stadgande torde innebära skyldighet för myndigheterna att pröva möjligheten av eftergifter i fråga om föreskrivna fordringar för sökande, tillhörande ovan berörda kategorier. I samklang härmed borde myndigheterna, även när det gäller andra anställningssökande, kunna företaga ett dylikt övervägande.

I anslutning till det sagda vill kommittén hemställa, att *Kungl. Maj:t måtte taga ställning till frågan om företrädesrätt till anställning för handikappade sökande* och, därest Kungl. Maj:t finner sig kunna godkänna en sådan anordning, utfärda rekommendationer till verken härom i överensstämmelse med kommitténs intentioner.

3. Överenskommelse om anställande av partiellt arbetsföra.

I en del länder, som byggt upp ett system av anordningar för tillvaratagandet av den handikappade arbetskraften, ha allmänna åtgärder av

organisatorisk karaktär, såsom yrkesvägledning och yrkesutbildning, arbetsvård o. dyl., icke ansetts tillräckliga för att säkra de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet, utan dessa åtgärder ha befunnits böra kompletteras med lagstiftning om skyldighet för vissa arbetsgivare att sysselsätta en viss kvot partiellt arbetsföra.

Främst bör härvid nämnas den engelska lagstiftningen i ämnet. Bestämmelserna återfinnas i en den 1 mars 1944 antagen lag, kallad »Disabled Persons (Employment) Act». Lagstiftningen har icke kunnat göras rättsligt bindande för staten som arbetsgivare. Vid lagförslagets behandling i parlamentet lämnades emellertid av regeringen utfästelse, att staten såsom arbetsgivare skulle åtaga sig samma förpliktelser, som åländes andra arbetsgivare enligt lagen.

Den engelska lösningen av frågan om de partiellt arbetsföras inlemmande i arbetslivet måste främst ses mot bakgrunden av förekomsten av det stora antalet krigsskadade medborgare. Det torde emellertid i ett land som vårt, vilket icke står inför några dylika av kriget direkt förorsakade sociala problem av mera väsentlig omfattning, ändock finnas förhållanden, som vid behandlingen av frågan om de partiellt arbetsföra väl kunna motivera övervägandet av en sådan åtgärd som kvotlagstiftning. Det kan här vara tillräckligt att erinra om betydelsen av växlingarna i arbetsmarknadsläget.

Då sysselsättningen företer vikande tendens eller stort överskott av arbetskraft är för handen, befinna sig de partiellt arbetsföra nämligen i regel i en särskilt beträngd situation. Ofta äro riskerna för dem att drabbas av permittering av olika skäl större än för fullarbetskraften. Vidare äro möjligheterna för partiellt arbetsföra att i ett sådant arbetsmarknadsläge göra sig gällande i konkurrensen om arbetstillfällena begränsade i långt större grad än eljest.

Kommittén är för närvarande icke beredd att förorda ett dylikt generellt verkande kvotsystem men vill i detta sammanhang anmäla sin avsikt att återkomma till frågan i ett senare betänkande. Därest det skulle befinnas ändamålsenligt att genom lagstiftningsåtgärder av detta slag trygga de partiellt arbetsföras inplacering i arbetslivet i ett för dem kritiskt läge på arbetsmarknaden, finner kommittén det självfallet, att staten som arbetsgivare bör ikläda sig samma förpliktelser som genom eventuell lagstiftning åläggas andra arbetsgivare.

Dock finner kommittén angeläget, att förutsättningarna för att få de olika myndigheterna inom statsförvaltningen att åtaga sig att anställa partiellt arbetsföra närmare undersökas. För att mera allmänt kunna få enskilda arbetsgivare att ställa sig beredvilliga att nyttja de partiellt arbetsföras arbetsinsatser synes det kommittén önskvärt, att statsmyndigheterna ådagalägga ett mera aktivt intresse för denna sak.

Det torde böra åligga det centrala arbetsvårdsorganet att som ett naturligt led i dess verksamhet fortlöpande undersöka de sysselsättningsmöjligheter, arbetslivet i dess olika gestaltningar kan erbjuda de partiellt arbetsföra såväl inom den enskilda företagsamheten som inom allmän tjänst. Fördenskull torde arbetsvårdsorganet böra träda i förhandlingar med bl. a. de olika statliga myndigheterna i syfte att utröna arten och omfattningen av sysselsättningsmöjligheterna inom respektive verk för olika grupper handikappade. (Jämför nedan under 4.)

Kommittén föreslår, att i samband härmed förutsättningarna prövas för ett frivilligt åtagande från verkets sida, att vid nyantagning av personal vissa befattningar, eventuellt en viss kvot av befattningarna, reserveras för av arbetsvårdsorganet anvisade partiellt arbetsföra, kvalificerade för ifrågavarande arbetsuppgifter. De ifrågasatta undersökningarna böra, såsom uttalats i inledningen till detta betänkande, följa den principen, att de handikappades arbetsplacering skall ske med utgångspunkt från den enskilde individens förutsättningar. Givetvis böra icke vissa arbetsuppgifter härvid på förhand och en gång för alla bedömas såsom enbart passande för partiellt arbetsföra med visst lyte. Arbetsmarknadsorganet bör vidare genom förhandlingar söka utverka, att myndigheterna förbinda sig att icke utan skälig orsak uppsäga en på detta sätt antagen partiellt arbetsför.

Den ifrågasatta anordningen förutsätter, att personalrekryteringen hos sådana myndigheter, med vilka ovan diskuterade överenskommelse träffats, sker genom den offentliga arbetsförmedlingen. Enligt ett kungl. cirkulär av den 19 januari 1946 (nr 9, förlängd giltighetstid 1946:746) har Kungl. Maj:t anbefallt statsmyndigheterna att med vissa undantag anmäla tillämnad personalintagning till vederbörande arbetsförmedlingsorgan. Denna kungörelse bör möjliggöra för arbetsförmedlingen att få en överblick över anställningsmöjligheterna i statlig tjänst för partiellt arbetsföra. Med hänsyn härtill vill kommittén förorda, att den nuvarande tidsbegränsningen upphäves.

Enligt kommitténs mening skulle den skisserade anordningen snarast organisatoriskt förberedas av det centrala arbetsmarknadsorganet och sättas i tillämpning.

Kommittén hemställer sålunda, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga det centrala arbetsvårdsorganet att, då förutsättningar härför föreligga, träffa överenskommelse med vederbörande myndighet, att denna åtager sig att vid personalrekrytering anställa ett visst antal partiellt arbetsföra samt i samband med i det föregående (sid. 43) förordat uttalande rekommendera statsmyndigheterna att medverka till att dylika överenskommelser i görligaste mån komma till stånd.

4. Handläggning av arbetsplaceringsfrågor m. m. inom verken.

Slutligen skulle kommittén vilja peka på det för partiellt arbetsföras anställningsmöjligheter restriktiva moment, som ligger däri, att statsmyndigheterna i regel hittills icke i någon större utsträckning ägnat sysselsättandet av personer med partiell arbetsförmåga någon rationell och metodisk uppmärksamhet. Kommittén vill förorda, att inom statsmyndigheter med ett större antal anställda *en befattningshavare eller,* om behov därav föreligger, *flera avdelas för att under personalchefens ledning handlägga ärenden, som sammanhänga med nyttiggörande av handikappad arbetskraft.* Det skulle härvid bli fråga om att ägna uppmärksamhet åt arbetsplaceringsfrågor i avseende på såväl nyanställda partiellt arbetsföra som personer, som drabbats av nedsättning i arbetsförmågan under eller genom tjänsten. Den erfarenhet, som härigenom skulle samlas på en hand, skulle skapa förutsättningar för en överblick, beträffande i vilken omfattning och i vilka arbetsuppgifter inom verket handikappade personer med största fördel kunde sysselsättas. Kommittén anser det angeläget, att endast sådana befattningshavare, som äro intresserade och kunna förväntas tillgodogöra sig de rön och erfarenheter, som göras på området, anförtros handläggningen av dessa ärenden. Därest det anses lämpligt i de enskilda fallen, torde uppgiften kunna handhavas av de inom de olika verken genom statens organisationsnämnd utbildade organisationsledarna. Ett samarbete med dessa bör eljest under alla förhållanden åstadkommas.

Kommittén vill understryka, att de tjänstemän, som skola utses för sådana uppgifter, varom här är fråga, icke på något sätt skola äga att inkräkta på den ordinarie arbetsledningens befälsrätt. Deras verksamhet skall vara av undersökande och registrerande karaktär och bör utövas helt i samförstånd med arbetsledningen. Vid behov skola dessa tjänstemän till verksledningen ha att avgiva utlåtanden i arbetsplaceringsfrågor o. dyl. Målsättningen för deras verksamhet bör vara att skapa största möjliga trivsel och effekt i arbetet, samtidigt som de partiellt arbetsföras intressen beaktas.

De inom de olika verken sålunda vunna erfarenheterna torde på lämpligt sätt böra ställas till det centrala arbetsvårdsorganets förfogande i syfte att skapa en samlad överblick över sysselsättningsmöjligheterna för de partiellt arbetsföra inom statsförvaltningen i dess helhet, liksom också att giva erfarenheter för placeringen av sådan arbetskraft inom kommunal och enskild tjänst. En dylik överblick torde bl. a. vara av betydelse för bedömandet av möjligheterna att överflytta befattningshavare, som på grund av sjukdom eller skada är förhindrad fullgöra sin tjänst, till annan lämplig befattning inom statsförvaltningen, till vilken han författningsenligt är skyldig att låta förflytta sig.

KAP. VII. DEN MEDICINSKA BEDÖMNINGEN OCH LÄKARINTYGET.

1. Bedömningen av partiellt arbetsföra anställningssökande.

Genom sina i det föregående framlagda förslag har kommittén velat få till stånd en anpassning av de allmänna förutsättningarna för anställandet av partiellt arbetsföra i statstjänst. I förevarande avsnitt avser kommittén att beröra frågor, som stå i samband med och äro av betydelse vid anställningsförfarandet, såsom den erforderliga läkarundersökningen, förutsättningarna för en lämplig arbetsplacering samt läkarintygets utformning.

Innan kommittén går in på dessa frågor, vill den emellertid erinra om att verks- och tjänsteläkarinstitutionen ägnats uppmärksamhet i samband med riksdagsbehandlingen av frågan om införande av allmän sjukförsäkring. Sålunda anförde chefen för socialdepartementet i prop. 1946:312 angående lag om allmän sjukförsäkring följande.

> Vid denna översyn (av de statliga avlöningsreglementena) torde jämväl få övervägas om och i vad mån den nuvarande verks- och tjänsteläkarinstitutionen bör bibehållas; härvid torde även de från militärt håll framförda synpunkterna kunna vinna tillbörligt beaktande. Jag vill i detta sammanhang endast erinra om att hänsyn till tjänstens behöriga fortgång torde kunna kräva tillgång till särskilda verks- eller tjänsteläkare med andra än rent sjukvårdande uppgifter.

Vidare har, såsom tidigare framhållits, 1945 års lönekommitté och representanter för statstjänstemännen efter gemensamma förhandlingar uttalat, att särskild utredning angående statstjänstemännens sjukvårdsförmåner bör verkställas före allmänna sjukförsäkringens ikraftträdande. Därest den ifrågasatta utredningen kommer till stånd, synes det kommittén för partiellt arbetsföra angeläget, att vid undersökningen det i chefens för socialdepartementet ovan anförda yttrande påtalade behovet av verks- och tjänsteläkare beaktas. Genom anställandet i vidgad omfattning av partiellt arbetsföra torde nämligen detta behov bli än mer framträdande än för närvarande.

Vid de obligatoriska läkarundersökningarna liksom även i övrigt torde på grund av utformningen av nuvarande läkarintyg uppmärksamheten

naturligt nog huvudsakligen koncentreras på eventuella arbetshinder på ett sådant sätt, att de arbetsfärdigheter, den arbetssökande besitter, i alltför hög grad skjutas i bakgrunden. Undersökningen tar ofta sikte på att noggrant fastställa arbetshindrets aktuella betydelse. På grundval härav avgives sedan ett allmänt utlåtande, huruvida arbetshindret är till men för fullgörande av de arbetsuppgifter, varom är fråga. Detta kan emellertid icke anses utgöra ett tillräckligt klarläggande av fallet. Där anledning till anmärkning mot hälsotillståndet är för handen, bör det väsentliga vara att med största möjliga noggrannhet *fastställa arbetshindrets allmänna utvecklingstendens*. I sådant syfte bör läkaren i mån av möjlighet genom införskaffandet av journalutdrag, utlåtande av läkare, som tidigare behandlat den arbetssökande, eller andra liknande uppgifter söka erhålla en tillförlitlig bild av huru åkomman eller defekten tidigare förhållit sig. Vidare är det angeläget, att läkaren genom samråd med arbetsledningen skaffar sig noggrann kännedom och uppfattning om *vilka arbetsuppgifter* som skola ifrågakomma och *vilka fysiska och psykiska krav* som dessa ställa på den anställde samt *arbetsmiljöns allmänna betingelser*. På grundval av kännedom om ovan berörda förhållanden bör det vara möjligt för läkaren att ställa en någorlunda säker prognos om hälsotillståndets utveckling under den närmaste framtiden. Längre gående krav på prognosens giltighetsperiod torde icke vara nödvändiga med hänsyn till de möjligheter till omprövning av anställningsvillkoren, som ett genomförande av kommitténs i det föregående framlagda förslag skulle innebära.

2. Läkarintygets utformning.

Formulären till de läkarintyg, som för närvarande skola företes för vinnande av anställning i statlig tjänst, innehålla i regel dels en avdelning frågor, vilka äro avsedda att giva svar på vilka sjukdomar den sökande genomgått och stundom även att lämna upplysning om ärftliga betingelser, dels en grupp frågor, som skola besvaras av undersökningsläkaren och som avse att klargöra sökandens aktuella hälsotillstånd, dels ock ett på visst sätt formulerat u t l å t a n d e angående den sökandes tjänsteduglighet.

Den inriktning av personalrekryteringen på fullgod arbetskraft, som hittills präglat den statliga anställningspolitiken, har givetvis varit bestämmande för utformningen av förekommande formulär till läkarintyg. Ett vidgande av möjligheterna för sökande med brister i hälsotillståndet att erhålla anställning i statlig tjänst nödvändiggör därför enligt kommitténs mening bl. a. *en översyn av de använda intygsformulären*. Från kommitténs utgångspunkter synes det härvid mest angeläget att ägna uppmärksamheten åt formuleringen av den viktiga del av formuläret, som innefattar läkarens utlåtande om den sökandes tjänsteduglighet.

Som det allmänna formuläret får betraktas det som fastställts i anslutning till den tidigare omnämnda kungl. kungörelsen den 18 juli 1935 (nr 460). Detsamma kommer till användning vid så gott som all annan personalrekrytering till statstjänst än anställning vid kommunikationsverken och domänverket, d. v. s. huvudsakligen annan än sådan, där särskilda säkerhets- och noggrannhetshänsyn behöva iakttagas vid verksamhetens utövande. Läkarens särskilda uttalande om tjänstedugligheten har här givits följande form:

»På grund av ovanstående finner jag sökanden vara fri från — i följande avseende behäftad med — sjuklighet, svaghet, lyte, som är till men för fullgörande av arbetsuppgifterna vid den sökta tjänsten eller som innebär risk för framtida nedsättning av tjänstedugligheten: — — —

Ehuru *domänverket* undantagits från tillämpningen av förenämnda kungörelse, överensstämmer dock det av verket för anställningssökande använda formuläret i stort sett med det i anslutning till kungörelsen upprättade formuläret.

Vad härefter gäller kommunikationsverken, ha dessa ofta utfärdat detaljerade föreskrifter angående kraven på de sökandes hälsotillstånd samt i anslutning till sagda bestämmelser upprättat läkarintygsformulär. Sålunda erfordras för anställning vid *statens järnvägar* i regel, att sökanden har normalt färgsinne, minst viss angiven synskärpa utan korrektionsglas och viss angiven hörselförmåga samt god kroppsbyggnad, att sökanden är fri från påtagliga psykiska defekter och icke behäftad med något eller någon av de i det använda intygsformuläret angivna kroppsfelen eller sjukdomarna. I föreskrifterna utsäges dock, att smärre kroppsfel icke utgöra hinder för anställning med uteslutande tjänstgöring på expedition, byrå, kontor eller verkstad, under förutsättning att felet icke inverkar på förmågan att fullgöra dylik tjänstgöring. Likaså kan jämkning i fråga om de allmänna syn- och hörselkraven medgivas efter järnvägsstyrelsens prövning i de fall, då fråga icke är om anställning för tjänstgöring, varav trafiksäkerheten är omedelbart beroende. För erhållande av stadigvarande anställning som verkstads- och förrådsarbetare, omlastare samt väg- och platsvakt kräves, att den sökande icke är behäftad med vissa i föreskrifterna angivna kroppsfel och sjukdomar. Utöver nu refererade allmänna krav för anställning vid statens järnvägar gäller, att personal, som skall uttagas till loktjänst o. dyl., måste uppfylla ytterligare fordringar i avseende på synsinnet. Kvarståendet i tjänst i särskilt angivna befattningar är beroende av huruvida den anställde uppfyller vissa minimikrav med avseende på färgsinne, synskärpa och hörselförmåga vid de regelbundet återkommande läkarundersökningarna.

Vid personalrekrytering till statens järnvägar synas fyra olika intygsformulär komma till användning, av vilka ett avser specialundersökning för anställning i loktjänst o. dyl. Enligt formuleringen av läkarutlåtandet

på det formulär, som skall avlämnas, då fråga är om manlig tjänstepersonal, skall undersökningsläkaren yttra sig om huruvida den sökande är lämplig, olämplig eller trots konstaterade brister lämplig. På det formulär, som användes för kvinnlig tjänstepersonal, återfinnas alternativen lämplig, resp. olämplig. I fråga om sökande till anställning såsom verkstads- eller förrådsarbetare, omlastare, väg- eller platsvakt och postbiträde skall undersökningsläkaren konstatera, att sökanden är fri från brister i hälsotillståndet, som på sätt i föreskrifterna stadgas utgöra hinder för anställning, samt att uppställda fordringar äro uppfyllda.

I av *telegrafverket* utfärdade bestämmelser angående fordringarna på anställningssökande i hälsohänseende upptages ett antal kroppsfel och sjukdomar, som i och för sig utgöra hinder för vinnande av anställning, ävensom de befattningar, för vilka särskilt angivna skärpta fordringar gälla. I föreskrifterna betonas, att en förutsättning för att undersökningsläkaren skall kunna bilda sig en uppfattning om den sökandes personliga lämplighet för arbetet är, att han besitter en så fullständig kännedom som möjligt om arbetsförhållandena inom olika tjänsteområden och om den arbetsprestation, som normalt kräves av de anställda. Det i anslutning till bestämmelserna upprättade intygsformuläret utmynnar i ett utlåtande av undersökningsläkaren, huruvida den sökande med hänsyn till hälsotillståndet är lämplig resp. olämplig för anställning.

Enligt gällande instruktion för *generalpoststyrelsen* skall sökande före antagandet i mera fast anställning styrka sig vara fri från sjuklighet, svaghet eller kroppslyte, som kan anses menligt inverka på tjänsteutövningen. Härutöver har för sökande till befattningar inom brevbärar- och postexpeditörkarriärerna föreskrivits, att vederbörande skall äga god allmän kroppskonstitution, god syn och hörsel, icke vara behäftad med lungtuberkulos, bråck, avsevärt åderbråck, plattfot eller annan deformitet i ledgångar eller bensystem samt jämväl i övrigt vara frisk och fri från sjukdomsanlag, svaghet eller kroppslyte, som kan antagas menligt inverka på tjänsteutövningen. Även detta formulär utmynnar i ett utlåtande om sökandens lämplighet eller olämplighet för anställning.

I betraktande av den allmänna uppläggning, som här givits frågan om de partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst, finner sig kommittén icke böra till granskning upptaga samtliga förenämnda formulär. En sådan torde för övrigt förutsätta en ingående och tidskrävande undersökning om de speciella förhållandena i avseende på arbetsuppgifternas natur och betydelse ur allmän synpunkt samt verksamhetens organisation inom resp. arbetsområden. Kommittén inskränker sig sålunda till det formulär, som ovan angivits som det allmänna. Det förslag, som i det följande kommer att framföras till ändring av detsamma, torde, om det antages, kunna tjäna till ledning vid den här ovan förordade allmänna revisionen av övriga intygsformulär.

Enligt den uppfattning, på vilken det allmänna formulärets avfattande av läkarens utlåtande synes bygga, torde sålunda en brist i hälsotillståndet, som enbart innebär risk för framtida nedsättning av arbetsförmågan, vara diskvalificerande för erhållande av anställning i pensionsberättigande befattning eller anställning, som är avsedd att leda till sådan befattning. Undersökningsläkarens bedömande av denna risk kan givetvis vara mycket varierande, men icke minst medvetandet om de belopp, till vilka särskilt pensionskostnaderna kunna uppgå, torde i allmänhet medföra, att läkarna vid tveksamhet intaga en restriktiv hållning till anställningssökande, varom här är fråga.

Läkarintygets huvudsakliga uppgift hittills har varit att läggas till grund för bedömandet ej blott av tjänstedugligheten utan även av pensionsrisken. Genom de möjligheter, som kommitténs förslag öppnat i fråga om uppskjutande av avgörandet av den partiellt arbetsföres pensionsrätt, har läkarintyget i vida starkare grad fått funktionen att ge en bild av den aktuella och presumtiva prestationsförmågan. Om man således tager mindre hänsyn till eller bortser från risken för pensionskostnader, synes läkarintygets främsta betydelse bliva att positivt upplysa om att en viss arbetsförmåga finnes och även om möjligheterna att tillvarataga denna på lämpligt sätt. Detta mål kan svårligen nås med det nuvarande summariska utlåtandet om tjänstedugligheten, varför detta synes kommittén böra ersättas av ett mera differentierat omdöme. Läkarens utlåtande på det i anslutning till kungl. kungörelsen den 18 juli 1935 (nr 460) upprättade *intygsformuläret föreslås erhålla följande formulering:*

Då, som av ovanstående framgår, den sökande är

A. fri från sjukdom, svaghet eller lyte,

B. behäftad med .....,

som för närvarande { icke / icke väsentligt / väsentligt } nedsätter förmågan att fullgöra den sökta tjänsten och/men som innebär utsikt till { förbättrad / oförändrad / oviss } framtida tjänsteduglighet,

anser jag honom i följd därav { lämplig / tills vidare lämplig / olämplig } för anställning som .....,

(Angiv anställningens art och eventuell begränsning av arbetstid)

vilket intygas på heder och samvete.

Ovanstående läkarutlåtande, tillämpat på de olika av kommittén uppställda kategorierna, skulle — i den mån olämplighetsförklaring icke avgives — kunna få följande lydelse.

Kategori I a. *(Normal arbetsprestation, stationärt arbetshinder eller gynnsam prognos).*

Då, som av ovanstående framgår, den sökande är behäftad med arbetshinder, som för närvarande *icke* nedsätter förmågan att fullgöra den sökta tjänsten och som innebär utsikt till *förbättrad* (eller *oförändrad)* framtida tjänsteduglighet, anser jag honom i följd härav *lämplig* till anställning som etc.

Kategori I b. *(Normal arbetsprestation, prognosen oviss).*

Då, som av ovanstående framgår, den sökande är behäftad med arbetshinder, som för närvarande *icke nedsätter* förmågan att fullgöra den sökta tjänsten, men som innebär utsikt till *oviss* framtida tjänsteduglighet, anser jag honom i följd härav *tills vidare lämplig* för anställning som etc.

Kategori II a. *(Undernormal arbetsprestation, stationärt arbetshinder eller gynnsam prognos).*

Då, som av ovanstående framgår, den sökande är behäftad med arbetshinder, som för närvarande *icke väsentligt nedsätter* förmågan att fullgöra den sökta tjänsten, men som innebär utsikt till *förbättrad* (eller *oförändrad)* framtida tjänsteduglighet, anser jag honom i följd härav *tills vidare lämplig* för anställning som etc. (till exempel på deltid).

Kategori II b. *(Undernormal arbetsprestation, prognosen oviss).*

Då, som av ovanstående framgår, den sökande är behäftad med arbetshinder, som för närvarande *icke väsentligt nedsätter* förmågan att fullgöra den sökta tjänsten, och som innebär utsikt till *oviss* framtida tjänsteduglighet, anser jag honom i följd härav *tills vidare lämplig* för anställning som etc. (till exempel på deltid).

KAP. VIII. FORDRINGAR I AVSEENDE PÅ ÅLDER VID ANSTÄLLNING I STATLIG TJÄNST.

Såsom tidigare framhållits kan även en sökandes ålder i och för sig utgöra ett slags arbetshinder. Det har också gjorts gällande, att de statliga myndigheterna intaga en avvisande hållning gentemot äldre anställningssökande.

Man torde bland sådana anställningssökande kunna urskilja fyra kategorier, nämligen dels personer med högre utbildning eller speciella kvalifikationer, dels kvinnliga sökande med kontorspraktik eller med härför avsedd utbildning, dels manliga sökande med kontorspraktik samt dels arbetare. Enligt kommitténs mening torde beträffande den förstnämnda kategorin åldern i och för sig i allmänhet icke utgöra något anställningshinder. I fråga om äldre kvinnliga arbetssökande och äldre arbetare har kommittén trott sig kunna antaga, att andra svårigheter att vinna anställning icke föreligga än de, som betingas av det aktuella läget på arbetsmarknaden. Vad angår äldre manliga sökande med kontorspraktik däremot, synas oavsett situationen på arbetsmarknaden vissa av det hittillsvarande statliga lönesystemet eller snarare av detsammas tillämpning betingade hinder ha varit för handen. En särskild i förevarande ämne (juni 1946) gjord enquête, vars resultat sammanfattats i det följande och som ytterligare redovisats i bilaga nr 2, har i stort sett även verifierat kommitténs ovan refererade uppfattning. Upplysningsvis må nämnas, att enquêten i viss mån inriktats på att ge svar på frågan, huruvida för den tredje kategorin, nämligen manliga sökande med kontorspraktik, lämpade arbetsuppgifter förefunnos.

I fråga om de synpunkter, som varit eller äro vägledande vid bestämmandet av antagningsåldern vid personalrekrytering, framgår, som väntat, av de inkomna svaren, att dessa i stor utsträckning äro betingade av förhållanden, som äro speciella för respektive verk. Emellertid anföras också synpunkter, som torde vara av mera allmängiltig karaktär.

Belysande för vad som först nämnts är, att man vid tre verk, vid vilka de anställda i början av sin tjänstgöring och i ett fall även senare ha att genomgå vissa anordnade kurser, tillmäter den anställdes eller sökandes receptiva förmåga

stor betydelse. Det anses, att denna i allmänhet är störst i yngre år. Även i ett par fall, där särskilda kurser icke förekomma, hävdas utbildningssynpunkten. Från sådant håll, där pressande, ensartat maskinellt arbete förekommer, göres gällande dels att den för dylikt rutinarbete erforderliga snabbheten tillägnas fortare och lättare av yngre personer, dels att det är angeläget att genom befordran vid icke alltför hög ålder kunna överföra befattningshavarna till mera omväxlande och kvalificerat arbete, varigenom riskerna för yrkessjukdomar avsevärt minskas. Två verk framhålla de större svårigheter, som äro förbundna med användandet av äldre arbetskraft, när det är fråga om ofta förekommande förflyttningar, antingen sammanhängande med befordringar eller med byte av arbetsplats. Från ett håll anföres, att gällande rekryteringsnormer för verkets del medförde, att nattjänstgöring kunde undvikas för äldre befattningshavare.

Bland motiveringarna av mera principiell karaktär märkas i första hand hänvisningarna till det statliga lönesystemets struktur och den för statsanställda tillämpade befordringsgången. Av de tillfrågade verken anföra sju sådana omständigheter såsom försvårande anställandet av äldre arbetskraft. Från flera håll understrykes, att den begynnelselön, som kan erbjudas, i allmänhet är för låg för en äldre sökandes behov. Även de större riskerna för sjukledighet vid högre ålder samt de därmed ökade utgifterna för sociala förmåner påtalas. En högre maximiålder för anställning anses på grund härav medföra en kortare effektiv tjänstgöring per år. Betydelsen för den enskilde att uppnå erforderligt antal tjänstår för erhållande av full pension beaktas även av några verk. Vidare framhålles, att en nyanställd äldre befattningshavares möjligheter att genom regelmässiga befordringar nå den löneställning, som är skälig med hänsyn till hans kvalifikationer, minskas i hög grad. Hänsynen till att icke i alltför stor omfattning åstadkomma en ojämn åldersfördelning inom olika lönegrader inverkar på sina håll vid personalrekryteringen. Beträffande arbetarpersonal gör ett verk gällande, att äldre arbetskraft ofta icke fyller de fysiska kraven i arbetet och att olycksfallsriskerna äro särskilt stora för densamma. Vid verket i fråga försvåras anställandet av äldre arbetare än ytterligare av att arbeten i stor utsträckning utlämnas på lagackord. Bland arbetarna är man nämligen angelägen om att i arbetslagen endast intaga sådana arbetare, som kunna förväntas uppehålla den genomsnittliga förtjänsten.

Undantag från såväl utfärdade föreskrifter som stadgad praxis förekomma i de flesta fall och synas till sin omfattning ha ökat i samband med den alltmera kännbara arbetskraftsbristen. Ett verk uppgiver dock, att det i fråga om medgivande av undantag från utfärdade bestämmelser intagit en ganska restriktiv hållning.

Manlig kontorspersonal med lönegradsplacering och arbetsuppgifter motsvarande dem, som äro gängse för kvinnlig biträdespersonal inom statsförvaltningen, synes av de inkomna svaren att döma endast finnas anställd i mindre eller helt obetydlig utsträckning vid de sju verk, som uppgiva sig ha sådan arbetskraft anställd.

Arbetsuppgifter, som skulle vara lämpade för äldre manlig personal med kontorspraktik, anges allmänt endast förekomma i begränsad omfattning. Tre verk framhålla, att här åsyftade göromål i första hand måste reserveras för verkens egna befattningshavare, som av hälsoskäl eller av andra orsaker måste omplaceras. Vid ett verk förekomma för omnämnda kategori lämpade arbetsuppgifter endast tillfälligtvis. I ett fall anses vissa av biträdespersonalens uppgifter

vara lämpade för äldre manliga kontorister, vilka emellertid, om de komme i fråga för anställning, med avseende på anställnings- och avlöningsvillkor borde särskiljas från den egentliga rekryteringspersonalen och avlönas från särskilt anvisade anslagsmedel.

Det må framhållas, att undersökningen i syfte att utröna, huruvida åldersbestämmelserna eller praxis i avseende på rekryteringsåldern lägga hinder i vägen för anställande av äldre personer i statstjänst, gjordes 1946, då de äldre anställnings- och avlöningsvillkoren voro gällande. Sedan 1947 års avlöningsreglemente trätt i kraft, synas enligt kommitténs mening många av de skäl, som anförts såsom hinder för anställande av äldre arbetskraft, icke längre vara för handen.

Det nya avlöningsreglementet ger betydligt bättre löneförmåner i de lägre lönegraderna än tidigare gällande villkor, vilket i och för sig torde vara ägnat att undanröja myndigheternas tveksamhet gentemot äldre personers möjligheter att försörja sig på den erbjudna begynnelselönen. I samma riktning torde den förkortade tjänstetiden för uppnående av slutlöneklassen verka samt icke minst de väsentligt höjda förmåner, som äro förenade med extra anställning. Argumentet, att man icke vill anställa äldre anställningssökande på grund av att en sådan person icke kan uppnå det för erhållande av full pension erforderliga antalet tjänstår, bör enligt kommitténs mening icke få vara avgörande i valet mellan olika sökande. Enligt kommitténs mening torde det vara den sökandes egen sak, huruvida han vill ta en anställning, som lämnar avkortade pensionsförmåner. Reglerna om avkortad pension torde bl. a. ha tillkommit för att möjliggöra anställning av äldre personer. Förutsättningarna för skälig försörjning efter uppnådd pensionsålder, även med avkortad pension, måste anses ha väsentligt förbättrats, sedan pensionsunderlaget höjts för de lägre lönegraderna samtidigt som förmånerna från folkpensioneringen avsevärt ökats. Vissa av de argument, som framförts mot äldre personers anställning, såsom minskad rörlighet och minskad receptivitet vid utbildning, måste givetvis tillerkännas berättigande. Enligt kommitténs mening synas emellertid åldersgränserna i vissa fall ha dragits väl snävt. Vid antagning av personal bör i princip gälla, att äldre sökande icke enbart på grund av sin ålder skola stå tillbaka för yngre medsökande, i annan mån än anställandet av dem kan komma att medföra olägenheter för verksamhetens behöriga gång och organisation.

Kommittén för partiellt arbetsföra vill såsom sin mening framhålla, att det nu gällande lönesystemet knappast kan sägas lägga hinder i vägen för anställande av äldre arbetskraft i statstjänst. Därest hinder i detta hänseende resas, få dessa snarare betraktas såsom uttryck för vissa myndigheters eller anställande tjänstemäns inställning till den äldre arbetskraften.

På grund av befolkningsutvecklingen kommer under det närmaste år-

tiondet en utpräglad knapphet på ung arbetskraft att vara rådande, vilket med säkerhet kommer att försvåra även för statsmyndigheterna att rekrytera sitt behov med hänsyn till de åldersbestämmelser, som för närvarande finnas uppställda. Kommittén vill här endast peka på problemet samt rekommendera, att myndigheterna taga under övervägande, huruvida gällande bestämmelser om högsta antagningsålder äro oundgängligen nödvändiga.

Vad angår speciellt möjligheten att anställa äldre manliga sökande med kontorspraktik i statens tjänst finner kommittén, att gällande avlöningsreglementen knappast kunna sägas lägga hinder i vägen härför. Med den frihet verken i regel ha i fråga om att anställa extra och extra ordinarie befattningshavare i de lägre lönegraderna, torde det vara görligt att till myndigheten knyta den arbetskraft, som verket behöver, och att därvid avpassa lönen i förhållande till vederbörandes kvalifikationer och arbetskapacitet samt de arbetsuppgifter, som tilldelas honom.

En särskild frågeställning, som aktualiseras av den väntade befolkningsutvecklingen och som är av vittomfattande betydelse, är spörsmålet om tillvaratagandet av arbetskraften hos personer, som uppnått den i olika pensionsreglementen fastställda pensionsåldern. I första hand gäller det härvid de ur tjänst avgångna, men man torde icke helt kunna avvisa tanken på att i statens tjänst nyttiggöra arbetsförmågan hos överåriga personer, som tidigare icke varit statsanställda.

Den fastställda pensionsåldern, som oftast icke sammanfaller med den faktiska åldersinvaliditeten, ställer helt schematiskt många fullt arbetsdugliga och arbetsvilliga personer utanför arbetslivet på ett sätt, som föga rimmar med kravet på ett rationellt utnyttjande av samhällets produktiva resurser. I nu avsedda fall har man endast att göra med socialt betingad partiell arbetsförhet. I den mån åter man kan tala om att pensionsåldern sammanfaller med åldersinvaliditetens inträde, är det fråga om partiell arbetsförhet av sådant slag, som hänför sig till individuella förhållanden och som vanligtvis åsyftas i diskussionen i frågan. Det torde emellertid även bland dessa senare fall finnas många personer, vilka besitta både förmåga och vilja att göra en arbetsinsats, som skulle vara av ett icke obetydligt samhällsekonomiskt värde.

Ehuru gällande avlöningsreglementen och avtal i allmänhet icke synas lägga hinder i vägen för anställandet av överåriga personer, torde sådana anställningar vara sällsynta inom statsförvaltningen. Däremot finnes rätten för statlig anställningshavare att kvarstå viss tid efter uppnådd pensionsålder reglerad i pensionsreglementena. Sålunda gäller, att ordinarie och extra ordinarie befattningshavare av myndigheten kan, när synnerliga skäl därtill äro, medgivas anstånd med avsked till ett år efter det att pensionsåldern uppnåtts. Kungl. Maj:t kan, om särskilda omständigheter därtill

föranleda, medgiva bibehållande i befattning under ytterligare högst två år. I statens tjänst anställd arbetare kan av myndigheten erhålla anstånd högst två år med entledigande. Om arbetsmarknadsläget eller andra särskilda omständigheter så påkalla, äger Kungl. Maj:t medgiva, att myndigheterna tillämpa ytterligare förlängt uppskov med avskedande av arbetare.

Av det ovan anförda synes framgå, att vissa möjligheter att tillvarataga arbetskraften hos anställda, som inträtt i pensionsåldern, stå myndigheterna till buds. Det torde emellertid endast vara i undantagsfall, som de anställda bibehållas i tjänst efter denna ålder. I varje fall synes den restriktiva formuleringen av de här avsedda bestämmelserna tyda på ett sådant syfte.

Kommittén är väl medveten om att vägande skäl kunna anföras för upprätthållandet av de nu gällande pensionsåldrarna. Emellertid kommer, som ovan antytts, befolkningsutvecklingen att skapa ett sådant förhållande mellan de tärande och närande åldrarna, att åtgärder för ett bättre tillvaratagande av den tillgängliga arbetskraften i de högre åldrarna framtvingas. Härvid torde det vara oundgängligt att såväl beträffande allmän som enskild tjänst ifrågasätta en höjning av tillämpade pensionsåldrar. I diskussionen i frågan har framförts förslag om en ökning av tjänstepensioneringens elasticitet genom införandet av en rörlig pensionsålder. För statens vidkommande kunna starka skäl anföras för en sådan anordning. På grund av att de statsanställdas pensionering numera icke bygger på några avgifter från de anställda eller på avkastningen från upplagda pensionsfonder, utan pensionskostnaderna bestridas av statens löpande inkomster, kan det icke anses samhällsekonomiskt försvarligt, att genom en relativt låg och fix pensionsålder låta överföra fullt arbetsföra och arbetsvilliga personer till att bli helt tärande samhällsmedlemmar. Likaså borde det vara ett intresse att skapa större förutsättningar för ett utnyttjande av arbetsförheten hos anställda, vilka redan vid pensionsålderns inträde drabbats av viss åldersinvaliditet. Åtgärder med sådant syfte, som här antytts, torde emellertid kräva lösandet av en rad problem av förvaltningsrättslig och försäkringsteknisk innebörd. I detta sammanhang kan pekas på svårigheten att generellt ange, när åldersinvaliditet skall anses föreligga, och på problemet att åstadkomma en större rörlighet mellan olika befattningar, särskilt vad gäller ordinarie sådana.

Kommittén anser, att de ovan berörda frågeställningarna böra närmare utredas i samband med de andra problem rörande pensionsförhållandena, som omnämnas i 1946 års pensionssakkunnigas betänkande[1] *och som de sakkunniga ansett böra göras till föremål för särskild utredning.*

[1] Betänkande med förslag till pensionsreglering i anslutning till 1946 års löne-reglering för statstjänstemän m. fl. (otryckt).

KAP. IX. KOMMUNAL TJÄNST.

1. Inledning.

Det kommunala anställningsområdet företer i väsentliga hänseenden likheter med det statliga. Sålunda äro kommunala anställningar i allmänhet förenade med rätt till sociala förmåner samt äro av samma varaktiga karaktär. Vidare föreligga i stor utsträckning motsvarigheter i fråga om såväl arbetsuppgifter som verksamhetsgrenar.

Vid behandlingen av frågan om åtgärder för partiellt arbetsföras anställning i kommunal tjänst bör inledningsvis framhållas, att man på det kommunala anställningsområdet har att göra med ett stort antal arbetsgivare samt att dessa var och en för sig i princip äga att efter eget gottfinnande ordna förhållandet till sina anställda.

Kommittén vill emellertid erinra om de strävanden, som under de senaste åren gjort sig gällande och som syfta till att få till stånd en reglering av de kommunala anställningsförhållandena efter enhetliga principer. Under ledning av *svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet* och *svenska landskommunernas förbund* ha utarbetats normalreglementen och avtal, som förbunden rekommendera sina medlemmar att antaga vid förhandlingar med de anställdas organisationer. Med hänsyn till att ifrågavarande reglementen och avtal enligt erhållna uppgifter antagits i betydande utsträckning och det torde vara att räkna med att de komma att vinna än större anslutning, har kommittén inskränkt sin undersökning av frågan, i vad mån gällande anställningsvillkor i kommunal tjänst förhindra eller försvåra partiellt arbetsföras anställning, till att omfatta en granskning av angivna reglementen och avtal.

2. Redogörelse för anställningsförhållanden i kommunal tjänst.

a) Landstingen.

Ett *normaltjänstereglemente* har allmänt antagits av landstingen. Detsamma har avseende på befattningshavare, som tillhör någon av de i särskild tjänsteförteckning upptagna yrkesgrupperna. I reglementet skiljes mellan ordinarie och extra befattningshavare. Som extra befattningshavare

anses dels den, som anställts såsom sådan, dels tillfälligt anlitad arbetstagare efter 90 dagars sammanhängande anställning, under förutsättning att friskintyg kan företes. Reglementet är icke tillämpligt på arvodestagare, deltidsanställda eller tillfälligt anlitade arbetstagare.

Bland bestämmelserna rörande reglementets omfattning m. m. äro vidare intagna följande stadganden i § 2.

Mom. 2. —

Vid anställandet av partiellt arbetsföra kunna vederbörandes förmåner enligt reglementet nedsättas i förhållande till en i varje särskilt fall gjord prövning av nedsättningen i arbetsförmågan för den ifrågavarande tjänsten. Rörande tillämpning av reglementet i fråga om icke fullt arbetsför befattningshavare i övrigt skall överenskommelse träffas i varje särskilt fall.

— —

Mom. 3. De av landstinget enligt mom. 1 fastställda ordinarie befattningarna skola i regel vara besatta med ordinarie befattningshavare.

Anm. Undantag kunna vara betingade av t. ex. planerad indragning av befattning, annan omorganisation eller *omöjlighet för viss befattningshavare att förete erforderligt friskintyg* (kursiverat av kommittén).

Anställning och entledigande. Förutsättningen för att sökande skall kunna antagas till ordinarie befattningshavare är, att vederbörande icke överskridit en ålder av 35 år för man och 30 år för kvinna. Undantag härifrån kan dock medgivas. Angivna åldersgränser gälla icke för befattningar, som äro pensionsreglerade i statens pensionsanstalt, och för läkare eller tandläkare. Som villkor för erhållande av anställning som ordinarie eller extra befattningshavare gäller, att godtagbart friskintyg enligt av landstinget fastställt formulär skall företes. Kostnaden för dylikt intyg ersättes av landstinget. Före anställning vid tuberkulosvårdanstalt, tuberkulosavdelning på lasarett eller sjukstuga, förlossningsanstalt, barnavdelning o. dyl. skall sökande undergå läkarundersökning och avlämna godtagbart friskintyg. Detsamma gäller operationspersonal, som skall biträda vid operation av tuberkulospatienter.

Enligt särskild anmärkning till § 3 mom. 4 i reglementet skall kravet på friskintyg

dock icke utgöra hinder för att sådan arbetstagare, som tidigare lidit av tuberkulos och till följd härav icke kan förete godtagbart friskintyg, efter läkares tillstyrkan anställes såsom befattningshavare och härvid tillerkännes reglementets förmåner, dock ej rätten till sjukförmåner enligt §§ 18—19, när fråga är om tuberkulos eller härav föranledd sjukdom. Anteckning skall i så fall uttryckligen göras i anställningsbeviset om sådan inskränkning i rätten till sjukförmåner. Efter prövning i varje särskilt fall må dock sådan befattningshavare kunna beviljas viss sjukhjälp även vid förenämnd sjukdom.

Bestämmelser om avlöning. Avlöning utgår enligt fastställd löneplan, som överensstämmer med löneplan 1 jämlikt statens löneplansförordning. För löneklassuppflyttning kräves, att befattningshavaren under minst fyra femtedelar av den tjänstetid, som erfordras för löneklassuppflyttning (tre år), bestritt sin egen eller annan befattning i samma eller högre lönegrad hos landstinget.

Sjukvård och sjukledighet. Personal vid tuberkulosvårdanstalter eller sjukhusavdelning för sådan vård, förlossningsanstalter eller barnavdelning o. dyl. skall årligen undergå läkarundersökning.

Befattningshavare, som varit anställd i 90 dagar, erhåller, såvitt icke annat följer av tidigare citerade § 2 mom. 2 sista stycket eller anmärkning till § 3 mom. 4, vid inträffat sjukdomsfall eller olycksfall utom arbete sjukhjälp. Med sjukhjälp avses dels fri sjukvård, som omfattar vård av anvisad läkare och sjukhusvård å landstingets vårdanstalter på allmän sal samt av nyssnämnd läkare föreskriven medicin för befattningshavare, som är anställd vid sjukvårdsanstalt eller inom dess område belägen annan inrättning, dels fri resa vid läkarremiss från en landstingets anstalt till en annan samt erforderlig transport från bostaden till någon landstingets sjukvårdsanstalt, dels ock sjuklön.

I särskilda övergångsbestämmelser angående sjukvård har följande avtalats.

I § 19 mom. 2 a) och b) angivna sjukvårdsförmåner skola utgå intill dess av statsmakterna meddelat beslut om allmän sjukförsäkring träder i kraft. Rörande eventuella sjukvårdsförmåner av nu ifrågavarande art efter nämnda tidpunkt skola förhandlingar upptagas med befattningshavares organisationer inom sådan tid, att förhandlingarna härutinnan kunna slutföras före den 1 juli 1949.

I § 19 mom. 2 c) angiven sjuklön skall utgå även efter det allmän sjukförsäkring genomförts. Sjuklönen skall, då den utgår med hel lön, dock minskas med det belopp, som på grund av sjukförsäkringen tillkommer befattningshavaren i form av sjukpenning (inkl. eventuella tillägg). I övrigt skola förhandlingar härom äga rum i samband med förhandlingar enligt förestående stycke.

Normalpensionsreglementet. Hittills har icke någon enhetlig pensionering varit ordnad för landstingens befattningshavare. Ett antal landsting äro för närvarande (1947) anslutna till Sveriges kommunalanställdas pensionskassa (SKP), under det att övriga själva svara för pensionering av sina anställda. Under år 1947 har emellertid framlagts ett förslag till normalpensionsreglemente, och i det följande skall en sammanfattning av detsamma lämnas.

Reglementsförslaget är avsett att tillämpas på ordinarie befattningshavare, som äro underkastade 1947 års tjänstereglemente och gällande kollektivavtal och som uppnått 21 års ålder. Undantagna från detsamma

äro läkare och andra befattningshavare, som erhållit pensionsrätt genom statens pensionsanstalt eller i annan ordning eller som ha deltidsanställning eller äro arvodesanställda.

Pensionsrätten omfattar egenpension och familjepension. Utgifterna för pensioneringen bestridas av medel, som landstinget anvisar.

Pensionsåldern är i regel för manlig befattningshavare 65 år och för kvinnlig 60 år. Den erforderliga tjänstetiden för erhållande av fulla pensionsförmåner är 30 år.

Avgångsskyldighet föreligger, när befattningshavare uppnått stadgad pensionsålder eller »när han före pensionsålderns inträde till följd av sjukdom, vanförhet, lyte eller annan skada eller eljest nedsatt arbetsförmåga befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst och prövas ej kunna lämpligen tjänstgöra i annan befattning hos landstinget, till vilken han må vara skyldig att låta förflytta sig». Vid tillämpning av sist anförda stadgande är befattningshavaren skyldig att underkasta sig läkarundersökning på landstingets bekostnad. »Den, som med rätt till sjuk- och invalidpension, avgått ur tjänst, förlorar denna rätt, om och när han på grund av återvunnen arbetsförmåga erhåller eller får erbjudande om sådan återanställning i landstingets tjänst, varmed skulle följa pensionsrätt samt löneförmåner ej understigande dem, som tillkommo honom i den befattning, som han innehade omedelbart före avgången, och ej heller dem, som efter återanställning utgå till innehavare av sistnämnda befattning.»

Befattningshavare, som avgår utan rätt till genast börjande pension och vars tjänstetid minst uppgår till tre år, är berättigad till uppskjuten egenpension, som utgår vid pensionsålderns inträde eller vid dessförinnan inträffad varaktig arbetsoförmåga, som föranlett beviljande av folkpension. Befattningshavare i de tre lägsta lönegraderna skola därjämte ha vid avgången uppnått lägst 26 år.

Kollektivavtal. Vid vårdanstalter och andra inrättningar anställda befattningshavare, som tillhöra vissa i särskild tjänsteförteckning angivna yrkesgrupper, omfattas av kollektivavtalet. De här ovan refererade bestämmelserna i tjänstereglementet återfinnas även i kollektivavtalet.

b) Städerna.

Normaltjänstereglementet. Enligt uppgift har detta reglemente antagits av ca 90 städer. Bland de städer, som icke tillämpa detsamma, märkas Stockholm och Göteborg. Tjänstereglementena för dessa städer äro emellertid i stort sett lika med normaltjänstereglementet för städerna i övrigt. I ett fåtal fall har reglementet antagits efter komplettering med vissa special-

bestämmelser. Mera betydande avvikelser från normalbestämmelserna förekomma endast undantagsvis.

Reglementet har avseende på städernas ordinarie befattningshavare. Såtillvida föreligger motsvarighet till det beträffande statstjänst tillämpade ordinariebegreppet, att varje stad i regel har ett visst antal ordinarie befattningar. Utvecklingen synes emellertid peka i riktning mot införandet av ett nytt begrepp, vars innebörd är, att en viss kortare tjänstgöringstid automatiskt skall medföra ordinarieställning. Något normaltjänstereglemente för extra ordinarie och extra befattningshavare har icke utarbetats.

Anställning och entledigande. Befattning, som avses i reglementet, kan i regel endast innehavas av person, som fyllt 21 år, och som genom läkarintyg enligt fastställt formulär styrkt, att han är fri från sådan sjukdom samt sådant sjukdomsanlag och lyte, som kan inverka menligt på förmågan att sköta befattningen. Har läkarintyg tidigare företetts i samband med anställning hos kommunen, behöver sådant icke lämnas, annat än då så påfordras. I reglementet föreskrives därjämte, att endast den sökande, som kan antagas erhålla befattningen, bör avfordras intyg.

Vidare gäller, att sökande i regel skall vara i sådan levnadsålder, att han kan uppnå det antal tjänstår, som kräves för hel pension i befattningen, eller eljest på annat sätt för felande tjänstår förvärvat rätt till pension. Stadsfullmäktige kan dock medgiva anställning i de fall, då pensionsrätt saknas för mer än tio år.

Provtjänstgöring, dock högst ett år, kan om erforderligt föreskrivas av myndigheten.

Befattning tillsättes genom förordnande tills vidare med ömsesidig uppsägningstid av minst tre och högst sex månader.

Befattningshavare, som innehaft befattning under minst femton år eller, om han fyllt 40 år, under minst tio år, kan uppsägas, endast om hans befattning blir överflödig. Därvid skall han dock om möjligt beredas annan anställning hos staden.

Befattningshavares åliggande. Bland annat stadgar reglementet, att befattningshavare är skyldig att underkasta sig sådan läkarundersökning, som myndigheten kan finna påkallad.

Bestämmelser om avlöning. I protokollsanteckning rekommenderas städerna att som löneplan antaga de för deras ortsgrupp avsedda beloppen i statliga avlöningsreglementets löneplan 1. I varje fall bör löneplanen vara anordnad som en fortlöpande lönestege.

Efter att ha tillhört en och samma löneklass under tre år skall befattningshavaren uppflyttas till närmast högre löneklass, förutsatt att han under minst fyra femtedelar av den tid, som fordras för uppflyttning, bestritt tjänsten.

Vid sjukdom äger befattningshavare att under viss tid uppbära sjukavlöning.

Pensionering av städernas befattningshavare. Hittills har pensioneringsfrågan för mindre och medelstora städer i betydande utsträckning lösts genom anslutning till SKP. I maj 1947 uppgick antalet städer, som voro medlemmar i SKP, till 98. Dessa städers pensioneringsplaner och pensionsbestämmelser torde i väsentliga avseenden förete överensstämmelse, vilket förhållande i hög grad torde underlätta skapandet av ett normalpensionsreglemente för städer. Under år 1947 har också arbetet med utformandet av ett sådant upptagits under samverkan mellan svenska stadsförbundet och SKP. De större städerna ha pensioneringen ordnad i respektive stads egen regi.

Kollektivavtal. Svenska stadsförbundet och svenska kommunalarbetareförbundet ha slutit två avtal, varav det ena avser arbetstagare, anställda vid sjukhus, vårdhem och anstalter, och det andra arbetstagare vid industriella verk, allmänna arbeten, trafikföretag o. dyl.

Enligt lika lydande bestämmelser i de båda avtalen skall anställning av arbetstagare ske genom anlitande av den offentliga arbetsförmedlingen, försåvitt icke annan överenskommelse träffas mellan parterna. Likaså gäller för båda fallen, att arbetstagaren är skyldig att på anfordran lämna friskintyg enligt fastställt formulär. Vidare skola anställningsbevis utfärdas. Jämlikt avtalet för sjukhuspersonal o. dyl. kan arbetssökande åläggas viss provtjänstgöring, dock högst 90 dagar. Sistnämnda personal åtnjuter avlöning enligt löneplan, överensstämmande med löneplan 1 jämlikt statens löneplansförordning av år 1947, under det att avlöning till arbetstagare vid industriverk o. dyl. utgår enligt lokalt gällande specialavtal. Båda kollektivavtalen innehålla bestämmelser om att nedsättning av tidlön (dock med högst 15 procent) kan förekomma, då arbetstagare icke är fullt arbetsför, duglig och i yrket utbildad. Sjukhuspersonal och därmed jämställd erhåller löneklassuppflyttning vart tredje år, i den mån tjänstgöring fullgjorts under fyra femtedelar av nyssnämnd tid.

Sjukavlöning utgår enligt båda avtalen, under förutsättning att den anställde fullgjort arbete i minst tre månader, efter samma grunder, som angivas i normaltjänstereglementet. Enligt i båda avtalen införd likalydande protokollsanteckning är arbetstagare, vilken icke kan vinna inträde i sjukkassa, som meddelar sjukvårdsförsäkring, eller vilken tillhör sjukkassa, som ej meddelar sådan försäkring, av kommunen tillförsäkrad samma sjukvårdsersättning, som utgår från erkänd sjukkassa, under förutsättning att arbetstagaren till kommunen erlägger ett belopp, motsvarande de avgifter, vilka uttagas av erkänd kassa.

c) Landskommunerna.

Normaltjänstereglementet. Med undantag för några smärre avvikelser överensstämmer detta reglemente i huvudsak med det ovan refererade reglementet för städerna. Vad som sålunda i det föregående anförts i sammanfattningen av sistnämnda reglemente gäller även för ordinarie befattningshavare, som anställas enligt normaltjänstereglementet för landskommunerna med undantag för sjukavlöningsförmåner.

Pensionering av befattningshavare i landskommunernas tjänst. För landskommunerna har ännu icke utarbetats något normalpensionsreglemente, men frågan om utformningen av ett sådant är enligt uppgift aktuell. Därest ett pensionsreglemente kommer till stånd, är det sannolikt, att detsamma blir gemensamt för städer och landskommuner.

För närvarande är ett stort antal såväl primär- som sekundärkommuner anslutna till SKP. Sålunda voro i maj 1947 bl. a. 156 landskommuner, 63 köpingar och 16 municipalsamhällen medlemmar i SKP.

Kollektivavtal. Genom överenskommelser mellan svenska landskommunernas förbund och svenska kommunalarbetareförbundet angående allmänna bestämmelser i kollektivavtal har anställningsförhållandet reglerats dels för vaktmästare-, städerske- och barnbespisningspersonal i landskommunernas tjänst, dels för arbetstagare vid kommunernas industriella verk, allmänna arbeten o. dyl.

I likhet med vad som gäller för städerna, skall vid personalrekrytering den offentliga arbetsförmedlingen anlitas. Likaså föreskrives, att arbetstagaren är skyldig att på anfordran lämna friskintyg enligt fastställt formulär och att antagningsbevis skall utfärdas.

Vidare gäller för båda personalgrupperna, att varje anställd är skyldig att utan uppsägning avgå från anställningen vid utgången av den kalendermånad, under vilken han uppnår den avgångsålder, som angives i specialbestämmelserna, eller före uppnådd avgångsålder befinnes till följd av sjukdom, vanförhet, lyte eller nedsatt arbetsförmåga för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sitt arbete och ej heller kan beredas annat arbete hos kommunen. I de allmänna bestämmelserna föreskrives vidare, att arbetstagaren är skyldig att underkasta sig av myndigheten påkallad eller författningsenligt föreskriven läkarundersökning. I överenskommelsen rörande vaktmästare och därmed jämställd personal förutsättes avlöningen i regel utgå enligt viss löneplan, under det att arbetsersättningen till arbetstagare vid industriella verk m. m. utgår enligt lokalt gällande specialavtal. För sistnämnda arbetstagare kan tidlönen nedsättas med högst 15 procent, då arbetsförmågan och dugligheten icke svarar mot vad som anses vara normalt i dessa hänseenden.

För båda personalgrupperna gäller, att arbetstagare, som under pågående anställning fullgjort arbete i minst 90 dagar, är berättigad till sjuk-

hjälp vid därefter inträffat sjukdoms- eller olycksfall utom arbete. Sjukhjälpen omfattar fri sjukvård och sjuklön. För arbetstagarna föreskrives skyldighet att tillhöra erkänd sjukkassa. Kommunen bestrider sjukvårdskostnaderna, endast i den mån de icke täckas av ersättning från sjukkassan. Kan arbetstagaren icke vinna inträde i erkänd sjukkassa, äger kommunen tillgodogöra sig ett belopp, som svarar mot den avgift för sjukvårdsförsäkring, som övriga arbetstagare erlägga.

3. Kommunerna och den handikappade arbetskraften.

Vid behandlingen av frågan om de partiellt arbetsföras anställning i statlig tjänst har kommittén i olika sammanhang understrukit statens direkta ekonomiska intresse av att den handikappade arbetskraftens produktiva förmåga blir tillvaratagen i största möjliga utsträckning. *Med hänsyn till socialvårdsutgifter av olika slag, som åvila kommunerna, bör det även för dessa från ekonomisk synpunkt framstå såsom angeläget, att de partiellt arbetsföra vinna inträde i arbetslivet.* Det sagda torde i första hand gälla städer och landskommuner, vilka främst genom fattigvårdsorganen ha att omhändertaga samhällsmedlemmar, som på grund av brister i sin fysiska eller psykiska utrustning ha svårare än andra att trygga sin försörjning. Men också för landstingen såsom ledande organ för sjukvården inom resp. område torde det stå klart, att ett väsentligt syfte med denna vård är att sätta individen i stånd att fullgöra sin arbetsinsats i produktionslivet och att för förverkligandet av denna målsättning anställningsmöjligheter måste stå öppna för personer, som på grund av en genomgången sjukdom, åkomma eller defekt fått sin arbetsförmåga mer eller mindre långvarigt reducerad.

Att förståelse för de partiellt arbetsföras problem finnes bland de kommunala arbetsgivarna, visa de åtgärder och initiativ, som tagits av många kommuner. Det sagda har också starkt betonats av de representanter för svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet och svenska landskommunernas förbund, med vilka kommittén haft överläggningar. Vad gäller landskommunerna, torde man där sedan långt tillbaka ha insett, att tillvaratagandet av de handikappades arbetsförmåga i kommunens tjänst kunnat för dess del ställa sig ekonomiskt fördelaktigt. I icke obetydlig omfattning torde vaktmästarsysslor o. dyl. ha besatts med personer, som varit att hänföra till de partiellt arbetsföra. Från arbetsgivarhåll har emellertid anförts, att möjligheterna att variera anställningsvillkoren och därmed även att påverka kommunernas villighet att nyanställa partiellt arbetsföra begränsas genom att arbetsanställningarna kollektivavtalsregleras och mindre hänsyn sålunda kan tagas till de individuella förutsättningarna i de speciella fallen.

Som framgår av den lämnade redogörelsen för anställningsvillkor m. m. ha vid upprättandet av tjänstereglemente och kollektivavtal för landstingen vissa bestämmelser utformats, vilka åsyfta att underlätta för partiellt arbetsföra att vinna anställning i deras tjänst. Vid en del länssanatorier ha sålunda tbc-sjuka beretts anställning i stor utsträckning såsom sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden (se bil. 3 sid. 128). Ett landsting har såsom telefonister och sömmerskor anställt sökande, som vistats på vanföreanstalt.

Städernas intresse för tillvaratagandet av de handikappades arbetskraft har kommit till uttryck därigenom att på flera håll under de senaste åren ett omfattande utredningsarbete i frågan igångsatts eller slutförts. Av dessa utredningar tilldrager sig den, som utförts av en av Göteborgs stadsfullmäktige tillsatt beredning, största uppmärksamheten. Beredningen har avgivit tre betänkanden rörande förbättrade vård- och utkomstmöjligheter för partiellt arbetsföra (Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar 1946:217 och 360 samt 1947:519). Det först avgivna av dessa betänkanden inrymmer »ett principförslag i syfte att söka bereda partiellt arbetsföra ökade möjligheter att inträda och kvarstå i Göteborgs stads tjänst». I detta betänkande hemställde utredningsmännen, att stadsfullmäktige måtte uppdraga åt löne- och tjänstenämnden

1:o *att* inkomma med förslag till stadsfullmäktige till sådana ändringar i tjänstereglementet för befattningshavare på ordinarie stat, att anställning må kunna beredas jämväl personer med särskild sjukdomsrisk mot skyldighet för dem att erlägga ersättning till staden för dess särskilda risk att nödgas utgiva lön under sjukdom;

2:o *att* vidtaga de ändringar i extra ordinarie och extrareglementena, som kunna komma att föranledas av ovan ifrågasatta ändringar i ordinarieregelementet;

3:o *att* hos Svenska stadsförbundet framföra stadens önskemål om inledande av förutsättningslösa förhandlingar med Svenska kommunalarbetareförbundet rörande

a) sådan ändring i § 2, punkt 10, i de kommunala kollektivavtalens allmänna bestämmelser, att kravet på »friskbetyg av läkare» måtte ersättas med krav på läkarbetyg angående sökandens hälsotillstånd,

b) sådan ändring i nyssnämnda allmänna bestämmelsers § 6, punkt 38, att förbudet mot en sänkning av tidlönen med mer än högst 15 % måtte ersättas med en mera elastisk bestämmelse för dem, vilkas arbetsförmåga avsevärt understiger 85 %;

4:o *att* i förslaget till nytt pensionsreglemente inarbeta bestämmelser om tilläggspremier för personer med särskild sjukdomsrisk ävensom bestämmelser om pensionens beräkning för personer med kortare arbetstid än den vanliga;

5:o *att* till stadsfullmäktige inkomma med förslag till bestämmelse om behörighet för löne- och tjänstenämnden att föreslå stadens styrelser och tjänstemän att på av nämnden anvisade platser anställa partiellt arbetsföra personer; samt

6:o *att* till stadsfullmäktige inkomma med de ytterligare förslag och att jämväl i övrigt vidtaga de åtgärder, som kunna betingas av det ovan anförda.

Kommittén finner, att vad som kommit till uttryck i de ovan refererade punkterna tyder på ett stort intresse att komma till rätta med problemet från Göteborgs stads sida. Synpunkterna synas även väl ägnade att utgöra underlag för en diskussion av frågan inom andra kommuner.

Då varje kommun själv i princip har att bestämma om anställningsförhållandena för sina arbetstagare, har kommittén givit sina förslag formen av rekommendationer. Med hänsyn till att dessa rekommendationer komma att rikta sig till ett stort antal arbetsgivare med mycket växlande möjligheter att tillgodogöra sig den partiella arbetskraften, har kommittén icke ansett det tillfyllest att bygga rekommendationerna på endast ett formellt studium av gällande reglementen och avtal, som stått till kommitténs förfogande. Den har funnit det angeläget att komplettera detta underlag med den praktiska erfarenhet av och allmänna överblick över de kommunala anställningsförhållandena, som stått att finna hos kommunerna själva och hos de avtalsförhandlande parterna på det kommunala anställningsområdet. I sådant syfte har kommittén dels gjort en enquête hos ett begränsat antal kommuner, dels upptagit överläggningar i ämnet med bl. a. svenska kommunalarbetareförbundet och, såsom tidigare omnämnts, representanter för kommunernas förhandlingsorgan. Sammandrag av den gjorda enquêten återfinnes i bilaga nr 3.

Vid de nämnda överläggningarna har uttryck givits åt sammanslutningarnas förståelse för de partiellt arbetsföras problem ävensom åt deras beredvillighet att stimulera sina förbundsmedlemmars intresse för frågan. Samtidigt erinrades emellertid om de mått och steg, som på sina håll bland kommunerna vidtagits i syfte att underlätta de partiellt arbetsföras anställning i kommunal tjänst och framhölls, hurusom omhändertagandet och omplaceringen av det stora antal personer, som drabbas av nedsättning i arbetsförmågan under eller genom tjänsten, betydde en väsentlig inskränkning av de kommunala arbetsgivarnas möjligheter att nyanställa handikappade personer.

De vid överläggningarna förda diskussionerna ha tagit sikte på att klarlägga, i vad mån förutsättningar förelågo för genomförande för kommunernas del av liknande åtgärder, som förordats av kommittén beträffande statlig tjänst. Sålunda ha vid överläggningarna behandlats frågor rörande dels vissa jämkningar i gällande anställningsvillkor, dels åtgärder för tryggandet av de partiellt arbetsföras anställningsmöjligheter ävensom därmed sammanhängande spörsmål av organisatorisk natur.

4. Kommitténs rekommendationer.

a) Anställningsvillkor i kommunal tjänst.

Som framgår av redogörelsen för gällande normalreglementen och kollektivavtal, äro fast anställda arbetstagare i regel tillförsäkrade vissa förmåner vid sjukdom, liksom det även i allmänhet är sörjt för deras pensionering. I sistnämnda hänseende har, som antytts, i fråga om städer och landskommuner ännu icke åstadkommits någon enhetlig ordning, men det torde kunna förutsättas, att en allmän reglering av pensionsrätten efter likartade grunder för de anställda hos dessa kommunala arbetsgivare kommer att genomföras inom en nära framtid.

Ett centralt spörsmål, när det gäller tillvaratagandet av de handikappades arbetsförmåga i kommunal tjänst, liksom i statstjänst, är, huruvida och i så fall under vilka förutsättningar de partiellt arbetsföra skola kunna tillerkännas nyss berörda sociala förmåner. Kommittén skulle finna det tillfredsställande, om kommunerna ansågo sig kunna i likhet med vad som förordats beträffande statlig anställning medgiva de partiellt arbetsföra rätt till samma förmåner vid sjukdom, som gälla för andra anställda. Även om kostnaderna härför skulle komma att öka, kan, som tidigare framhållits, dock sysselsättandet av de partiellt arbetsföra medföra en sådan avlastning av de kommunala socialvårdsutgifterna, som mer än uppväger de ökade utgifterna för sjukförmånerna. Dessutom får beaktas, att reglementen och avtal i regel innehålla eller komma att tillföras bestämmelser, som äro eller bliva utformade så, att kommunerna kunna tillgodogöra sig den sjukpenning, som skall utgå enligt lagen om allmän sjukförsäkring.

Vid överläggningarna med representanterna för kommunernas förhandlingsorgan har emellertid från detta håll starkt framhållits, att en sådan anordning, som nyss förordats, sannolikt icke skulle vinna gehör bland de enskilda kommunerna. Under sådana förhållanden synas de återstående utvägarna att göra de partiellt arbetsföra delaktiga av här berörda förmåner vara

antingen att genom särskilt stadgande i reglementen och avtal undantaga handikappade, som vinna anställning, från förmånerna vid sjukdomsfall, vilka förorsakats av eller stå i samband med det vid anställningstillfället konstaterade arbetshindret,

eller att föreskriva, att den partiellt arbetsföre skall erlägga en försäkringstekniskt beräknad avgift för den särskilda sjukdomsrisk, som är en följd av hans vid anställningstillfället konstaterade arbetshinder.

Båda de diskuterade anordningarna torde emellertid medföra vissa administrativa olägenheter. *Kommittén vill dock förorda en lösning enligt det senare alternativet.* Genom detta undvikes det många gånger svårbemäst-

rade problemet att avgöra, huruvida ett inträffat sjukdomsfall äger samband med det vid anställningstillfället konstaterade arbetshindret, vilket ofta sannolikt skulle uppkomma, om en lösning efter den först nämnda linjen valdes. Härigenom skulle också risken för uppkomsten av tvister mellan parterna om undantagsstadgandets tillämpning reduceras.

Vad härefter gäller spörsmålet om pensionsrätt för de partiellt arbetsföra i kommunal tjänst, synas beträffande landstingen förutsättningar finnas för en lösning av pensionsfrågan i likhet med vad som förordats i fråga om statlig tjänst. Den tidigare citerade bestämmelsen i landstingens tjänstereglemente (§ 2 mom. 3; jfr sid. 81) möjliggör nämligen ett undantagande av den anställde från pensionsrätt i avvaktan på hans hälsotillstånds utveckling. Vidare är pensionsrätten enligt landstingens pensionsreglemente i likhet med statens uppbyggt på nettolöneprincipen, vilket innebär, att avgifter icke uttagas från den anställde. Med hänsyn till de informationer, kommittén erhållit angående ett blivande normalpensionsreglemente för städer och landskommuner, torde emellertid de beträffande statlig tjänst föreslagna åtgärderna vara mindre ändamålsenliga. Enligt kommitténs mening synes det, åtminstone vad beträffar städer och landskommuner, ligga nära till hands att, såsom i Göteborgsutredningen förordats, *lösa frågan om de partiellt arbetsföras rätt till pension genom att av dem uttaga särskild, enligt försäkringstekniska grunder beräknad avgift för den överrisk, som anses föreligga i det enskilda fallet.*

I de fall, då den sökande kan förväntas fullgöra normal arbetsprestation (kategori I a och I b), torde icke något problem med avseende på lönesättningen föreligga. Däremot torde den nuvarande utformningen av bestämmelserna i vissa reglementen och avtal försvåra fastställandet av en rimlig lön i förhållande till prestationsförmågan i de fall, då denna är undernormal (kategori II a och II b). Vad gäller landstingen, synes det tidigare citerade stadgandet i tjänstereglemente och kollektivavtal (§ 2 mom. 2) medgiva en dylik anpassning. De för städerna och landskommunerna gällande normaltjänstereglementena synas däremot icke inrymma denna möjlighet. Avlöningen skall nämligen utgå enligt den lönegrad, som fastställts för befattningen i särskild tjänsteförteckning. Härigenom har en likformighet och enhetlighet i lönesättningen åstadkommits, som påverkar de enskilda kommunernas beredvillighet att anställa handikappade med undernormal prestationsförmåga. *Kommittén får med hänsyn till det sagda framhålla önskvärdheten av att parterna inom det kommunala anställningsområdet överväga möjligheterna att få till stånd sådana bestämmelser för lönegrads- eller löneklassplacering, att anställandet av partiellt arbetsföra, tillhörande nyssnämnda kategori, underlättas.*

Av den tidigare lämnade redogörelsen för gällande kollektivavtal för städerna och landskommunerna framgår, att vissa avtal, avseende arbetstagare vid industriella verk, allmänna arbeten o. dyl., innehålla bestäm-

melser om att tidlönen för arbetstagare, som icke är fullt arbetsför, kan nedsättas, dock med högst 15 procent. Enligt uppgift tillämpas detta stadgande så gott som uteslutande beträffande personer, som redan inneha anställning, och därvid även i helt obetydlig utsträckning. Enligt kommitténs mening synes bestämmelsen även kunna utnyttjas vid sådana nyanställningsfall, där undernormal arbetsförmåga till en viss grad föreligger. Bestämmelsen skulle, såsom tidigare framhållits, emellertid göra arbetsgivarna mindre hågade att anställa sådana personer, vilkas arbetsförmåga väsentligt understiger 85 procent. I likhet med vad kommittén förordat i fråga om arbetare i statlig tjänst (se sid. 58), anser den, att bestämmelsen om nedsättning av *arbetslönen borde kunna göras mera anpassningsbar till olika grader av arbetsförmåga.* Landstingens avtal lämna här möjligheterna öppna. Göteborgsutredningen har yrkat på att förutsättningslösa förhandlingar borde upptagas mellan svenska stadsförbundet och svenska kommunalarbetareförbundet om att giva bestämmelsen om nedsättning av lönen en mera elastisk karaktär, vilket ådagalägger, att intresse för denna fråga även synes föreligga från kommunernas sida. Kommittén vill i detta sammanhang peka på att, i den mån partiellt arbetsföra undantagas från sociala förmåner av något slag eller erhålla sådana mot erläggandet av högre försäkringsavgifter, även dessa förhållanden i och för sig för den anställde kunna sägas medföra en viss sänkning av den lön, som är förbunden med tjänsten.

Slutligen vill kommittén framhålla angelägenheten av att i den mån lönen sättes lägre för en partiellt arbetsför eller försäkringsmässigt beräknade avgifter för större merrisk påläggas, en omprövning av förhållandena i de enskilda fallen företages från tid till annan, så att en anpassning av lönen till en inträdande förbättring av prestationsförmågan eller hälsotillståndet kommer till stånd.

b) Åtgärder med syfte att bättre trygga de partiellt arbetsföras anställning i kommunal tjänst.

Vid de tidigare omnämnda överläggningarna berördes även frågan om möjligheten att få kommunerna att åtaga sig att vid rekrytering anställa en viss kvot partiellt arbetsföra. Från representanternas för kommunernas förhandlingsorgan sida underströks, att kommunerna i betraktande av det tidigare omnämnda behovet av omplaceringsmöjligheter för redan anställda, som blivit partiellt arbetsföra, icke utan svårighet skulle kunna åtaga sig att nyanställa handikappade personer. Med hänsyn härtill ansågos små utsikter föreligga för att en rekommendation från organisationerna av här ifrågavarande innebörd skulle vinna en mera allmän efterföljd bland kommunerna. I stället förordades, att det centrala arbetsmarknadsorganet genom upplysnings- och propagandaverksamhet i olika former och

i samverkan med förhandlingsparterna skulle stimulera intresset för anställandet av partiellt arbetsföra i kommunernas tjänst.

Enligt kommitténs mening bör emellertid ett sådant tillvägagångssätt icke utesluta möjligheten av att enskilda kommuner, som äro beredvilliga och ha förutsättningar att sysselsätta partiellt arbetsföra, ingå överenskommelse med arbetsvårdsorganet om att reservera vissa arbetsuppgifter eller ett visst antal befattningar för partiellt arbetsföra, som anvisas av arbetsvårdsorganet. Det bör ligga i varje kommuns intresse att närmare inventera, i vilka befattningar kraven på ett i alla avseenden fullgott hälsotillstånd kunna eftersättas. Såsom lämpliga yrken, där ett sådant övervägande bör ske, kunna med stöd av exempel från andra länder och med erfarenheter från vårt eget land nämnas telefonister, hisskonduktörer, arkivarbetare, portvakter (upplysningsvakter), fartygsvakter, torgvakter, museivakter, parkvakter, uppbördsmän för hamnavgifter m. m. Det är dock givet, att man vid en dylik inventering bör akta sig för att hemfalla åt en generalisering i fråga om kravens eftersättande eller en klassificering av vissa arbetsuppgifter såsom enbart lämpade för personer med en viss defekt. Frågan om företrädesrätt till kioskhandel o. dyl. skall upptagas till behandling i kommtténs sista betänkande.

Beträffande viss f ö r e t r ä d e s r ä t t för partiellt arbetsföra vid i övrigt lika kvalifikationer framhölls, att införandet av en sådan regel visserligen skulle kunna påverka möjligheterna för omflyttningar av arbetskraften inom kommunala företag men att kommunerna icke torde ställa sig helt avvisande därtill. Med hänsyn till detta uttalande vill kommittén rekommendera förhandlingsparterna att överväga möjligheten av att få till stånd en överenskommelse om en sådan företrädesrätt till anställning för partiellt arbetsföra, som förordats beträffande statlig tjänst.

I diskussionen behandlades även frågan om åtgärder av organisatorisk karaktär. Kommittén anhöll sålunda om ett uttalande beträffande lämpligheten av att inom kommuner med ett större antal anställda e n e l l e r f l e r a t j ä n s t e m ä n finge i uppdrag att handlägga ärenden rörande placering av partiellt arbetsföra och därmed sammanhängande spörsmål. Representanterna för kommunernas förhandlingsorgan framhöllo, att en sådan administrativ anordning endast kunde anses motiverad, där antalet anställda var mycket stort. I andra fall skulle den kunna innebära överorganisation. Vidare uttalades farhågor för att skapandet av ett dylikt organ kunde komma att medföra en dualism i arbetsledningen.

Kommittén anser, att det vore en välbetänkt åtgärd, om de större kommunerna — bl. a. även med hänsyn till att omplaceringsproblem redan för närvarande synas förekomma i betydande utsträckning — inrättade organ, som vore specialiserade på här avsedda arbetsuppgifter och som således skulle svara mot de av kommittén för statsmyndigheternas vidkommande förordade. (Se sid. 68.)

Även till ett förslag om organiserandet av en motsvarighet till statens tjänsteråd ställde sig representanterna för kommunernas organisationer tveksamma. Kommittén anser emellertid, att frågan om inrättande av liknande organ bör upptagas till närmare prövning av berörda parter. Härvid bör övervägas, huruvida de större kommunerna var för sig skola inrätta organ av ifrågavarande slag, eller om de hellre böra inrättas gemensamt för respektive landsting, städer och landskommuner.

Kommittén förordar, att formuleringen av de läkarutlåtanden, som användas vid anställning i kommunernas tjänst, göres till föremål för översyn. Göteborgsutredningen har rekommenderat, att kravet på »friskbetyg av läkare» måtte ersättas med krav på läkarbetyg angående sökandens hälsotillstånd. En sådan ändring i fråga om läkarbetyget synes böra komma till stånd, varvid kommitténs förslag till formulering av läkarutlåtande på de för statlig tjänst (sid. 73) använda formulären bör kunna tjäna såsom förebild.

SAMMANFATTNING.

A. Statlig tjänst.

1. En strävan att vid rekrytering erhålla fullgod arbetskraft synes ha varit mera utpräglad hos staten som arbetsgivare än hos enskilda företagare, vilket förhållande i främsta rummet torde ha betingats av de sociala förmåner, som äro förknippade med statstjänsten, samt därav att inom en del förvaltningsområden särskilda noggrannhets- och säkerhetshänsyn måste beaktas vid verksamhetens utövande. Av kommitténs undersökningar framgår dock, att personer med vissa — ehuru, såvitt kommittén kan bedöma, mestadels smärre — brister i hälsotillståndet vunnit anställning. Då statens sysselsättnings- och socialpolitik bl. a. bör ha till mål att i arbetslivet inlemma medborgare, som av olika skäl ställts utanför detsamma, har det synts kommittén vara av vikt, att även den statliga personalrekryteringen gives en inriktning, som står i överensstämmelse med den allmänna politiken. Kommittén hemställer, att Kungl. Maj:t måtte i auktoritativ form *utfärda en rekommendation till statsmyndigheterna* angående vikten av att den partiellt arbetsföra arbetskraften bättre tillvaratages och att de statliga myndigheterna härvidlag böra föregå med gott exempel.

Kategoriindelning.

2. Kommittén har indelat de partiellt arbetsföra i följande kategorier:
   - I. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället *anses kunna fullgöra normal arbetsprestation.*
     - a. Partiellt arbetsföra, vilkas arbetshinder anses vara *stationära* eller förväntas ur arbetssynpunkt *utveckla sig gynnsamt.*
     - b. Partiellt arbetsföra, beträffande vilkas arbetshinder *prognosen är oviss.*
   - II. Partiellt arbetsföra, som vid anställningstillfället *icke anses kunna fullgöra normal arbetsprestation.*

a. Partiellt arbetsföra, vilkas arbetshinder anses vara *stationära* eller förväntas ur arbetssynpunkt *utveckla sig gynnsamt.*
b. Partiellt arbetsföra, beträffande vilkas arbetshinder *prognosen är oviss.*

Anställningsvillkor.

3. Anställningssökande, som äro att hänföra till *kategori I a* (normal arbetsförmåga—gynnsam prognos), böra enligt kommitténs mening kunna beredas anställning på *samma villkor som personer, vilkas hälsotillstånd icke företer några brister.*
4. Partiellt arbetsföra, hänförliga till *kategori I b* (normal arbetsförmåga—oviss prognos), föreslås bliva antagna efter vederbörlig aspiranttjänstgöring såsom *extra befattningshavare* med full rätt till sjukvårds- och sjukavlöningsförmåner i samma lönegrad, som tillämpas för motsvarande befattningshavare utan anmärkning mot hälsotillståndet. De böra normalt befordras till högre lönegrad enligt den befordringsgång, som vanligen gäller vid vederbörande verk eller inrättning. Vid varje befordringstillfälle eller löneklassuppflyttning skall prövas, huruvida den anställde med hänsyn till hälsotillståndets utvecklingstendens kan överföras till pensionsberättigande anställningsform. Tjänsteman, som anställts på här angivna villkor och vars frånvarotid från tjänsten på grund av sjuklighet icke anses överstiga det normala, bör i regel senast efter en tjänstgöringstid (observationstid) av 7½ år överföras till sådan anställningsform. Befattningshavare bör vid bestämmandet av pensionsförmåner få tillgodoräkna sig tid, då han på grund av sitt arbetshinder innehaft extra anställning. Den anställde medgives viss rätt att påkalla ändring av den för honom gällande anställningsformen.
5. Bland sökande, som anses tillhöra *kategori II a* (undernormal arbetsförmåga — gynnsam prognos), skiljer kommittén mellan partiellt arbetsföra,

som väntas kunna utföra normal arbetsprestation per tidsenhet men icke kunna utföra ett heldagsarbete. Dessa böra anställas på *deltid på samma villkor som sökande, som icke förete anmärkning mot hälsotillståndet;*

som besitta undernormal prestationsförmåga per tidsenhet och som förmå arbeta under en hel arbetsdag. I fråga om dessa föreslås *extra anställning* med en lönegradsplacering, som anses svara mot prestationsförmågan. Myndigheterna skola iakttaga utvecklingen av den anställdes prestationsförmåga och vid en ökning av denna företaga en anpassning av lönegradsplaceringen. Då prestationsförmågan kan an-

ses ha blivit normal, bör tjänstemannen överföras till pensionsberättigande anställningsform;

som varken kunna fullgöra normal arbetsprestation per tidsenhet eller utföra arbete under en hel dag. Dessa böra beredas anställning på *deltid såsom extra befattningshavare* med en efter prestationsförmågan avpassad lönegradsplacering. I vissa fall synes även *anställning mot arvode* kunna komma i fråga.

6. Personer, tillhörande *kategori II b* (undernormal arbetsförmåga—oviss prognos), föreslås erhålla *arvodesanställning.*
7. I fråga om *kollektivavtalsanställda* rekommenderas, att i avtalen intages en bestämmelse möjliggörande att partiellt arbetsföra, som ådragit sig skada eller invaliditet, undantagas från bestämmelserna om avskedstur vid minskning av arbetsstyrkan på grund av arbetsbrist. Förhandlingsparterna böra pröva, i vad mån bestämmelser böra bibehållas om att personer, som vid anställningen varit behäftade med viss åkomma eller defekt, skola undantagas från rätten till enligt avtalet utgående sociala förmåner vid sjukdomsfall i samband med åkomman eller defekten. Kommittén ifrågasätter, om icke bestämmelsen om nedsättning av lönen med 15—20 procent för icke fullt arbetsför arbetstagare bör givas en mera elastisk karaktär, som underlättar anställandet av även personer med större nedsättning av prestationsförmågan än den nyssnämnda.
8. *Ledigförklarad tjänst* skall i förekommande fall kunna *vakantsättas och reserveras* för partiellt arbetsför, vilken i stället förordnas att fullgöra de med den ledigförklarade tjänsten förenade göromålen som extra befattningshavare i samma lönegrad som den sökta tjänsten.
9. Vid *tjänstårsberäkning* för bestämmandet av tjänste- och familjepension skola de partiellt arbetsföra i viss omfattning få tillgodoräkna sig tid, under vilken de på grund av sitt arbetshinder innehaft extra anställning.

Organisationsfrågor.

10. Förslag framföres om inrättandet av ett rådgivande organ, benämnt förslagsvis *statens tjänsteråd,* med uppgift att på begäran av myndigheter avgiva råd och utlåtande i såväl speciella fall som i principiella frågor rörande partiellt arbetsföras sysselsättande i statlig tjänst. Organet föreslås sammansatt av representanter för den medicinska sakkunskapen, statsförvaltningen, det centrala arbetsmarknadsorganet, de anställda och de partiellt arbetsföra.
11. Medicinalstyrelsens uppgift att avgiva utlåtande om läkarintyg föreslås överflyttad till statens tjänsteråd.

12. I syfte att giva myndigheten en överblick över i vilken omfattning och i vilka arbetsuppgifter den handikappade arbetskraften skall kunna sysselsättas, bör hos myndighet med större antal anställda en — eller vid behov flera — befattningshavare avdelas för att *under personalchefens ledning handlägga ärenden, som sammanhänga med nyttiggörandet av sådan arbetskraft.*

Anställningsförfarandet.

13. Kommittén uttalar sig för en viss *företrädesrätt* till anställning för handikappade vid i övrigt lika kvalifikationer och hemställer, att Kungl. Maj:t måtte godkänna en sådan anordning. Ställningstagandet härtill bör på lämpligt sätt bringas till myndigheternas kännedom för beaktande vid personalrekrytering.
14. Kommittén hemställer, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga det centrala *arbetsvårdsorganet* att, då förutsättningar härför föreligga, *träffa överenskommelse med vederbörande myndighet,* att denna åtager sig att vid personalrekrytering reservera vissa tjänster för partiellt arbetsföra eller anställa ett visst antal sådana samt att rekommendera statsmyndigheterna att medverka till att dylika överenskommelser komma till stånd.
15. Kommittén understryker, att det väsentliga vid *läkarundersökning* av anställningssökande, som företer brist i hälsotillståndet, bör vara att med största möjliga noggrannhet fastställa åkommans eller defektens utvecklingstendens. Därjämte betonas vikten av att undersökningsläkaren genom samråd med arbetsledningen skaffar sig kännedom om arbetsuppgifternas art och arbetsmiljöns allmänna betingelser.
16. Förslag till ändrad *formulering av läkarutlåtandet* å det i anslutning till kungl. kungörelsen den 18 juli 1935 (nr 460) fastställda formuläret för läkarintyg framlägges. Därjämte förordas en allmän översyn av övriga inom statsförvaltningen förekommande läkarintygsformulär.
17. Enligt kommitténs mening bör i princip gälla, att *äldre anställningssökande* icke skola enbart på grund av sin ålder stå tillbaka för yngre medsökande. Det nu gällande lönesystemet anses icke lägga något hinder i vägen för anställande av äldre arbetskraft. Frågan om sysselsättande av *överårig arbetskraft* och därmed sammanhängande problem bör göras till föremål för särskild utredning.

B. Kommunal tjänst.

18. Kommunerna ha liksom staten sådana utgifter för socialvård och sjukvård, att ett ökat sysselsättande av partiellt arbetsföra bör vara

ett ekonomiskt intresse för dem, då härigenom en avlastning av kommunernas utgifter för socialvård och sjukvård sannolikt skulle komma till stånd. Av dessa skäl bör det även anses vara ett kommunalt intresse, att *kommunerna i större utsträckning* än hittills anställa partiellt arbetsföra.

19. Det borde kunna anses skäligt, att kommunerna påtaga sig de merutgifter för *sjukvård och sjukavlöning*, som kunna uppkomma genom de partiellt arbetsföras anställning på normala villkor. Därest kommunerna tveka härvidlag, finnas två andra utvägar att tillgripa: antingen kunna de handikappade, som vinna anställning, genom särskilt stadgande undantagas från förmånerna vid sjukdomsfall, vilka förorsakats av eller stå i samband med det vid anställningstillfället konstaterade arbetshindret, eller kan det föreskrivas, att den partiellt arbetsföre skall erlägga en försäkringstekniskt beräknad avgift för den särskilda sjukdomsrisk, som är en följd av hans arbetshinder. Kommittén förordar det sista alternativet.
20. Liksom i fråga om merkostnaderna för sjukdom synes det lämpligast, att en *försäkringstekniskt beräknad avgift uttages för den större risken* i fråga om de partiellt arbetsföras förtidspensionering.
21. *Löneanpassningen* för dem, som icke kunna fullgöra normal arbetsprestation, bör ske på sådant sätt, att anställandet underlättas. Till partiellt arbetsföra, som fullgöra normal arbetsprestation, skall utgå lön enligt normala villkor.
22. Kommunerna böra undersöka, huruvida och i vilken omfattning *lämpliga befattningar* finnas, som kunna reserveras för kvalificerade partiellt arbetsföra.
23. Frågan om inrättandet av *organ* med uppgift att handlägga ärenden rörande placering m. m. av partiellt arbetsföra bör upptagas till övervägande av berörda parter.
24. En översyn av använda formulär till läkarbetyg förordas.

Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa statsmyndigheter angående fordringar i avseende på anställningssökandes hälsotillstånd m. m.

I cirkulärskrivelse av den 11 juni 1945 begärdes utlåtande beträffande vissa förhållanden under åren 1943—1944 av följande statsmyndigheter.

1. Domänstyrelsen.
2. Försvarets sjukvårdsförvaltning.
3. Generalpoststyrelsen.
4. Generaltullstyrelsen.
5. Järnvägsstyrelsen.
6. Patent- och registreringsverket.
7. Pensionsstyrelsen.
8. Riksförsäkringsanstalten.
9. Riksgäldskontoret.
10. Riksräkenskapsverket.
11. Skolöverstyrelsen.
12. Telegrafstyrelsen.
13. Vattenfallsstyrelsen.
14. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Till myndigheterna riktades följande frågor.

1. Gäller för verksläkare (eller annan tjänsteläkare) hos Eder någon instruktion utöver verksläkarinstruktionen, SFS 424/39, särskilt vad beträffar bedömandet av hälsotillståndet hos anställningssökande personal?

Samtliga myndigheter med undantag för tre ha förklarat, att för verksläkare icke finnes utfärdad någon instruktion utöver verksläkarinstruktionen.

2. Om mer än en verksläkare finnes, hur garanteras då enhetlighet i bedömandet av de enskilda fallen?

Hälften av myndigheterna har meddelat, att endast *en* verksläkare finnes. Två verk, vid vilka flera verksläkare finnas, ha framhållit, att enhetligheten endast garanteras genom att läkarintyget skall vara avfattat å särskilda formulär. Vid övriga verk gäller i stort sett, att läkarintyget blir föremål för granskning av viss myndighet inom verket, och i ett par fall brukar verksläkaren i Stockholm rådfrågas, om tvekan rörande sökandes lämplighet uppstått.

3. Ställas samma krav på hälsotillståndet för samtliga anställningssökande eller modifieras dessa med hänsyn till den sökta tjänstens art?

Av de tillfrågade myndigheterna ha sex meddelat, att samma krav på hälsotillståndet ställas för samtliga anställningssökande. Hos två av verken ställas i stort sett samma krav, även om vissa modifikationer kunna förekomma.

Domänstyrelsen ställer för sökande till *jägmästar- och kronojägartjänst* större krav på hälsotillståndet än för kontorspersonal. Detta har även tagit sig uttryck i fordringarna för inträde till skogshögskola och skogsskola.

Generalpoststyrelsen upplyser, att i 33 §, mom. 1, av den för generalpoststyrelsen gällande instruktionen (SFS 189/1930), stadgas, att »envar, som inträder i postverkets tjänst, skall före antagandet i mera fast anställning hava med behörigt läkarbetyg styrkt sig vara fri från sjuklighet, svaghet eller kroppslyte, som kan anses menligt inverka på tjänstutövningen». Som »mera fast anställning» anses anställning å *ordinarie befattning*, anställning såsom *aspirant och e. o. tjänsteman*. Samma krav gälla vid antagning av avtalsanställda *poststationsföreståndare, lant- och lådbrevbärare, diligensförare* och *diligensförmän, städerskepersonal* samt *arbetarpersonal* vid postverkets verkstäder, tryckeri och bokbinderi, centraluppbandlingens papperslager och persedelförrådet ävensom *kollektivavtalsanställd eldningspersonal*.

I fråga om sökande till befattningar inom *brevbärar- och postexpeditörskarriären* (d. v. s. till tjänstemannaanställning) har styrelsen därutöver föreskrivit, att vederbörande skall äga god allmän kroppskonstitution, god syn och hörsel, icke vara behäftad med lungtuberkulos, bråck, avsevärt åderbråck, plattfot eller annan deformitet i ledgångar eller bensystem samt jämväl i övrigt vara frisk och fri från sjukdomsanlag, svaghet eller kroppslyte, som kan antagas menligt inverka på tjänstutövningen.

Person, som önskar anställning som *lant- eller lådbrevbärare*, har att avlämna läkarutlåtande enligt visst formulär. Kraven på hälsotillståndet hos dessa funktionärer ha modifierats något i jämförelse med kraven för övriga anställningssökande.

Postdirektör må undantagsvis godtaga sådant för *poststationsföreståndare, lant- eller lådbrevbärare* utfärdat läkarintyg (utlåtande), som i något avseende ej är fullt tillfredsställande, dock endast under förutsättning att den påtalade åkomman eller defekten anses icke kunna menligt påverka sökandens arbete. Härvid kan postdirektören jämväl föreskriva, att gällande bestämmelser om sjukavlöning skola inskränkas till att avse allenast sådana sjukdomar, som icke stå i samband med i läkarintyget angiven sjukdom eller defekt.

I enstaka fall har bland *städerske- och arbetarpersonal* efter särskild prövning medgivits, att person i tillfällig anställning, som icke kunnat erhålla friskbetyg, fått kvarstå i tjänst tills vidare, därest icke vederbörandes förmåga att utföra avsett arbete väsentligen nedsatts. Sjukavlöning vid sjukdom, som stått i samband med i läkarintyget anmärkta förhållanden, har dock icke tillerkänts.

För anställning såsom bl. a. *postombud, löspost- och lösväskbefordrare* samt *postförare* erfordras icke något läkarutlåtande.

Generaltullstyrelsen fordrar för anställning vid tullverkets *lokalförvaltning, kust- eller gränsbevakning*, att sökande skall vara fri från kroppslig svaghet, sjukdomsanlag, fel i syn- eller hörselorganen eller kroppsligt lyte, som kan anses vara hinderligt för tjänstgöring i tullverket, samt vara i besittning av normalt färgsinne.

Tillämpningen av dessa bestämmelser sker enligt generaltullstyrelsen under hänsynstagande till de krav, som i fråga om kroppskonstitution och hälsotillstånd ställas på tjänstemännen under deras tjänstutövning i olika fall. Då tulltjänsten för större delen av personalen är fysiskt krävande och då i vissa tjänstegrenar speciella anspråk ställas på bl. a. syn, hörsel samt lukt- och färgsinne, ha som regel icke antagits andra anställningssökande än sådana, som vid läkarundersökning be-

funnits helt fria från anmärkning i vissa i läkarintyget angivna hänseenden. Endast enstaka undantag ha förekommit, då den konstaterade defekten varit av obetydlig art och icke befunnits vara till men för tjänstens fullgörande samt ej heller innebära risk för framtida nedsättning av tjänstedugligheten.

För anställning vid *kustbevakningen* fordras normal synskärpa å båda ögonen *utan* användande av korrektionsglas. I några fall har dock anställning skett, trots en mindre nedsättning av synskärpan å ena ögat.

En obetydlig nedsättning av synskärpan å ena eller båda ögonen, *även med användande av korrektionsglas*, har däremot ansetts icke utgöra ovillkorligt hinder för anställning hos *styrelsen*, vid *lokalförvaltningen* eller *gränsbevakningen*.

Järnvägsstyrelsen ställer i »Föreskrifter angående fordringarna i avseende å kropps- och sinnesbeskaffenhet hos befattningshavare vid statens järnvägar» följande krav.

1. För att tjänstesökande överhuvudtaget skall kunna vinna anställning vid statens järnvägar erfordras, att sökanden genom läkarintyg styrker sig icke vara behäftad med sjuklighet, svaghet eller kroppslyte, som kan anses menligt inverka på tjänsteutövningen, samt äga normalt färgsinne.
2. För erhållande av anställning såsom *aspirant* ävensom för att kunna antagas till *elev* eller i *extra ordinarie* eller *ordinarie tjänst* erfordras, att vederbörande vid en av statens järnvägars undersökningsläkare företagen undersökning befunnits äga god kroppsbyggnad, vara fri från påtagliga psykiska defekter och icke vara behäftad med något eller någon av de i form. nr 98 A beträffande manlig samt form. nr 98 E beträffande kvinnlig tjänstehavare avsedda kroppsfel och sjukdomar.

För anställning, som uteslutande avser *tjänstgöring å expedition, byrå, kontor eller verkstad*, må befintligheten av smärre kroppsfel, som icke inverka på förmågan att utföra dylik tjänstgöring, icke utgöra hinder.

3. För att kunna erhålla i mom. 2 avsedd anställning eller befattning erfordras vidare, att vederbörande vid den av undersökningsläkaren företagna undersökningen uppfyller följande fordringar med avseende å färgsinne samt hörsel- och synförmåga, nämligen:
   a) Normalt färgsinne.
   b) Hörselförmåga, så att medelstark viskning kan uppfattas av *vartdera örat för sig* på ett avstånd av 4 meter.
   c) Synskärpa *utan* användande av korrektionsglas, uppgående till minst 1,0 på ena ögat samt minst 0,7 på andra ögat.

Ifråga om personal, av vilkens tjänstgöring trafiksäkerheten icke *omedelbart* är beroende, kan jämkning medgivas beträffande angivna fordringar. Fråga härom skall underställas styrelsens prövning.

Vidare framhålles, att förutom i mom. 2 och 3 angivna fordringar gäller för personal, som skall uttagas till *loktjänst*, samt för erhållande av befattning som *maskinbiträde i loktjänst, rälsbussförare* eller *lokeldare*, att vederbörande vid en av distriktets ögonspecialist företagen undersökning enligt särskilt intygsformulär befinnes fri från däri angivna ögonsjukdomar och brister i ögats funktioner.

Dessa fordringar gälla även för personal vid ledningsavdelning, som skall utbildas till *förare på ackumulatorlok och revisionsvagnar*, samt för *lokomotorförare*, dock att i fråga om sistnämnda befattning en synskärpa *utan* korrektionsglas av minst 0,9 på ena ögat och 0,6 på det andra ögat må kunna godtagas. För att erhålla stadigvarande anställning såsom *verkstads- och förrådsarbetare* samt *omlastare* erfordras, att den sökande icke är behäftad med här nedan angivna kroppsfel och sjukdomar samt företer av järnvägsläkare utfärdat intyg enligt särskilt formulär. Sådana kroppsfel och sjukdomar, vilka utgöra *hinder* för vinnande av dylik anställning, äro:

a) Svag kroppsbyggnad eller allmän svaghet.
b) Tuberkelsjukdom.

c) Annan kronisk infektionssjukdom eller konstitutionell sjukdom, varigenom kroppskrafterna blivit avsevärt nedsatta eller smittofara för arbetskamrater kan uppstå.
d) Kronisk sjukdom i ögat, hjärnan, ryggmärgen eller nervsystemet i övrigt.
e) Synskärpa understigande — för *verkstads- och förrådsarbetare* — 0,7 på det ena ögat och 0,3 på det andra, *utan* korrektionsglas samt — för *omlastare* — 0,5 på det ena ögat och 0,3 på det andra, *med eller utan* korrektionsglas.
f) Hörselförmåga understigande den normala i den grad, att vanligt tal icke kan uppfattas av båda öronen på en gång på ett avstånd av 3 meter.
g) Hjärtfel.
h) Större åderbråck eller svårare bensår.
i) Kronisk sjukdom i lunga eller lungsäck.
j) Kronisk sjukdom i bukens organ.
k) Tarmbråck eller tydliga anlag därtill.
l) Äggvita eller socker i urinen.
m) Kroppsfel eller lyten i övrigt, som kunna medföra inskränkning i den sökandes arbetsförmåga eller utgöra en fara för arbetskamraterna.
n) Tecken till alkoholmissbruk.

För anställning såsom *väg-* eller *platsvakt* gälla nyss angivna föreskrifter för verkstads- och förrådsarbetare samt omlastare. Dock skall sådan vakt hava normalt färgsinne, hörselförmåga, så att medelstark viskning kan uppfattas av *vardera örat för sig* på ett avstånd av 4 meter, ävensom äga en synskärpa uppgående till — *med eller utan* korrektionsglas — minst 0,7 å ena och minst 0,3 å andra ögat.

Patent- och registreringsverket tar större hänsyn till kroppskonstitutionen i fråga om expeditionsvakter och likställda än beträffande övrig personal.

Telegrafstyrelsen tillämpar fr. o. m. den 1 juli 1946 bestämmelser, enligt vilka följande kroppsfel och sjukdomar i och för sig utgöra *hinder* för vinnande av anställning vid telegrafverket.

I. *Allmäntillstånd:*
Påfallande svag kroppskonstitution.
II. *Infektionssjukdomar:*
Tuberkulos i icke utläkt stadium. Symptom på syfilis. Nyligen genomgången reumatisk feber.
III. *Blodsjukdomar:*
Kroniska blodsjukdomar, svårare anämi o. dyl.
IV. *Ämnesomsättningssjukdomar:*
Sockersjuka (diabetes mellitus), Basedows sjukdom eller symptom på annan svårare ämnesomsättningssjukdom.
V. *Nervsystemets sjukdomar:*
Avsevärd organisk eller funktionell sjukdom i nervsystemet.
VI. *Sinnessjukdomar:*
Genomgången sinnessjukdom med undantag av sådan akut sinnessjukdom, som uppträtt tillfälligt såsom komplikation till någon svårare, akut sjukdom.
VII. *Synsinnet:*
Nedsatt synskärpa i sådan grad att densamma, oaktat korrektion med glas, understiger nedan angivna värden:

ena ögat	andra ögat
0,5	0,3
0,6	0,2
0,7	0,1
0,8—0,9	<0,1—0,0

Närsynthet å båda ögonen av 7 dioptrier eller däröver. Ögonsjukdom, som kan anses menligt inverka på tjänstutövningen.

Anm. Konstateras å någotdera ögat närsynthet i högre grad än 5 dioptrier eller synnedsättning — efter korrektion — till 0,5 eller lägre värde, skall sökanden — därest han i övrigt anses lämplig att antagas i telegrafverkets tjänst — anmodas anskaffa och förete intyg av ögonspecialist, att ögonsjukdom icke föreligger. Sådant intyg kan sökande åläggas prestera även vid lägre grad av närsynthet eller högre synskärpa än nu sagts, om särskild anledning därtill anses föreligga.

VIII. *Hörselsinnet:*
Nedsättning av hörselförmågan i sådan grad, att viskning icke å någotdera örat kan uppfattas på 4 meters avstånd. Flytning från mellanörat.

IX. *Cirkulationsorganens sjukdomar:*
Klaffel och andra kroniska hjärtlidanden med undantag för de allra lindrigaste. Större åderbråck.

X. *Andningsorganens sjukdomar:*
Stinknäsa. Avsevärda talrubbningar. Ofta upprepad ihållande heshet. Svårare kroniska sjukdomar i andningsorganen.

XI. *Matsmältningsorganens sjukdomar:*
Svårare kroniska sjukdomar i matsmältningsorganen. Mycket dålig och vanskött tandgård. Tarmbråck.

XII. *Urin- och könsorganens sjukdomar:*
Äggvita i urinen, när den är orsakad av kroniskt njurlidande. Annan kronisk sjukdom i urinorganen. Svårare genitallidande.
Beträffande kvinnor: Menstruationsbesvär så svåra, att oförmögenhet till arbete under menstruationen uppstår.

XIII. *Bensystemets och rörelseorganens sjukdomar:*
Sådant lyte, som medför inskränkning av rörelseförmåga eller funktion hos ryggrad eller extremiteter, i den mån lytet kan menligt inverka på vederbörandes tjänstutövning. Kronisk ledgångsreumatism. Skrivkramp och telegrafistkramp i den mån menlig inverkan på tjänstutövningen därav kan befaras.

XIV. *Hudsjukdomar:*
Kronisk, utbredd hudsjukdom.

XV.
I övrigt kroppsfel, lyten, sjukdomssymptom och andra omständigheter, som kunna menligt inverka på sökandens lämplighet för tjänstgöring vid telegrafverket.

Härutöver gäller följande enligt § 7 i bestämmelserna angående fordringarna på sökandes hälsotillstånd.

På grund av de högre fordringar i hälsohänseende, som för att möjliggöra ett tillfredsställande utförande av tjänsteåliggandena måste ställas å innehavare av befattning såsom *telegrafassistent, radiotelegrafist, telegrafexpeditör, telegrafist* eller *telefonist,* gälla i fråga om sökande till dylik anställning samt för kvinnlig sökande till anställning såsom *telegrambärare* (med tanke på framtida övergång till telefonistanställning) i nedan angivna avseenden följande skärpta fordringar:

1. Synskärpan får icke å någotdera ögat efter korrektion understiga 0,1.
2. Hörselförmågan måste vara sådan, att viskning kan uppfattas av *vartdera* örat på ett avstånd av 4 meter.
3. Talet skall vara klart och tydligt utan stamning, samt fritt från besvär av heshet, trötthet med strupkramp eller andra röståkommor.

Vattenfallsstyrelsen meddelar, att några särskilda bestämmelser i ämnet icke äro utfärdade, men enligt praxis tages viss hänsyn till den sökta tjänstens art.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har upplyst, att samma krav i stort sett ställes på hälsotillståndet för samtliga anställningssökande. Givetvis fordras för vissa anställningshavare större fysisk rörlighet, t. ex. för personal, som har sitt arbete förlagt utomhus. *Arbetare,* som på grund av ålder, sjuklighet eller vanförhet fått sin arbetsförmåga nedsatt, kan emellertid erhålla nyanställning eller fortsatt anställning med i förhållande till arbetsförmågan avpassad lön, då modifikationer i fråga om kravet på hälsotillståndet kunna ifrågakomma.

4. Kräves läkarintyg även
a) för anställning i extra tjänst?

Från åtta av verken har uppgivits, att läkarintyg fordras för anställning i extra tjänst, dock har i ett verk kravet modifierats till »i regel». Tre verk ha meddelat, att de icke kräva läkarintyg, och på ett håll uppställer man i allmänhet icke krav på dylikt intyg för anställning i extra tjänst. Ett av verken framhåller, att läkarintyg numera fordras redan för tillfällig tjänsteman, och ett annat påpekar slutligen, att ingen personal finnes i extra tjänst.

b) för anställning av tillfällig art?

Nio av de tillfrågade verken ha upplyst, att de icke kräva läkarintyg för anställning av tillfällig art. Vid två erfordras i allmänhet ej dylikt intyg, och från ett håll har anmärkts, att för sådan tjänst är intyg obligatoriskt endast för viss arbetar- och verkstadspersonal. Ett verk kräver läkarintyg för vissa befattningshavare, vilka efter stadgad tid i regel övergå till fastare anställning, samt för viss genom kollektivavtal anställd personal, och hos ett annat verk uppställes krav på läkarintyg, då vederbörande skall rekryteras till mera varaktig befattning.

c) för tillträde till eventuella aspirantkurser?

Sju av verken uppge, att inga särskilda aspirantkurser förekomma. Ett verk fordrar ej läkarintyg för tillträde till eventuella aspirantkurser, ett annat kräver i allmänhet ej dylikt intyg. Vid fem av de tillfrågade verken erfordras läkarintyg för aspiranter.

d) av anställningssökande, som redan innehar statlig tjänst?

Från fem verk framhålles, att läkarintyg erfordras av anställningssökande, som redan innehar statlig tjänst. I två verk kräver man intyg vid anställning i eobefattning, och vid ett av dessa ävenledes för ordinarie tjänst. I ett fall meddelas, att läkarintyg i regel fordras, såvida ej ett sådant, högst 6 månader gammalt, redan finnes. Vid fyra verk är nytt intyg icke nödvändigt, om för den redan innehavda statliga tjänsten dylikt intyg företetts, och på ett håll gäller detsamma för antagning till extra ordinarie befattning. Vid ett verk slutligen avkräves icke läkarintyg, om vederbörande redan innehar statlig extra ordinarie eller ordinarie tjänst.

e) vid befordran inom verket?

Fyra verk kräva läkarintyg vid befordran till extra ordinarie befattning. Ett verk påpekar, att om intyg ej tidigare ingivits, fordras det vid första befordran till extra ordinarie eller ordinarie tjänst, och från ett annat håll meddelas, att läkarintyg avkrävts enstaka gånger, då befattningshavaren varit sjuklig närmaste tiden före befordran. Ett verk begär intyg för antagning till extra ordinarie befattningshavare, däremot icke vid befordran från en extra ordinarie tjänst till

en annan sådan samt från extra ordinarie tjänst till ordinarie. I ett fall har uppgivits, att läkarintyg kräves vid befordran från arbetaranställning till tjänstemannabefattning men icke vid annan befordran inom verket. Ett verk kräver intyg vid första befordran från arvodestjänst till extra, extra ordinarie eller ordinarie tjänst, och vid ett annat gäller, att läkarintyg i regel endast fordras vid antagandet av viss aspirant till extra ordinarie tjänsteman. Har emellertid person i annan aspirantanställning haft längre sjukledighet etc., infordras alltid nytt intyg, innan befordran sker till extra ordinarie. Detsamma gäller extra ordinarie tjänsteman, som söker ordinarie anställning. Från ett håll har anförts, att vid befordran till extra ordinarie och ordinarie tjänst fordras läkarintyg, dock må ett dylikt intyg godtagas, som utfärdats inom *ett* år, innan befordran ägde rum. Dessutom kräves läkarintyg vid befordran till samtliga befattningar av speciell karaktär, om icke visst intyg högst två år gammalt finnes. Hos ett verk erfordras läkarintyg allenast vid övergång till vissa tjänster, och hos ett annat påkallas intyg endast i undantagsfall. Slutligen har från ett håll påpekats, att vid befordran inom verket nytt läkarintyg ej erfordras.

5. Följes någon praxis eller ha några normer utarbetats för vilken betydelse som bör tillmätas företedda läkarintyg i jämförelse med övriga ansökningshandlingar?

Nio verk ha besvarat denna fråga nekande. Vid de övriga fästes avgörande betydelse vid läkarintyget, och några jämkningar i kraven på hälsotillståndet ha endast förekommit undantagsvis på ett par håll.

6.[1] *Huru många nyanställda ha antagits hos Eder under de två senast förflutna kalenderåren?*

7. I huru många av dessa fall förelåg enligt läkarintyget anmärkning mot hälsotillståndet?

I tablån å följande sida ha sammanställts de av verken lämnade uppgifterna angående antalet nyanställda åren 1943—44 (fråga 6), antalet fall med anmärkningar mot hälsotillståndet (fråga 7) samt antalet under nämnda år på grund av sådana anmärkningar avvisade sökande (fråga 9). Materialet har kompletterats med uppgifter angående antalet anställda personer.

8. Vilka skador eller sjukdomar avsågo dessa anmärkningar? För vilka arbetsuppgifter ha dessa personer anställts?

Vid fem verk förelåg enligt läkarintyg ingen anmärkning mot hälsotillståndet, och vid två hade inga läkarintyg företetts.

Generalpoststyrelsen meddelar, att *postexpeditörseleverna* hade i första hand anställts för tjänstgöring i kassaexpedition. Högst tre av de sökande, beträffande vilka anmärkning mot läkarintyget förelegat, torde komma att vidareutbildas för arbetsledande och administrativa uppgifter inom postverket. Vad gäller arten av de skador eller sjukdomar, som förekommo bland de antagna postexpeditörseleverna, hänvisas till bilaga 1 a.

Beträffande *postbiträdena* var styrelsen icke i tillfälle att lämna några exakta statistiska uppgifter, men de brister i hälsotillståndet, som förelegat hos de från postbiträdena rekryterade kontorsbiträdesaspiranterna, ansågos i stort få gälla för postbiträdena. I fråga om de hos *kontorsbiträdesaspiranterna* konstaterade åkommorna eller defekterna hänvisas till bilaga 1 b.

[1] För de affärsdrivande verken har framhållits, att vid besvarandet av frågorna 6—10 svaren torde avse den centrala förvaltningsmyndigheten samt ett eller två distrikt.

Myndighet	Anställda		Nyanställda åren 1943—44		Antal på grund av brister i hälsotillst. avvisade personer 1943—44
	Tidpunkt	Totalt	Antal	Med anm. mot hälsotillst.-ndet	
Domänstyrelsen	1/1—45	1 246	193	0	0
Försvarets sjukvårdsförvaltning	1/7—46	60	41	0	0
Postverket	1/1—46	8 904[1]	ca 2 900[1] [2]	ca 488	ca 250[1]
Tullverket	1/7—45	ca 3 900	74	0	5
Statens järnvägar					
a) järnvägsstyrelsen	1/1—45	1 340	147	—[3]	—[3]
b) I:a distriktet	1/1—45	8 104	1 628	286	232
c) huvudverkstaden och förrådsavdelningen i Örebro	1/1—45	1 415	120	0	6
Patent- och registreringsverket	1/7—45	230	50	0	0
Pensionsstyrelsen	1/8—45	374	39	11	0
Riksförsäkringsanstalten	1/7—45	708	331	—[4]	—[4]
Riksgäldskontoret		ca 200	80	—[4]	—[4]
Riksräkenskapsverket	1/7—45	ca 150	34	1	0
Skolöverstyrelsen	nov.—45	ca 125	24	0	0
Telegrafverket	1944	14 823[5]	2 687[6]	407[6]	159[6]
Vattenfallsstyrelsen (endast tjänstemän)	1945	1 871	461	23	ett fåtal
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	1/7—45	ca 1 800	1 450	ett fåtal	1

[1] Avser generalpoststyrelsen, södra distriktet, Stockholms distrikt jämte viss personal inom andra distrikt.
[2] Härtill komma 652, som utan läkarintyg anställts inom Stockholms distrikt.
[3] Uppgifter icke lämnade.
[4] Läkarintyg ha icke företetts.
[5] Samtliga med pensionsrätt anställda personer.
[6] Avser telegrafstyrelsen, telegrafverkets verkstäder samt fjärde och sjätte distrikt.

Postbiträdena liksom *kontorsbiträdesaspiranterna* sysselsättas huvudsakligen med sorterings-, bokförings- och maskinskrivningsarbete o. d.

En av två *diligensförare,* vilkas läkarintyg innehållit anmärkning mot hälsotillståndet, hade år 1928 lidit av »vatten i lungsäcken». Beträffande den andre, vilken vid fem års ålder ådragit sig barnförlamning, hade vid läkarundersökning, som föregick anställningen, påvisats bl. a. muskelatrofi i vänstra överarmens muskulatur. Båda sökandena hade anställts vid diligenstrafiken såsom chaufförer.

Beträffande *brevbäraraspiranterna inom södra distriktet* avsågo anmärkningarna bl. a.:

Carierade tänder, svagt utvecklat hjärta utan sjukliga förändringar, lindrig plattfot, astigmatism, närsynthet och defekt färgsinne.

Brevbäraraspiranterna anställdes för fullgörande av brevbäring, sortering av post m. m.

Mot de inom nämnda distrikt nyanställda *lantbrevbärarna* gällde anmärkningarna bl. a.:

Dövhet på vänster öra, föga syn på höger öga, lätt organiskt hjärtfel, så gott som fullständig blindhet på vänster öga och sockersjuka.

Lantbrevbärarna fullgjorde uteslutande lantbrevbäring.

Beträffande *brevbäraraspiranterna inom Stockholms distrikt* avsågo anmärkningarna i huvudsak följande:

Tuberkulos inom den närmaste släkten (sökandena antagna efter lungkontroll).

Carierade tänder, lindrig plattfot, nedsatt synförmåga. (Sökandena antagna efter avlämnat specialistintyg angående frånvaron av sjukliga förändringar i ögonen.)

Anmärkningarna mot *lådbrevbärarna inom Stockholms distrikt* avsågo:

I ett fall stelkramp och blodförgiftning med 10 procent invaliditet som följd, i ett annat fall benröta i höger arm år 1925 med recidiv åren 1931 och 1933 och med stelhet i höger armbåge och axel som följd och i ett tredje fall mycket dåliga tänder (sanering av munhålan måste verkställas före anställningen).

Lådbrevbärarna sysselsattes uteslutande med brevbäring.

I fråga om *städerskepersonalen* hade anmärkningarna enligt läkarintygen gällt bl. a. åderbråck i underbenen, bältros, nedsatt synförmåga m. m.

En anmärkning beträffande *en vid postverkets verkstad anställd arbetare* gällde enögdhet. *En arbetare vid postverkets persedelförråd,* som icke kunde erhålla friskintyg, undergick vid tidpunkten för läkarintygets utfärdande behandling för tuberkulos. Sökanden skulle anställas som lagerarbetare.

Järnvägsstyrelsen meddelar, att vid *I distriktet* avsågo anmärkningarna bl. a.:

Dåliga tänder, defekt färgsinne eller nedsatt syn, åderbråck, plattfot, nedsatt hörsel, talfel.

De anställningar, som dessa personer erhållit, voro bl. a.:

Rekryteringstjänst vid trafikavdelningen, stationär tjänst vid maskinavdelningen, loktjänst, expeditionstjänst etc.

Vid *huvudverkstaden och förrådsavdelningen i Örebro* förelåg i intet fall anmärkning mot sökandenas hälsotillstånd.

Pensionsstyrelsen uppger, att anmärkningarna avsågo synskärpan för nio anställningssökande. En sökande besvärades av höggradig stamning och en av kronisk otit å höger sida.

Berörda befattningshavare anställdes för granskning- eller allmänt kontorsarbete.

Riksräkenskapsverket — som redovisar en anmärkning — anför, att denna avsåg klen kroppskonstitution. En vid senare tidpunkt företagen läkarundersökning har emellertid givit vid handen, att vederbörandes hälsotillstånd ej har någon menlig inverkan på arbetsförmågan.

Arbetsuppgifterna voro i förevarande fall — liksom för personalen i övrigt hos riksräkenskapsverket — att hänföra till kontorsarbete.

Beträffande de av *telegrafstyrelsen* lämnade uppgifterna angående nyanställdas hälsotillstånd hänvisas till bilaga 1 c.

Hos *vattenfallsstyrelsen* avsågo anmärkningarna bl. a.:

Nedsatt hörsel (förrådsman, ingenjör, kontorsbiträde och reparatör), nedsatt synskärpa (ingenjör och vakt), medfött lyte å två av båda händernas fingrar (ritare) och felställning av vänster ben efter lårbensbrott (schaktmästare).

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen påpekar, att då styrelsen icke med exakthet kan angiva i huru många fall, där läkarundersökning påfordrats, anmärkning mot hälsotillståndet förelegat, kan icke heller frågan vilka skador eller sjukdomar dessa anmärkningar avsågo exakt besvaras.

9. Huru många anställningssökande (inklusive sökande till aspirantkurser eller liknande) ha under samma tid avvisats på grund av brister i hälsotillståndet?

10. Vilka sjukdomar eller skador ha i dessa fall påvisats?

Utöver vad som framgår av tablån å sid. 107 kan anföras följande:

Generalpoststyrelsen avvisade under åren 1943—1944 endast två sökande till *postexpeditörskurserna* på grund av anmärkning i läkarintyget. I det ena fallet avsåg anmärkningen totalt hjärtblock och i det andra medfött hjärtfel.

Antalet personer, som under samma tid hade avvisats på grund av sådana anmärkningar mot hälsotillståndet, som utrönts vid den av generalpoststyrelsen för postexpeditörskurserna tillsatta uttagningskommissionens personliga sammanträffande med de sökande — innan läkarintyg avlämnats av vederbörande — kunde beräknas uppgå till 10 à 15 st. Anmärkningarna hade i allmänhet gällt ledsjukdomar, svårare hjärtfel, höggradig nedsättning av synförmågan eller kroppslyten (såsom puckelrygg, klumpfot e. d.).

Styrelsen påpekar, att det övervägande antalet av de personer, som hos generalpoststyrelsen söka anställning i *kontorsbiträdeskarriären* (postbiträden), kallas att personligen infinna sig. Befinnes sökande vara behäftad med kroppslyte, med synnerligen nedsatt synförmåga eller med sjukdomsanlag, som skulle utgöra hinder för anställning i postverket, avvisas vederbörande *utan föregående läkarundersökning*. Antalet dylika fall kunde för kalenderåren 1943 och 1944 uppskattas till sammanlagt 50 à 60.

På grund av *vid läkarundersökning* konstaterade brister i hälsotillståndet avvisades under nämnda år omkring 150 anställningssökande. Anmärkningarna hade gällt bl. a. ögonsjukdomar, lungtuberkulos, vatten i lungsäcken, hjärtfel och ämnesomsättningssjukdomar.

Inom *södra distriktet* hade två och inom *Stockholms distrikt* 11 *brevbärarbiträden*, tillhörande rekryteringsgruppen, under åren 1943—1944 avvisats på grund av följande brister i hälsotillståndet:

Hjärtfel (systoliskt blåsljud), lungsjukdom, nervsjukdom samt nedsatt syn och hörsel.

Bland anställningssökande till *städningsarbete* och *arbetaranställning* hade under åren 1943—1944 följande antal avvisats:

Städerskepersonal:

Generalpoststyrelsen och bankavdelningen 1.

Stockholms distrikt ingen.

Västra distriktet (antalet kunde icke exakt uppgivas, men ansågs vara ringa).

Arbetarpersonal:

Postverkets tryckeri och bokbinderi 10 à 11.

Beträffande *städerskepersonal* och *arbetarpersonal* kunde exakta upplysningar angående de sjukdomar eller skador, som påvisats hos dessa båda kategorier anställningssökande, icke lämnas i varje särskilt fall.

Generaltullstyrelsen uppger, att anledningen till att vederbörande icke anställdes var uppgifter i läkarintygen om astma, ledgångsreumatism, plattfot eller avsevärd nedsättning av synskärpan.

Järnvägsstyrelsen meddelar, att vid *I distriktet* hade hos de 232 anställningssökande, som avvisats, bl. a. konstaterats följande sjukdomar och defekter.

Bristande synskärpa eller defekt färgsinne (99), plattfot (19), hjärtfel (8), nedsatt hörsel (5), högt blodtryck (5), tuberkulos (4), struma (2), ryggdefekt (1), sockersjuka (1), äggvita (1), stel höftled (1). I 86 fall var anledningen till avvisandet okänd på grund av att läkarintygen återsänts till de sökande.

I 133 fall hade befordran förvägrats eller uppskjutits på grund av bristande synskärpa, defekt färgsinne, tuberkulos, nedsatt hörselförmåga, dåliga tänder, benbrott (skada i tjänst), barnförlamning etc.

De bland de sex avvisade arbetarna vid *huvudverkstaden och förrådsavdelningen i Örebro* konstaterade defekterna voro otillräcklig synskärpa (3), nedsatt hörsel (1), klen kroppsbyggnad (1) och inskränkt rörlighet i vänstra höftleden (1). En tjänstehavare hade förvägrats befordran på grund av brister i hälsotillståndet.

De anmärkningar mot hälsotillståndet, som förelegat hos sökande, vilka avvisats från anställning vid *telegrafverket*, framgå av bilaga 1 d.

Vattenfallsstyrelsen uppger, att denna fråga icke kunde besvaras fullständigt, enär läkarintyg avfordrades blott den bland de sökande, vilken med hänsyn till kvalifikationer och löneanspråk befunnes böra ifrågakomma för vederbörande tjänst. Av sålunda uttagna sökande hade ytterligt få avvisats på grund av brister i hälsotillståndet. Några anteckningar om vilka sjukdomar eller skador, som förekommit, fördes icke.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har avvisat en anställningssökande, enär han förvägrats friskintyg på grund av att han stode under skärpt kontroll för en nyligen genomgången tuberkulos. En i styrelsen arvodesanställd amanuens hade icke befordrats till extra tjänsteman med hänsyn till att han hade hjärtfel.

11. I vilken omfattning blir Eder personal före uppnådd pensionsålder till följd av sjukdom, olycksfall i arbete eller annan orsak att betrakta såsom i högre eller lägre grad partiellt arbetsför?

Sju av myndigheterna (huvudsakligen centrala ämbetsverk) ha endast besvarat frågan genom ett allmänt uttalande. Två av dessa verk ha meddelat, att fall av partiell arbetsförhet före pensionsåldern uppkomma bland personalen, och de övriga fem ha angivit, att sådana fall endast förekomma i ringa eller jämförelsevis liten utsträckning.

Domänstyrelsen anger, att per år ca 0,1 procent av dess personal torde bli partiellt arbetsför. *Försvarets sjukvårdsförvaltning* beräknar, att *en* befattningshavare före pensionsåldern blir att betrakta som partiellt arbetsför på grund av tuberkulos. *Riksförsäkringsanstalten* har anfört, att för närvarande fyra befattningshavare, för vilka särskilda åtgärder, såsom anordnande av deltidsarbete måst vidtagas, kunna betraktas som partiellt arbetsföra.

Generalpoststyrelsen meddelar, att 31 *tjänstemän, tillhörande lönegraderna A 6—A 10*, (numera Ca 10—Ca 14) äro att hänföra till partiell arbetskraft. Antalet motsvarar 1 procent av ordinarie tjänstemän i nämnda lönegrader och 0,38 procent av hela antalet ordinarie tjänstemän inom postverket.

Ett 50-tal *chaufförer* liksom ett mindre antal *diligensförare*, som voro gengasförgiftade, borde också hänföras till sådan arbetskraft.

Bland *städerske-* och *arbetarpersonalen* har det hittills knappast förekommit,

att någon före uppnådd pensionsålder ansetts böra betraktas såsom partiellt arbetsför. Däremot har det i några fall inträffat, att arbetare under kortare tidsperioder varit partiellt arbetsföra — exempelvis under konvalescens efter genomgången sjukdom — och av läkare rekommenderats till kortare eller lindrigare tjänstgöring än normalt.

Generaltullstyrelsen påpekar, att, då statistik icke förts i fråga om inträffade fall av partiell arbetsförhet, det icke var möjligt att lämna uppgift därom för någon längre tid. Med ledning av från de lokala tullmyndigheterna införskaffade upplysningar beträffande förhållandena under åren 1943—1944 kan emellertid meddelas, att antalet partiellt arbetsföra anställda uppgick till omkring 100 (motsvarande 2 à 3 procent av antalet anställda), av vilka 62 *bevakningstjänstemän* erhållit stadigvarande befrielse från nattvaktstjänstgöring. Hela antalet i tullverket anställda utgjorde omkring 3 900.

Järnvägsstyrelsen uppger, att vid besvarandet av punkterna 11—12 anföres såsom exempel förhållandena vid II och III distrikten.

Antalet partiellt arbetsföra vid II och III distrikten var 313 (174 resp. 139), motsvarande 2,5 procent av dessa båda distrikts personal med ordinarie-, extra ordinarie- och aspirantanställning vid 1944 års slut (12 312 personer).

Inom *vattenfallsstyrelsen* förekommer detta bland *tjänstemännen* i relativt ringa omfattning. Bland *arbetare*, skadade under olycksfall i arbete, funnos den 1 mars 1945 ca 100 livräntetagare på livstid, vilkas arbetsförmåga genom olycksfallet nedsatts med 10 eller högre procent. Av ifrågavarande voro ca 25 anställda vid verket, medan ca 75 entledigats av en eller annan anledning, t. ex. på grund av fullständig arbetsoförmåga, brist på lämpliga arbetsobjekt eller på egen begäran. Även på grund av sjukdom ha några arbetare blivit partiellt arbetsföra men blott i relativt ringa utsträckning.

12. Finnes i regel möjlighet att inom verket omplacera dessa partiellt arbetsföra på ett såväl för individen som verksamheten tillfredsställande sätt?

Enligt vad som anförts från myndigheterna, synes omplacering av här avsedda partiellt arbetsföra ha kunnat ske. Det pekas emellertid från flera håll på olägenheterna på grund av minskad arbetsprestation och de kostnader, som uppstå, då partiellt arbetsföra bibehållas i tjänst.

Generalpoststyrelsen har anfört följande:

På grund av intensiteten i postarbetet och posttjänstens i övrigt krävande beskaffenhet är det merendels icke möjligt att på ett såväl för individen som för postverket tillfredsställande sätt omplacera *tjänsteman*, som lider av allvarligare fysisk eller psykisk skada. Förutsättningen för att partiellt arbetsföra skola i någon större utsträckning kunna omplaceras till lämplig tjänstgöring inom verket är, att särskilda mindre ansträngande tjänster (ev. deltidstjänster) inrättas för dem. Detta torde emellertid icke kunna ske utan en genomgripande revision av gällande avlönings- och pensionsförfattningar.

För flertalet kategorier *arbetare* kräves som regel särskild yrkesutbildning. Med hänsyn härtill kan en överflyttning av en arbetare, som för framtiden blivit partiellt arbetsför, till annan verksamhet bliva förhållandevis svår att genomföra. Möjligheter till omplacering i begränsad omfattning finnas dock genom överflyttning av partiellt arbetsför arbetare exempelvis till förråd eller lager, där ingen särskild yrkesutbildning kräves. Icke yrkesutbildad arbetskraft utnyttjas jämväl vid postverkets verkstad för vissa enklare göromål.

Generaltullstyrelsen: I allmänhet finnes möjlighet att omplacera de partiellt arbetsföra på ett för såväl individen som tjänsten någorlunda tillfredsställande sätt. Förflyttning till annan ort har emellertid — merendels efter tjänstemannens egen begäran — blivit nödvändig i ett icke ringa antal fall. På grund av vederbörandes begränsade användbarhet uppstå likväl ofta olägenheter ur tjänstesynpunkt även bortsett därifrån, att arbetsprestationen i många fall är betydligt mindre än den normala.

Järnvägsstyrelsen: Möjligheterna att på ett såväl för individen som verket tillfredsställande sätt omplacera de partiellt arbetsföra äro mindre vid ban- och maskinavdelningarna än vid trafikavdelningen. Vid den sistnämnda kunna nämligen i regel t. ex. färgsinnes- eller syndefekta ävensom tjänstemän, som ådragit sig kroppsskada, omplaceras i expeditions- eller magasinstjänst och dylikt, där deras arbetskraft ofta kan utnyttjas på ett nöjaktigt sätt, även om det i många fall är nödvändigt tilldela dem arbetsuppgifter, som normalt skulle åligga tjänstemän i lägre lönegrader.

För individens del torde dock frågan om behandlingen av partiellt arbetsföra kunna anses vara löst på ett i det stora hela tillfredsställande sätt, även om det för verkets del i många fall är förenat med kostnader och olägenheter att bibehålla partiellt arbetsföra i tjänst.

Hos *patent- och registreringsverket* möter omplaceringen i vissa fall svårigheter, ehuru man givetvis söker så långt möjligt finna lämpliga arbetsuppgifter för sådana partiellt arbetsföra.

Riksräkenskapsverket framhåller, att omplacering av partiellt arbetsföra på ett såväl för individen som verksamheten tillfredsställande sätt icke låter sig utan vidare göra.

Vattenfallsstyrelsen: Beträffande *tjänstemän* är svaret ja. I fråga om *arbetare* blir svaret detsamma för *driftarbetare,* där antalet partiellt arbetsföra är relativt ringa. Beträffande *byggnadsarbetare* äro möjligheterna i fråga beroende på byggnadsverksamhetens omfattning vid olika tidsskeden. Vid högkonjunktur kunna de partiellt arbetsföra i regel sysselsättas på ett för dem själva och verket fullt tillfredsställande sätt. Vid minskning i byggnadsverksamheten kan arbete åt partiellt arbetsföra beredas blott i begränsad omfattning.

I syfte att bereda så många som möjligt av de personer, som under sin anställningstid i vattenfallsverkets tjänst fått sin arbetsförmåga nedsatt genom olycksfall eller sjukdom, fortsatt arbete vid verket, har vattenfallsstyrelsen den 27 juni 1945 beslutat att på visst sätt bekosta erforderlig omskolning, vilken för närvarande berör högst ett 20-tal anställningshavare vid verket, övervägande arbetare.

Enligt meddelande från *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* ha under november månad 1945 förekommit två fall av partiell arbetsförhet, nämligen tvenne kvinnliga befattningshavare, lidande av s. k. »yrkessjukdomar». Den ena har av läkare rekommenderats att avstå från maskinskrivning. Svårigheter föreligga att finna lämpliga arbetsuppgifter åt dem.

13. I vilken utsträckning har personal hos Eder sjukpensionerats under de senaste fem åren? (Antal sjukpensionerade i relation till samtliga anställda.)

Fyra verk ha meddelat, att ingen befattningshavare har sjukpensionerats under de senaste fem åren. Hos de övriga har antalet sjukpensionerade varierat mellan 0,4 och 1,6 procent.

Bilaga nr 1 a.

Uppgift å anmärkningar mot hälsotillståndet hos postexpeditörseleverna, anställda direkt av generalpoststyrelsen.

	Antal
Tuberkulos inom den närmaste släkten (sökandena ha antagits efter det de underkastats lungkontroll)	4
Tidigare genomgången lungsäcksinflammation eller knölros (sökandena ha antagits, sedan de företett intyg från läkare, utvisande att risk för tuberkulos icke förelegat)	5
Stark närsynthet (korr. — 5,5 resp. — 6 D)	2
Nedsatt synförmåga (0,3 på ena ögat på grund av skada; ögat skelar något utåt)	1
Hjärtfel (systoliskt blåsljud, totalt hjärtblock, myocardit)	4
Lymfkörteltuberkulos (sökanden antagen med reservation för tillstötande komplikationer)	1
Genomgången näthinneinflammation	1
Måttlig struma	1
Utbuktningar å tjocktarmen (med risk för tjocktarmkatarr)	1
Obetydligt förhöjd blodsockerhalt	1
Bröstkorgen något platt	1
Summa	22

Bilaga nr 1 b.

Uppgift å anmärkningar mot hälsotillståndet hos kontorsbiträdesaspiranterna, anställda direkt av generalpoststyrelsen.

	Antal
Tuberkulos inom den närmaste släkten (sökandena ha antagits efter det de underkastats lungkontroll)	18
Tidigare genomgången lungsäcksinflammation eller knölros (sökandena ha antagits, sedan de företett intyg från läkare, utvisande att risk för tuberkulos icke förelegat)	9
Hjärtfel (systoliskt blåsljud, totalt hjärtblock, myocardit)	3
Struma	6
Tidigare förefintlig äggvita	2
Öroninflammation (mastoiditis)	5
Nedsatt synförmåga (vid höggradig närsynthet eller i övrigt större nedsättning i synskärpan har sökande före anställningen måst genom specialistintyg styrka, att ögonen icke företett sjukliga förändringar)	68
Hudsjukdom	2
Blodpropp	1
Asthma bronchiale	1
Fibroadeni i vänster bröst	1
Scolios (betydande ryggradskrökning) (1 sökande fick stå över tills vidare för att genomgå sjukgymnastisk behandling)	2
Carierade tänder (samtliga godtagna efter sanering av munhålan)	32
Summa	150

Uppgift å anmärkningar mot hälsotillståndet i fråga om nyanställda vid telegrafverket under åren 1943—1944.

Antal	Skador eller sjukdomar	Arbetsuppgifter
216	Synfel	1 tekniskt arbete (ingenjör). 1 vävkopiering och enklare ritarbete. 2 telegrambäring. 2 arbetsstudier. 4 ritarbete. 18 kontorsarbete. 28 verkstadsarbete. 160 telefonistarbete.
1	Synfel. Dålig hörsel (¾ normal)	Kontorsarbete.
1	Synfel. Felställning å underkäken (s. k. galoschkäft).	Verkstadsarbete.
1	Synfel. Haft kluven gom. Inre operation lyckad, yttre ej färdig.	»
4	Synfel. Dåliga tänder. Haft knölros.	»
3	Synfel. Ofta smärtsam menstruation.	»
1	Synfel. Nervös.	Laboratoriearbete.
1	Synfel. Vänstersidigt pungåderbråck.	Verkstadsarbete.
1	Obetydlig latent skelögdhet.	»
1	Färgblind (grönblind). Dåliga tänder.	»
1	Förtjockade trumhinnor. Hörseln å båda öronen hälften av normal.	»
1	Förtjockade trumhinnor. Hörseln å båda öronen något nedsatt. Något kutig. Haft ischias efter ryggskada år 1937.	»
1	Indragen trumhinna. Hörseln å vänstra örat hälften av normal.	»
1	Varbildning i högra örat vid 10 års ålder. Hörseln å vänstra örat ⅛ av normal.	Kontorsarbete
2	Haft högersidig öroninflammation. Hörseln å högra örat hälften av normal.	Verkstadsarbete
1	Hörseln å högra örat obetydligt nedsatt.	»
1	Hörseln å vänstra örat obetydligt nedsatt.	»

Antal	Skador eller sjukdomar	Arbetsuppgifter
1	Ofta vaxproppar i öronen.	Telefonistarbete.
54	Dåliga tänder.	1 ritarbete. 1 laboratoriearbete. 3 linjearbete. 49 verkstadsarbete.
1	Dåliga tänder. Stora trasiga tonsiller.	Verkstadsarbete.
1	Dåliga tänder (dock sanerade). Ibland smärtsam menstruation. Blodbrist 2 veckor sommaren 1944. Skabb (genomgick skabbkur före anställningen).	»
1	Dåliga tänder. Svåra smärtor vid menstruationen, dock som regel utan arbetsoförmåga.	»
1	Dåliga tänder. Smärtsam menstruation med arbetsoförmåga.	»
1	Dåliga tänder. Haft nervfeber.	»
1	Stora tonsiller, som böra borttagas. Ofta halsfluss. Snedställd näsmellanvägg.	»
8	Stora tonsiller.	»
1	Ansvällda lymfkörtlar på båda sidor av halsen. Fadern död i lungtuberkulos.	»
1	Obetydlig sköldkörtelförstoring. Obetydlig svullnad kring höger knä, ej i själva leden. Trög mage.	Kontorsarbete
1	Stor struma. Blodbrist. Haft svårare hudsjukdom i ansiktet.	»
1	Struma. Lätt blodbrist.	Verkstadsarbete.
1	Struma. Oregelbunden menstruation. Något kutig.	Kontorsarbete.
1	Struma.	Verkstadsarbete.
21	Obetydlig struma.	3 telefonistarbete. 4 kontorsarbete. 14 verkstadsarbete.
1	Obetydlig struma. Nedsatt syn.	Kontorsarbete.
1	Obetydlig struma. Varbildning i öronen för 2 år sedan (radikalopererad). Hörseln å vänstra örat nedsatt. Lätt blodbrist.	»
1	Obetydlig struma. Dåliga tänder.	Verkstadsarbete.
1	Obetydlig struma. Hudutslag.	»
1	Obetydlig struma. Fet, finnig hud. Öronvax.	»
1	Obetydlig struma. Mjukt biljud.	»
1	Obetydlig struma. Knölros för 3 år sedan.	»
1	Obetydlig struma. Något kutig.	»
2	Obetydlig struma. Ibland smärtsam menstruation. Som regel utan arbetsoförmåga.	1 kontorsarbete. 1 verkstadsarbete.
1	Hjärtfel.	Telefonistarbete.
1	Organiskt hjärtfel, väl kompenserat (klaffel av lindrig art).	Verkstadsarbete.
1	Kort praesystoliskt och tydligt systoliskt blåsljud på hjärtspetsen.	Kopistarbete.
1	Mjukt systoliskt biljud.	Verkstadsarbete.

Antal	Skador eller sjukdomar	Arbetsuppgifter
1	Mjukt systoliskt biljud (tillfälligt). Ibland smärtsam menstruation. Som regel utan arbetsoförmåga.	Verkstadsarbete
1	Mjukt biljud vid hjärtspetsen. Oregelbunden menstruation med arbetsoförmåga.	»
1	SR 15 mm/t., 18/7 SR 39 mm/t., 16/9 SR 18 mm/t., 10/10 SR 12 mm/t.	Maskinskrivning.
1	SR 13 mm/t. Akut ledgångsreumatism år 1941. Ej recidiverad.	Verkstadsarbete.
1	Något förhöjd blodsänkningsreaktion.	Telefonistarbete.
2	Lätt anämi.	1 telefonistarbete. 1 kontorsarbete.
1	Knölros vid 5 eller 6 års ålder. Nyligen undersökt å dispensär och skärmbildsundersökt med gott resultat.	Telegrafassistent.
1	Något oren andning på vänster spets.	Kontorsarbete.
1	Haft lungsäcksinflammation.	»
1	Haft bronchopneumoni 1941. Hösnuva sedan många år.	Telegrafassistent.
1	Klen och vårdad på konvalescenthem för 12 år sedan. Modern död i lungtuberkulos.	Verkstadsarbete.
1	Sviter efter barnförlamning år 1938. Höger lår och höger vad 6 cm. smalare än vänster. Höger ben 1 cm. kortare än vänster. Reflexer positiva.	»
1	Sviter efter barnförlamning vid 2 års ålder. Svagare muskulatur samt någon felställning av vristen i höger ben. Haltar. Hörseln å vänster öra nedsatt till hälften.	»
1	Medfödd förlamning i båda benen. Opererad så att hon kan gå och röra sig. Ibland smärtsam menstruation med arbetsoförmåga.	Kontorsarbete *)
1	Muskelförlamning i höger underben och fot.	Telefonistarbete.
1	Snedställning av bäckenet (barnförlamning).	»
1	Sjukdom i ryggradskota vid 2—6 års ålder. Någon ryggstelhet och framåtböjdhet efter sjukdomen.	Kontorsarbete.
1	Obetydlig högerscolios. Ibland menstruationsbesvär.	Verkstadsarbete.
1	Något kutig. Lätt scolios.	Kontorsarbete.
1	Starkt kutryggig.	Verkstadsarbete.
1	Måttlig snedhet i ryggraden.	Linjearbete.
1	Spenslig. Svankrygg och scolios. Vänstersidig pleurit med utgjutning 1939. Sedan dess under kontroll. Något försvagat andningsljud vid vänstra lungbasen.	Kontorsarbete.
4	Deformitet av lillfingrarna.	3 telefonistarbete. 1 verkstadsarbete.
1	Haft reumatism i fingrarna.	Kontorsarbete.

* Anställd under förutsättning att hon icke erhåller sjukavlöning, sjukvård eller läkarvård för sjukdom i samband med sitt lyte.

Antal	Skador eller sjukdomar	Arbetsuppgifter
2	Vänsterhänt.	Telefonistarbete.
1	Vänster ben 1 cm. längre än höger (benbrott).	Linjearbete.
4	Plattfot.	2 linjearbete. 2 verkstadsarbete.
2	Ledgångsreumatism för 3 år sedan.	Verkstadsarbete.
1	Allmän kroppskonstitution: svag, gracil.	Telegrafassistent
1	Menstruationen uteblivit 4 månader.	Verkstadsarbete.
1	Oregelbunden menstruation.	»
1	Ibland smärtsam menstruation. Ofta huvudvärk.	»
1	Smärtsam menstruation, dock utan arbetsoförmåga.	»
3	Smärtsam menstruation med arbetsoförmåga.	1 kontorsarbete. 2 verkstadsarbete.
1	Sockersjuka.	Telefonistarbete.
1	Äggvita.	Kontorsarbete.
1	Äggvita (0.5 ‰). Mandlar bortopererade.	Verkstadsarbete.
1	Migrän 5—6 dagar årligen.	Kontorsarbete.
1	Meningitis i maj månad 1944.	Telefonistarbete.
1	Nervositet.	Vävkopiering och enklare ritarbete.
1	Vissa hysteriska svimningsanfall. Det senaste i februari månad 1944.	Kontorsarbete.
1	Malaria i barndomen.	»
1	Envist eksem. Oregelbunden menstruation.	» *)
2	Obetydligt pungåderbråck.	1 ritarbete. 1 verkstadsarbete.
1	Trög avföring.	Kontorsarbete.
2	Magkatarr.	Verkstadsarbete.
S:a 407		

* Anställd under förutsättning att hon ej behöver handskas med kemikalier, som kunna framkalla eksem.

Uppgift å sjukdomar och skador, som påvisats hos avvisade anställningssökande vid telegrafverket åren 1943—1944.

Antal	Skador och sjukdomar
52	Synfel.
1	Synfel. Äggvita och dålig fattningsförmåga.
5	Öron- och näsåkommor.
3	Nedsatt hörsel.
1	Kronisk högersidig öroninflammation. Öronflytning finnes trots operation för kronisk öroninflammation. Obetydlig struma. En broder lidit av pleurit.
1	Dåliga tänder.
1	Dåliga tänder. Knölros 1938.
1	Dåliga tänder. Njurbäckensinflammation 1942. Pannhålsinflammation 1938.
4	Halsåkommor.
4	Talfel.
1	Ofta påkommande heshet och huvudvärk.
1	Skrofulös körtel.
1	Struma.
9	Hjärtfel.
1	Obetydligt mjukt biljud vid hjärtspetsen. Ledgångsreumatism i februari månad 1943.
5	Blodbrist.
7	Lungtuberkulos.
1	Risk för lungtuberkulos.
3	Körtlar på lungorna.
6	Haft knölros.
1	Kronisk luftrörskatarr.
2	Haft lungsäcksinflammation.
1	Astma.
1	Rassel över ett begränsat parti vid höger lungbas. Ej lungtuberkulos.
1	Haft pleurit i 5—6 års åldern.
1	Några rester efter genomgången pleurit. SR 12 mm/t.
1	Barnförlamning 1938. Flat bröstkorg, mager, vuxit fort.
1	Sned rygg.
1	Knäskada.
2	Svag kroppskonstitution.

1 Mycket spädvuxen och mager. Svullet tandkött.
1 Invaliditet i vänster överarm.
1 Ett större oläkt sår med substansförlust å höger lillfinger gör vederbörande f. n. oförmögen till arbete. En syster har lungtuberkulos.
3 Menstruationsbesvär med arbetsoförmåga.
1 Upprepade gånger äggstocksinflammation. Smärtsamma menstruationer.
1 Smärtsamma och långvariga menstruationsperioder. Bott 9 år i tuberkulös familj. Haft lungaffektion vid 12 års ålder.
3 Sockersjuka.
6 Äggvita.
1 Äggvita. Haft lungkatarr och blåskatarr.
1 Äggvita och njurblödning 1938.
1 Äggvita. Migrän enstaka gånger.
1 Äggvita. Haft lungkatarr och blåskatarr.
1 Psykisk och fysisk svaghet.
8 Psykiskt hämmade eller nervösa.
1 Nervklen.
1 Påtaglig intellektuell efterblivenhet.
1 Epilepsi.
1 Haft reumatisk feber.
1 Gulsot, blåskatarr.
1 Magsår.
1 Mjälten bortopererad.
1 Eksem på armar och ben.
1 Eksem och stark darrhänthet.

Summa 159

Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa statsmyndigheter angående bestämmelser eller praxis i avseende på rekryteringsålder.

I cirkulärskrivelse av den 22 juli 1946 har kommittén anhållit om yttrande från de i bilaga 1 angivna myndigheterna över följande frågor.

1. Tillämpas hos Eder några särskilda principer i fråga om anställningsåldern vid rekrytering av personal

a) enligt meddelade bestämmelser?
b) enligt stadgad praxis?

Av de fjorton tillfrågade verken ha fyra uppgivit, att bestämmelser angående viss ålder som villkor för erhållande av anställning utfärdats. Föreskrifterna avse emellertid icke i något fall samtliga sysselsatta personalkategorier vid respektive verk. För de kategorier, beträffande vilka åldersbestämmelser äro gällande, är den föreskrivna anställningsåldern olika för olika arbetsuppgifter. I regel är för betydande personalkategorier den övre åldersgränsen bestämd till någon av åldrarna 22—25 år. För vaktpersonal och för rutinartat expeditionellt arbete är den fastställda maximiåldern i allmänhet lägre, och för andra enklare arbetsuppgifter, som icke ankomma på personal i tjänstemannaställning, gälla i vissa fall högre övre åldergränser, såsom t. ex. 30 eller 45 år för viss kollektivavtalsanställd arbetskraft.

Vid verk, som icke utfärdat några bestämmelser om anställningsålder, har ej heller utbildats någon stadgad praxis angående vissa övre åldersgränser för antagning av personal. Rekryteringen sker i regel från åldersgrupperna under 30 år. När det gäller vaktmästare och därmed jämställd personal, är den dock koncentrerad på åldersgrupperna under 20 år.

Vid övriga verk, som tillämpa vissa åldersbestämmelser, ha för en del personalkategorier, vilka icke omfattas av givna föreskrifter i hithörande hänseende, ändock viss praxis i fråga om övre åldersgränser stadgat sig. Sålunda gäller vid ett verk för olika personalkategorier följande maximiålder: för befattningshavare i tjänstemannaställning ej uppnådda 22, 23, 26 respektive 27 levnadsår samt för arbetare ej fyllda 30 levnadsår. Vid ett annat verk anställas verkstadsarbetare endast i undantagsfall efter uppnådda 25 levnadsår, under det att beträffande annan vid verket kollektivavtalsanställd arbetskraft någon dylik praxis icke tillämpas.

2. Är så fallet, vilka synpunkter eller överväganden ha legat eller ligga till grund härför?

Se sammanfattning å sid. 75.

3. Medgivas undantag från de normer, som tillämpas i fråga om anställningsåldern?

Se sammanfattning å sid. 76.

4. Därest undantag ha förekommit, a) ha dessa avsett personal, som anställts för täckande av tillfälligt personalbehov eller b) ha de även avsett personal, som varit ämnad att erhålla fastare anställning?

Av de tillfrågade verken ha sex uppgivit, att undantagen från tillämpad antagningsålder gällt tillfällig personal eller att åldern i sådant fall icke utgör något hinder. Ett verk har meddelat, att de överåriga, som anställts tillfälligt, sedermera på grund av rekryteringssvårigheter givits en fastare anställning.

5. Förekommer manlig kontorspersonal med lönegradsplacering och arbetsuppgifter motsvarande dem, som äro gängse för kvinnlig biträdespersonal inom statsförvaltningen?

Se sammanfattning å sid. 76.

6. Om personal, som åsyftas i fråga 5, icke finnes, föreligga hos Eder arbetsuppgifter, vilka skulle vara lämpade för äldre manlig personal med kontorspraktik?

Se sammanfattning å sid. 76.

Sammanfattning av svaren å kommitténs enquête till vissa kommuner angående anställningsförhållanden m. m.

Kommittén har i cirkulärskrivelse den 25 februari 1946 till 19 städer, 10 landsting och 24 landskommuner begärt utlåtande över vissa frågor, som äga samband med förutsättningarna för partiellt arbetsföras anställning i kommunal tjänst. Svar å skrivelsen ha inkommit från 18 städer, 9 landsting samt 16 landskommuner.

1. Gälla för anställning i kommunens tjänst särskilda föreskrifter beträffande kraven på hälsotillståndet hos anställningssökande?

Ett flertal *städer* ha angivit, att sådana föreskrifter gälla beträffande polis- och brandmän m. fl. yrkesgrupper. Vidare har allmänt uppgivits, att enligt bestämmelserna i tjänstereglementet för respektive stad anställningssökande skall genom läkarintyg styrka sig »vara fri från sjukdom eller lyte, som kan menligt inverka på sökandes förmåga att fullgöra med ifrågavarande befattning förenade åligganden». På sina håll är läkarintygets syfte att styrka, att den sökande är »fri från sådan sjukdom och sådant sjukdomsanlag eller lyte, som etc.». Vad gäller kollektivavtalsanställda arbetare i städernas tjänst äro dessa enligt avtalsbestämmelserna i regel skyldiga att vid anfordran förete läkarintyg angående sitt hälsotillstånd. Tillämpningen av denna bestämmelse är emellertid mycket olika i olika städer och även bland verk och inrättningar i samma stad.

Av de från *landstingen* inkomna svaren synes framgå, att några speciella krav på hälsotillståndet icke upprätthållas. Emellertid föreskrives i tjänstereglemente eller kollektivavtal, att sökande skall avlämna läkarintyg, dock icke förrän han erhåller meddelande om att han mot företeende av sådant intyg erhåller anställning.

Ej heller de svar, som avgivits av *landskommunerna,* lämna någon upplysning om att särskilda krav på hälsotillståndet uppställts. Däremot gäller i en del fall, att läkarintyg skall företes vid anställning, emellanåt dock endast på anfordran.

2. Vilket formulär till läkarintyg användes?

Av de tillfrågade *städerna* ha 13 av de 18 städer, som besvarat enquêten, insänt av resp. kommunala myndigheter fastställda formulär.

För kollektivt anställda arbetare användes i regel icke särskilt formulär.

Städerna Norrköping, Eskilstuna, Västerås, Gävle och Östersund ha meddelat, att fastställt formulär icke användes i resp. städer.

Samtliga *landsting* utom Malmöhus läns använda av svenska landstingsförbundet fastställt formulär.

Av *landskommunerna* ha 13 uppgivit, att särskilt formulär till läkarintyg icke användes, medan två kommuner meddelat, att så är fallet. En kommun har lämnat frågan obesvarad.

3. Utföres undersökning av anställningssökande av särskilt därtill utsedd läkare?

Frågan har besvarats jakande av sex *städer*. Övriga städer ha lämnat nekande svar eller meddelat, att fordringarna på läkarintyget i detta avseende inskränka sig till att detsamma skall vara utfärdat av legitimerad läkare. En del har dock uppgivit, att vissa personalkategorier undersökas av särskilt utsedd eller anvisad läkare.

I fråga om *landstingen* synes i allmänhet gälla, att undersökning av anställningssökande skall utföras av i statens, landstings eller kommuns tjänst anställd läkare. Två landsting ha meddelat, att även läkarintyg av andra legitimerade läkare än de nyssnämnda godkännas.

Endast två *landskommuner* ha besvarat frågan jakande.

4. Har i så fall instruktion för denne utfärdats?

Av *städerna* ha fem meddelat, att instruktion utfärdats för stads- eller tjänsteläkare.

Endast ett av *landstingen* har meddelat, att föreskrifter angående läkarundersökning utfärdats.

Samtliga *landskommuner* ha besvarat frågan med nej.

5. Om icke någon speciellt utsedd läkare finnes för bedömandet av hälsotillståndet hos anställningssökande, hur garanteras då enhetligheten i bedömningen av fallen?

Flertalet *städer* anse, att den enhetliga bedömningen garanteras därigenom att utsedda läkare handhava undersökningarna, att enhetliga frågeformulär användas eller att tveksamma fall granskas av särskild instans. Två städer framhålla, att enhetligheten icke är garanterad. Två städer ha lämnat frågan obesvarad.

Av *landstingen* meddela tre, att enhetlighet i bedömningen icke kan garanteras. I tre fall anses sådan garanti uppnådd genom personalläkarens granskning av läkarintyg eller därigenom att tveksamma fall hänskjutas till särskilt organ. Två landsting hänvisa till det fastställda formuläret till läkarintyg. I ett fall har frågan icke besvarats.

Fyra *landskommuner* ha avlämnat svar. En kommun har framhållit, att som regel anlitas en och samma läkare. I två fall uppgives, att några svårigheter att åstadkomma en enhetlig bedömning hittills icke förelegat. En kommun meddelar, att läkarintyget gives vitsord, oberoende av vilken läkare som utfärdat detsamma.

6. Kräves läkarintyg

A. av samtliga sökande till anställning såsom a) tjänsteman, b) arbetare?

Se sammanfattning av svaren å fråga 1.

B. när fråga är om ordinariesättning av person, som redan innehar befattning i kommunens tjänst såsom a) tjänsteman, b) arbetare?

Hälften av de *städer*, som besvarat enquêten, har uppgivit, att läkarintyg kräves. Beträffande övriga städer synes ofta gälla, att befattningshavaren vid befordran till ordinarie tjänst avfordras läkarintyg, om så anses av förhållandena särskilt påkallat eller viss tid förflutit efter det att sådant intyg senast avlämnats.

I fråga om arbetare kräva sju städer läkarintyg, då det gäller att ge anställningsförhållandet en fastare karaktär. I övriga fall motsvarar praxis vad som sist anförts beträffande tjänstemän i städer, som icke upprätthålla ett generellt krav på läkarintyg vid ordinariesättning.

Vad gäller *landstingen* kräves i allmänhet intyg för erhållande av ordinarie tjänst. Endast i ett fall har frågan besvarats med nej. I två fall synes intyg begäras, om särskilda skäl därtill äro för handen.

Av svaren från *landskommunerna* framgår, att läkarintyg i allmänhet icke behöver företes i samband med erhållandet av ordinarie anställning.

C. vid befordran av a) tjänsteman, b) arbetare?

Något krav på läkarintyg vid befordran upprätthålles i allmänhet icke av de tillfrågade *städerna,* vare sig det gäller tjänsteman eller arbetare. En stad har uppgivit, att intyg vid befordran endast fordras vid brandkåren och poliskåren. För övrigt synes skyldighet i förevarande avseende icke föreligga i annan mån än att läkarutlåtande med hänsyn till den anställdes hälsotillstånd anses påkallat.

De flesta *landsting* fordra enligt vad som framgår av svaren icke företeende av läkarintyg vid befordran. Två av landstingen upprätthålla emellertid ett sådant krav i vissa fall. Beträffande ett av dessa landsting gäller skyldigheten endast befordran av arbetare.

Av de svar, som lämnats av *landskommunerna,* framgår, att läkarintyg icke kräves i samband med befordran av anställd personal.

7. Ställas samma krav på hälsotillståndet för samtliga anställningssökande eller modifieras dessa krav med hänsyn till den sökta tjänstens art?

De inkomna svaren giva vid handen, att *städerna* i allmänhet icke låta brister i sökandes hälsotillstånd utgöra hinder för anställning, för såvitt dessa icke menligt inverka på fullgörandet av de med tjänsten förenade åliggandena, vilken praxis sålunda kan sägas innebära en modifikation av hälsokraven med hänsyn till den sökta tjänstens art. Uppgifter lämnas även om att skärpning av kraven i fråga kan förekomma med avseende på vissa arbetsuppgifter.

Sex städer ha meddelat, att samma krav ställas på samtliga anställningssökande.

Flertalet *landsting* har avgivit svar, vilka angiva, att även dessa bedöma anställningssökande med brister i hälsotillståndet på ungefär liknande sätt som städerna. Endast två landsting ha reservationslöst förklarat, att samma krav ställas på hälsotillståndet för samtliga sökande.

I fråga om *landskommunerna* förekommer även en modifikation av hälsokraven. Gällivare kommun har uttryckligen framhållit, att hälsokraven modifieras avsevärt och att i vissa fall partiellt arbetsföra lämnats företräde till anställning. Tre kommuner ha uppgivit, att samma krav på hälsotillståndet ställas på samtliga sökande, under det att fem kommuner lämnat frågan obesvarad.

8. Ha några föreskrifter meddelats om eller följes någon praxis i fråga om den betydelse, som bör tillmätas företedda läkarintyg i jämförelse med övriga ansökningshandlingar?

Samtliga *städer* med undantag av Stockholm, Hälsingborg, Borås och Östersund ha besvarat frågan med endast nej. Tjänstenämnden i Stockholm har även lämnat nekande svar, medan löneavtalsnämnden för staden meddelat, att läkarintygets betydelse avser endast hälsotillståndet. Hälsingborg har svarat nej men framhållit, att kravet på friskintyg är villkorligt och att staden modifierar hälsokraven med hänsyn till den sökta tjänstens art. Borås har meddelat, att läkarutlåtandet äger vitsord framför alla andra handlingar, och Östersund framhåller, att friskintyg är förutsättning för tjänstens erhållande.

Frågan har besvarats nekande av samtliga *landsting* utom två. Av dessa har Västernorrlands läns landsting meddelat, att inga sådana värderingar ha behövt

ifrågakomma. Landstinget i Södermanlands län uppgiver, att inga föreskrifter meddelats i detta avseende.

Av *landskommunerna* ha de flesta besvarat frågan nekande och några lämnat densamma obesvarad. En kommun har uppgivit, att läkarintyget torde spela en avgörande roll vid tillsättning av ordinarie befattningshavare.

9. Finnes hos Eder stipulerad maximiålder för anställningssökande a) tjänsteman, b) arbetare?

Bestämmelser om maximiålder för erhållande av anställning tillämpas beträffande *tjänsteman* av tolv av de tillfrågade *städerna*. Övriga städer ha uppgivit, att sådana bestämmelser i allmänhet ej finnas.

Vad gäller den förstnämnda gruppen städer, innehålla i de flesta fall de för dem gällande tjänste- eller pensionsreglementena föreskrifter om att till innehavare av befattning ej må antagas den, som uppnått sådan levnadsålder, att han vid avgången ur tjänst ej kan uppnå det antal tjänstår, som fordras för erhållande av pension. I en del fall har uppgivits, att förutsättningen för vinnande av anställning är, att den sökande kan erhålla *full* pension och i andra åter att endast villkoren för erhållandet av *avkortad* pension skola kunna uppfyllas. Vad avser städer, som äro hänförliga till sistnämnda grupp, angives i ett fall, att pensionsrätt icke kan förvärvas av person, som vid anställningens början uppnått en ålder, som med mindre än tio år understiger pensionsåldern för den innehavda befattningen. I ett annat fall har meddelats, att högsta anställningsåldern för ordinarie tjänsteman skall motsvara en levnadsålder, som med 15 år understiger pensionsåldern. För att kunna utses till innehavare av ordinarie befattning å lönestat skall tjänstemannen emellertid i regel vara i sådan levnadsålder, att han kan uppnå det antal tjänstår, som fordras för erhållande av *hel* pension, eller också för felande tjänstår förvärvat rätt till pension i tidigare anställning eller på annat sätt. Från de nämnda föreskrifterna om maximiålder för vinnande av anställning kunna emellertid undantag göras.

Övriga städer, som tillämpa en högsta anställningsålder, ha endast meddelat, att sådan finnes eller angivit densamma utan kommentarer. Härvid ha uppgivits sådana högsta åldersgränser såsom »i regel» 35, 40, och 50 år för manlig och 45 år för kvinnlig tjänsteman.

Bland de städer, som uppgivit, att maximiålder i allmänhet icke tillämpas, synas dock beträffande vissa arbetsuppgifter, såsom polis- och brandkårstjänst, föreskrifter i detta hänseende ha utfärdats. En av dessa städer meddelar sålunda, att högsta anställningsåldern för antagning till tjänst vid polisverket är 28 år och vid brand- och ambulansväsendet 27 år. I ett par andra fall säges högsta anställningsåldern i princip vara resp. 35, 40 och 50 år.

I den mån maximiålder finnes stipulerad för *arbetare*, uppgives den till 35, 40, 45 och 50 år, eller också skall sökande vara i sådan levnadsålder, att han kan uppnå det antal tjänstår, som erfordras för erhållande av hel pension. Ofta är därvid 30—35 årsåldern satt som åldersgräns. Praxis i de städer, som icke stipulerat maximiålder för arbetare, är, att den sökande icke bör ha fyllt 35 år. Undantag förekomma i dessa fall enligt uppgift.

För *landstingen* gällande reglementen och kollektivavtal innehålla bestämmelser om att sökande, som överskridit en ålder av 35 år för man och 30 år för kvinna, ej må antagas utan särskilt medgivande av förvaltningsutskottet.

Beträffande *landskommunerna* uppgives i två fall, att villkoret för erhållande av anställning bl. a. är, att sökande kan uppnå det antal tjänstår, som medför rätt till pension. Undantag härifrån kan emellertid medgivas efter fullmäktiges

hörande. De kommuner, som i sina svar meddelat, att dylika bestämmelser icke förekomma, ha dock framhållit, att rekryteringen av personal med hänsyn till pensioneringsbestämmelsen i huvudsak sker från yngre åldersgrupper.

10. Finnes möjlighet för person, som uppnått dylik ålder, att erhålla anställning såsom tjänsteman eller arbetare, om han genom t. ex. retroaktiva premieinbetalningar kan ordna sina pensionsförhållanden?

I fem av *städerna* som besvarat enquêten, ha överåriga sökande icke möjlighet att genom inbetalning av retroaktiva pensionsavgifter undanröja det hinder för anställning, som stipulationen av maximiålder utgör. I ett av dessa fall meddelas dock, att sådan inbetalning i varje fall icke kan ske utan stadsfullmäktiges medgivande.

Vad gäller *landstingen* ha de flesta under hänvisning till tjänstereglementen och kollektivavtal meddelat, att i särskilda fall dispens från bestämmelserna kan förekomma. I ett fall säges retroaktiv inbetalning av pensionsavgift icke vara möjlig enligt gällande reglementen och avtal, och i ett annat åter ha i pensionsreglementet intagits bestämmelser, som reglera avgiftsinbetalningar vid fall av överårighet.

Av *landskommunerna* ha sex besvarat frågan, varvid fyra lämnat jakande svar, och av de övriga två har en angivit, att förutsättningen för retroaktiv inbetalning av pensionsavgifter är fullmäktiges medgivande. En kommun har uppgivit, att en sådan åtgärd icke förekommit för nyanställda.

11. Huru många nyanställda ha antagits hos Eder under de två senast förflutna kalenderåren a) tjänstemän, b) arbetare?

Frågan har besvarats av samtliga *städer* med undantag för Stockholm, Uppsala och Gävle. Enligt de lämnade uppgifterna anställdes under åren 1944—1945 sammanlagt 5 770 personer, varav 2 329 tjänstemän och 3 441 arbetare.

Uppgifter ha kunnat lämnas av samtliga *landsting* utom av ett. Sammanlagda antalet personer, som nyanställts under åren 1944—1945, utgjorde enligt de lämnade uppgifterna 4 330.

Av *landskommunerna* ha 11 kommuner besvarat frågan. Antalet hos dessa kommuner under åren 1944—1945 nyanställda personer utgjorde 140, varav 44 voro tjänstemän och 87 arbetare samt 9 ej specificerade.

12. I huru många av dessa fall förelåg enligt läkarintyget anmärkning mot hälsotillståndet?

13. Vilka skador eller sjukdomar avsågo dessa anmärkningar?

14. För vilka arbetsuppgifter ha dessa personer anställts?

Svaren på dessa frågor ha redovisats i efterföljande tablåer.

Sammanställning av uppgifter angående placering av under åren 1944—1945 i städernas tjänst nyanställda tjänstemän och arbetare, beträffande vilka i läkarintyget förelågo anmärkningar mot hälsotillståndet.

Sjukdomens eller lytets art	Antal befattningshavare och arbetsplacering
Läkt eller restläkt lungtbc.	13 varav 2 läkare, 1 biträdande sjuksköterska, 4 sjukvårdsbiträden, 1 barnsköterska, 1 kurator, 1 laboratoriesköterska, 1 köksbiträde, 1 nattvakt, 1 kontorsarbete.
Fettsot.	1 städerska.
Anm. mot cirkulationsorganens tillstånd, bl. a. hjärtfel.	14 varav 1 avlösningssköterska, 1 biträdande sjuksköterska, 1 laboratoriebiträde, 2 sjukvårdsbiträden, 1 serveringsbiträde, 1 städerska, 1 biträdande husmor, 1 tvättföreståndarinna, 1 kontorsarbete, 1 renhållningsarbete, 1 städerska, 1 hälsovårdsinspektör, 1 arbetsplacering ej angiven.
D:o + lungförändringar, osäker genes.	1 biträdande sjuksköterska.
Nedsatt synförmåga.	6 varav 1 biträdande sjuksköterska, 1 städningsarbete, 4 som hjälpmontörer eller i grovarbete.
Genomgången encephalit.	1 sjukvårdsbiträde.
Höger testikel i fel läge.	1 eldare.
Negativ tuberkulinreaktion.	1 trädgårdselev (sjukhus).
Tbc-körtel eller annan kirurgisk tbc.	4 varav 1 sjukvårdsbiträde, 1 serveringsbiträde, 1 kontorsarbete, 1 arbetsplacering ej angiven.
Plattfot.	7 varav 6 serveringsbiträden, 1 vid polisen.
Kronisk öroninflammation, hörselnedsättning.	2 varav 1 sjukvårdsbiträde, 1 grovarbete.
Sviter efter barnförlamning.	2 varav 1 barnsköterska, 1 målare.
Genomgången knölros, lungröntgen negativ.	1 sjukvårdsbiträde.
Genomgången inflammation i hjärnans spindelvävshinna.	1 städerska.
Något sänkt ämnesomsättning.	1 sjukvårdsbiträde.
Åderbråck.	4 varav 2 sjukvårdsbiträden, 1 grovarbetare, 1 vid polisen.
Rygginsufficiens.	5 varav 2 sjuksköterskor, 1 sömmerska, 1 portvakt, 1 arbetsplacering ej angiven.
Förlust av extremitet eller del därav.	2 varav 1 snickare, 1 målare.

Sjukdomens eller lytets art	Antal befattningshavare och arbetsplacering
Magåkommor (läkta), magsår etc.	3 varav 1 biträdande sjuksköterska, 1 sjukvårdsbiträde, 1 kontorsarbete.
Överdriven fetma, högt blodtryck.	1 sjukvårdsbiträde.
Svårartad nervinflammation, följder.	1 sjukgymnast.
Arthritis deform. v. knä.	1 portvakt.
Opererad för tumör (cancer).	1 portvakt.
Ledbesvär.	1 köksbiträde.
Sviter av reumatisk feber.	1 kontorsarbete.
Ledgångsreumatism 1934, ej recidiv.	1 byråingenjör vid el.-verk.
Brännsår på ryggen.	1 grovarbete.
Psoriasis.	1 gatuförman.
Defekta tänder.	6 varav 1 vid brandkåren, 5 grovarbete.
Defekta tänder + körtelsår å halsen.	1 vid polisen.
Benbrott i unga år.	1 vid polisen.
Magsår, hysteri, hjärtsjukdom, lungtbc.	63 varav 22 köksbiträden, 41 städerskor.
Kroniskt eksem.	1 arbetsplacering ej angiven.
Äggvita och förhöjt blodtryck.	1 » » »
Summa	152

Sammanställning av uppgifter angående placering av under åren 1944—1945 i landstingens tjänst nyanställda tjänstemän och arbetare, beträffande vilka i läkarintyget förelågo anmärkningar mot hälsotillståndet.

Kronisk ledgångsreumatism.	1 sjukvårdsbiträde.
Sockersjuka.	1 sjukvårdsbiträde.
Nedsatt hörsel.	1 kokerska.
Tuberkulos.	60 varav 18 sjukvårdsbiträden (av dessa hade 8 halvtidstjänst), 2 sjuksköterskor i öppen vård, 1 köksbiträde, 39 arbetsplacering ej angiven.
Rygginsufficiens.	1 sjukvårdsbiträde.
Arminsufficiens	1 sjukvårdsbiträde.
Kronisk luftrörskatarr.	1 kokerska.
Äggvita.	1 tvättbiträde.
Höggradig fetma och högt blodtryck.	1 köksbiträde.
Anämi och asteni.	1 sjukvårdsbiträde.
Höftsjukdom.	1 serveringsbiträde.
Ögonsjukdom och synfel.	2 varav 1 ekonomibiträde, 1 arbetsplacering ej angiven.
Åderbråck och hjärtsvaghet.	1 kokerska.
Dåliga tänder.	1 sjukvårdsbiträde.

Sjukdomens eller lytets art	Antal befattningshavare och arbetsplacering
Hjärtfel.	6 arbetsplacering ej angiven.
Protes å ben.	1 » » »
Nervsjukdom.	1 » » »
Magsjukdom.	2 » » »
Åderbråck.	3 » » »
Plattfot.	4 » » »
Migrän.	1 » » »
Låg ämnesomsättning.	1 » » »
Dysmenorrhé.	1 » » »
Njursjukdom (skrumpnjure).	1 » » »
Eksem.	1 » » »
Infantilt psyke.	1 » » »
Diverse lindriga anmärkningar.	1 » » »
Ej angiven sjukdom.	71 » » »
Summa	169

Av *landskommunerna* har en uppgivit, att anmärkning mot hälsotillståndet förelåg i ett fall bland de nyanställda. Det var härvid fråga om en vaktmästare, som vid anställningstillfället led av magsår.

15. Huru många anställningssökande ha under samma tid avvisats på grund av brister i hälsotillståndet?

Frågan har besvarats av tio *städer*. Av dessa ha sju under nämnda år icke avvisat någon anställningssökande, under det att de tre övriga städerna i 20 fall vägrat sökande anställning på grund av brister i hälsotillståndet.

Av *landstingen* ha sju lämnat uppgifter om antalet avvisade, medan två landsting endast meddelat, att flera sökande avvisats. Sammanlagt ha de förstnämnda landstingen under åren 1944—1945 vägrat 49 sökande anställning på grund av anmärkningar mot hälsotillståndet.

Enligt de svar, som inkommit från *landskommunerna*, har ingen anställningssökande avvisats på grund av anmärkning mot hälsotillståndet.

16. Vilka sjukdomar eller skador ha i dessa fall påvisats?

De sjukdomar eller skador, som förekomma bland sökande, som avvisats från anställning hos *städerna*, voro följande:

Defekt färgsinne.	2 (sökande till spårvägens trafikavdelning).
Nedsatt synförmåga.	4
Mycket nedsatt synförmåga.	1 (barnsköterska).
Reumatisk värk.	1 (arbetare).
Defekter å tänder.	5
Äggvita.	1
Nervösa rubbningar.	1
Ryggfel.	1
Defekt å ena handen.	Antalet ej angivet.
Svag rygg, hjärtfel m. m.	» » »

Följande sjukdomar och skador förekommo bland de sökande till anställning i *landstingens* tjänst, som blivit avvisade:

Tuberkulos	5[1]
Äggvita	1
Magsjukdom	1
Njursjukdom	1
Epilepsi	1
Mjältsjukdom	2
Nervositet	1
Tuberkulos, hjärtfel, äggvita, indolens, magsår	16
Sinnessjukdom, kronisk sinusit, kronisk äggvita, astma och allmän klenhet (3 fall), salpingit, infektionssjukdom, kronisk varig otit, hjärtfel och varicer, sinustrombos, knäskada, lues, tbc.-pulm, icke läkta tbc., missbildad rygg	21
Summa	49

17. I vilken omfattning ha under de senaste fem åren hos Eder anställda före uppnådd pensionsålder till följd av sjukdom, olycksfall i arbete eller annan orsak blivit i högre eller lägre grad partiellt arbetsföra?

Det i frågan avsedda antalet personer utgjorde i städer och landsting, som lämnat uppgift härom, följande.

Stad	Antal personer	Stad	Antal personer
Göteborg	131	Linköping	8
Malmö	29	Jönköping	14
Norrköping	11	Karlskrona	4
Hälsingborg	16	Karlstad	3
Örebro	3	Lund	1
Borås	8	Östersund	8
		Luleå	1

Landstinget i	Antal personer	
Uppsala län	4	(därav 2, som trots anmärkningar mot läkarintyget placerats som sjukvårdsbiträden på sanatorium; fått återfall).
Södermanlands län	4	
Jönköpings län	0	
Blekinge län	4	
Malmöhus län	7	
Göteborgs och Bohus län	10	(därav 7 på grund av tbc, 1 hypertoni + myocardit + reumatism, 1 på grund av ledgångsreumatism, 1 på grund av psykisk insufficiens).
Kopparbergs län	7	
Västernorrlands län	—	(uppgift saknas).
Norrbottens län	—	(uppgift saknas).

Av *landskommunerna* hade två vardera ett fall.

18. Finnes i regel möjlighet att hos Eder omplacera dessa partiellt arbetsföra på ett såväl för individen som verksamheten tillfredsställande sätt?

De inkomna svaren synas giva vid handen, att vissa möjligheter att på angivet

[1] I ett fall förelåg även dålig syn och allmän klenhet.

sätt omplacera personer, som under tjänst blivit partiellt arbetsföra, ofta föreligga och i betydande omfattning utnyttjas. Förutsättningarna för dylika åtgärder torde dock vara mindre gynnsamma för smärre kommuner.

19. I vilken utsträckning har personal hos Eder sjukpensionerats under de senaste fem åren? (Antal sjukpensionerade i relation till samtliga anställda.)

Städerna ha som svar på frågan lämnat följande uppgifter.

Stad	Antal sjukpensionerade	Antal anställda	Stad	Antal sjukpensionerade	Antal anställda
Stockholm	365	23 000[1]	Uppsala	8	804
Göteborg	170	13 600	Västerås	1	(uppg. saknas)
Malmö	83	4 030[1]	Gävle	27	920
Norrköping	11	1 590	Jönköping	14	658
Hälsingborg	30	1 802	Karlstad	2	385
Örebro	3	280	Lund	1	(uppg. saknas)
Borås	8	550	Östersund	1	»
Linköping	9	248	Luleå	0	»
Eskilstuna	6	(uppg. saknas)			

Anm. Karlskrona stad har uppgivit, att sammanlagt 1 procent av samtliga anställda sjukpensionerats under de senaste fem åren.

Landstingen ha i detta hänseende lämnat uppgifter, som sammanställts i följande tablå.

Landstinget i		Antal sjukpensionerade	Antal anställda
Uppsala	län	0	(uppg. saknas)
Södermanlands	»	0	»
Jönköpings	»	3	1 550
Blekinge	»	2	(uppg. saknas)
Malmöhus	»	6	2 120
Göteborgs och Bohus	»	3	600
Kopparbergs	»	0	(uppg. saknas)
Västernorrlands	»	»10-tal» (högst)	»
Norrbottens	»	(uppg. saknas)	»

Av de *landskommuner*, som besvarat frågan, hade två stycken vardera ett pensionsfall under de senaste fem åren. Sammanlagda antalet anställda i dessa kommuner utgjorde 69.

20. Ha några speciella åtgärder vidtagits för anställande av partiellt arbetsföra i Eder kommuns tjänst?

Enligt de inkomna svaren ha fyra städer, nio landsting och tre landskommuner vidtagit särskilda åtgärder av avsett slag.

Av *städerna* ha Göteborg, Uppsala och Lund tillsatt utredningsorgan, som slutfört sina uppdrag.

Det av utredningsmännen i *Göteborg* framlagda betänkandet utmynnar i en hemställan, att stadsfullmäktige måtte uppdraga åt löne- och tjänstenämnden att

[1] Medeltal under 5 år.

föreslå sådana ändringar i tjänstereglementet för ordinarie befattningshavare, som möjliggöra för personer med särskild sjukdomsrisk att erhålla anställning mot skyldighet för dem att erlägga ersättning till staden för dess särskilda risk att utbetala sjukavlöning samt att vidtaga de ändringar i extra ordinarie och extra reglementena, som kunna bliva påkallade av nyssnämnda ändringar i ordinariereglementet. Vidare skulle nämnden hos svenska stadsförbundet framföra stadens önskemål om förhandlingar med svenska kommunalarbetareförbundet rörande vissa ändringar i de kommunala kollektivavtalens allmänna bestämmelser. I förslaget till nytt pensionsreglemente borde föreskrivas tilläggspremier för personer med särskild sjukdomsrisk samt bestämmelser om pensionsberäkning för personer med kortare arbetstid än den normala. Slutligen skulle nämnden avgiva förslag till bestämmelser om behörighet för densamma att föreslå stadens styrelser och tjänstemän att på av nämnden anvisade platser anställa partiellt arbetsföra.

I *Uppsala* ha stadsfullmäktige beslutat anmoda vederbörande myndigheter att tillse, att vid beslut om tillstånd till kioskhandel, korv-, glass- och tidningsförsäljning etc. partiellt arbetsföra om möjligt beredas företrädesrätt. Vidare ha de kommunala myndigheterna anmodats att vid anställandet av extra tjänsteman eller arvodesavlönad befattningshavare jämställa i övrigt lämplig partiellt arbetsför person med medsökande, under förutsättning att nedsättningen i arbetsförmågan icke medför fara eller är till avsevärt hinder i arbetet.

Stadsfullmäktige i *Lund* har på grundval av en utredning hemställt till styrelser och chefstjänstemän för stadens verk och förvaltningar att vid tillfällighetsarbeten använda sig av partiellt arbetsföra, och i den mån det är möjligt även bereda sådan arbetskraft anställning av permanent karaktär.

Beträffande *Stockholm* har frågan varit föremål för preliminär utredning men hänskjutits till stadens lönekommitté, som enligt uppgift beräknas med det snaraste upptaga spörsmålet om partiellt arbetsföras anställning i stadens verk och inrättningar.

Även en del andra städer ha vid anställandet av arbetskraft i viss utsträckning sökt tillvarataga den partiella arbetskraften.

Av de tillfrågade *landstingen* ha tre meddelat, att åtgärder för anställning av partiellt arbetsföra vidtagits. Härvid har det huvudsakligen gällt placering av tbc-sjuka vid länssanatorierna. Ett landsting har beviljat anslag till yrkesutbildning för tuberkulösa.

I den mån *landskommunerna* berett partiellt arbetsföra anställning, har det varit fråga om tillfällighetsarbeten.

Statens offentliga utredningar 1948

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till ändrad butikstängningslagstiftning. [3]
Markutredningen. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. [4]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktingärenden och säkerhetstjänst. 3. Betänkande ang. säkerhetstjänstens verksamhet. [7]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 4. Förslag ang. partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst. [11]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 6—7. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Jönköpings län och Kronobergs län. [6]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag rörande organisation och avlöningsförhållanden m. m. vid lantmäteristyrelsen och länslantmäterikontoren. [1]
Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av verksamheten för jordbrukets yttre och inre rationalisering. [2]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till ny Kungl. Maj:ts förordning ang. explosiva varor m. m. [8]

Kommunikationsväsen.

Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 3. Smalspåriga järnvägar i Östra Småland och Östergötland. [9]
Betänkande ang. skärgårdstrafiken m. m. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Trädgårdsundervisningen. [5]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Omslaget tryckt hos
Esselte aktiebolag
Stockholm 1948
706536